

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BULGARİSTAN'DAKİ TÜRK AZINLIĞI VE TÜRKİYE'DEKİ KÜRTLER
ETNİK PARTİLER: DPS VE HDP KARŞILAŞTIRMASI

Yüksek Lisans Tezi

Behiye KARAKAŞ

Ankara-2015

T.C.

ATILIM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BULGARİSTAN'DA TÜRK AZINLIĞI VE TÜRKİYE'DEKİ KÜRTLER

ETNİK PARTİLER: DPS VE HDP KARŞILAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Behiye KARAKAŞ

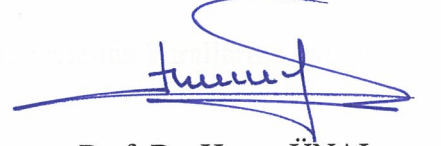
Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hasan ÜNAL

Ankara-2015

KABUL VE ONAY

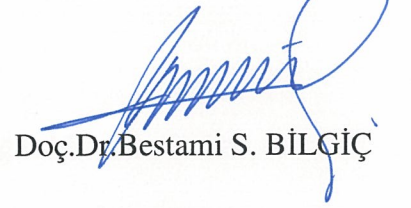
Behiye KARAKAŞ tarafından hazırlanan “Bulgaristan’da Türk Azınlığı ve Türkiyedeki Kürtler Etnik Partiler: DPS ve HDP Karşılaştırması” başlıklı bu çalışma, [18.09.2019] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hasan ÜNAL

Prof. Dr. Hasan Ali KARASAR

Doç. Dr. Bestami S. BİLGİÇ

Behiye KARAKAŞ

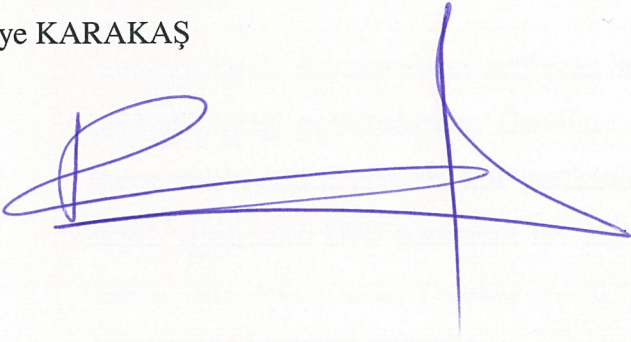
ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

1. Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
2. Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
3. Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
4. Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Behiye KARAKAŞ

ÖZ

[KARAKAŞ, Behiye]. [Bulgaristan'daki Türk Azınlığı ve Türkiye'deki Kürtler Etnik Partiler: DPS Ve HDP Karşılaştırması] [Yüksek Lisans Tezi, Ankara, [2015]

Bu tez araştırması etnik partilerin ayrılıkçı ve entegrasyon yanlısı tutumlar benimsemelerinin arkasındaki sebepleri açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmaya göre HDP'nin ayrılıkçı talep ve tutumları kısacası ülkenin bölgesel ekonomik gelişmişlik farklılığı kültürel ve demografik etkenler, HDP parti liderinin söylemleri ve partinin amaçlarına yönelik dış destekler gibi nedenlere dayanmaktadır. Bu etkenler nedeniyle parti ayrılıkçı bir tutum benimsemiştir ve Türkiye deki Kürt Halk ulusal ir bilince ulaşmakta sorunlar yaşamıştır. Bulgar etnik partisi DPS büyük ölçüde dış müdahale eksikliği , ülkenin homojen ekonomik gelişmişliği , olumlu lider etkisi ve diğer birleştirici etkenler ile beraber entegrasyon yanlısı bir tutum sergilemiştir.

Etnik partilerin davranışlarını etkileyen başka bir faktör de üye ve aday ülkelerde de Avrupa Birliği politikalarıdır. Özellikle bu çalışmada Avrupa Birliğinin azınlıklar hususundaki düzenlemeleri HDP partisinin kültürel ve bölgesel taleplerini arttıran bir etken yaratırken, DPS partisinin ise diğer sebepler ile beraber entegrasyon yanlısı tutum izlemesine katkı sunmuş ve parti ülkesindeki grubun kültürel haklarını savunmaya devam etmektedir.

Ülkelerin ulusal bütünlüğünü sağlayan veya tehdit eden etnik parti tutumlarını analiz eden teori ve hipotezler genellikle tarihi arka plan, ekonomik gelişmişlik, dış destek etkisi , seçim sistemleri , lider etkisi ve ülkenin demografik etkenlerini analize dayanır. Bu tezde her iki partinin farklılaşan tutumları bu etkenler çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar kelimeler : 1 DPS 2 HDP 3 Ayrılıkçı 4 Entegrasyon 5 Avrupa Birliği

ABSTRACT

[KARAKAŞ, Behiye]. [Turkish Minority in Bulgaria and Kurds in Turkey Comparing Ethnic Parties : DPS and HDP] [M.A. Thesis, Ankara, [2015]

This thesis explores the underlying facts of ethnic parties' differentiating behaviours as separatist or integrationist. According to this study HDP's separatist demands and behaviours briefly depend on non homogeneous economical regional development of the country, cultural and geographic effects, the leader effect and mainly due to foreign support effects. The party has adopted separatist position and Kurdish people in Turkey has faced problems of gaining national consciousness. The Bulgarian ethnic party DPS mainly due to lack of foreign interventions and thanks to homogeneous economical development of country, integrationist leader effect and thanks to other unifying factors has developed unifying behaviour.

Another external factor became EU policies to effect ethnic party behaviours in EU member and candidate states. Especially in our case study due to EU regulations on minority policies the ethnic party HDP has increased its cultural and territorial demands while the Bulgarian ethnic party DPS has taken an integrationist behaviour and continues to defend the cultural rights of its group.

Theories and hypothesis which are used to explain ethnic parties' unifying or threatening demands of national unity generally focus on historical background, economic development, foreign support facts, electoral systems, leader effect and demographic factors of the states. Both ethnic parties' differentiating demands and behaviours are revealed according to these factors mentioned above.

Key Words: 1.DPS 2.HDP 3.Separatism, 4.Integration, 5. EU

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
TABLOLAR , ŞEKİLLER ve GRAFİK DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.BULGARİSTAN'IN KURULUŞUNDAN 1945'E DEK BULGARİSTAN'DAKİ TÜRKLERİN DURUMU.....	4
1.1 Komünist Yönetim Ve Azınlıklara Etkisi. 1944-1980	8
1.2 Azınlıklara Yönelik Asimilasyon Kampanyası ve Son Göç Dalgası 1984-1989 Yılları Arası Yaşanılanlar	13
1.3 Komünizm Sonrası Avrupa Birliği Yolunda Bulgaristan 1989-90 sonrası Türkiye ve Bulgaristan ikili ilişkileri	16
1.4 Bulgaristan'ın Etnik Partisi DPS'nin Ortaya Çıkışı ve Partinin Amaçları	26

İKİNCİ BÖLÜM

2.TÜRKİYE'NİN AZINLIK GELENEĞİNİN TEMELİ	28
2.1Yeni Türkiye Cumhuriyeti ve Azınlıkları ve Lozan Konferansı.....	32
2.2 Yeni Cumhuriyet ve Aşiret İsyanları	36
2.3 Hangediği Olayı ve Şeyh Sait İsyanı.....	40
2.4 Ağrı Dağı Ayaklanması	44
2.5 1927-1938 yılları arası Aşiret isyanları.....	46
2.6 1937-1938 Dersim Ayaklanması.....	49
2.7 1950'li yıllardan günümüze ve sonrası 'Kürtçülük' hareketleri.....	52
2.8 PKK, İlk Kürt etnik partilerinden günümüze.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE VE BULGARİSTAN ETNİK PARTİLERİ.....	65
3.1 Etnik Parti Tanımı.....	65
3.2 Türkiye’deki ve Bulgaristan’daki Etnik Partiler ve günümüzde talepleri	68
3.3 Avrupa Birliği’nin Günümüzde Azınlıklar konusunda Türkiye’den Beklentileri	71
3.4 2014 yılı İnsan Hakları Raporuna Göre Türkiye’nin Azınlıklar Konusundaki Eksikleri.	73
3.5 2014 Yılında İnsan Hakları Raporuna Bulgaristan’ın Azınlıklar konusundaki Eksiklikleri	75
3.6 Bulgaristan’ın Azınlıkların Korunması Konusundaki Çerçeve Sözleşmesine Uyumu	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ETNİK PARTİLERİN FARKLI TALEP VE TUTUMLAR GELİŞTİRMESİNİN SEBEPLERİ.....	82
4.1 Merkez ve Çevre (Centre/Periphery) İlişkileri ve Ekonomik Gelişmişlik modelinin Etnik Parti Tutumlarına Etkileri – Stein ROKKAN & Antoine ROGER Modeli	82
4.2 Dış Güçler ve Etnik Partilere Etkileri	90
4.3 Avrupa Birliği’nin politik tesiri ve Ülkelerin Seçim Sistemlerinin Etnik Partilere tesiri.....	91
4.4 Bulgar ve Türk Ülkelerin Seçim Sistemleri	93
4.5 Azınlık Grubun Miktar (sayı) ve Yoğunluk Faktörü Erin K. Jenne Modeli.....	95
4.6 Dış Etkenler ve Bulgaristan	102
4.7 Dış Etkenler ve Türkiye.....	104
4.8 Azınlıklar Konusunda Bir Dış güç olarak AB ve Uluslararası Kuruluşlar (Bulgaristan)	109
4.9 Dış güç olarak AB ve Uluslararası Kuruluşlar (Türkiye)	112

SONUÇ	113
KAYNAKÇA.....	117
ÖZGEÇMİŞ.....	127

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e:	Adı Geçen Eser
a.g.m :	Adı Geçen Makale
AGİK :	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT :	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Toplantısı
AK:	Avrupa Konseyi (CoE)
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
AT:	Avrupa Topluluğu
ATAKA:	Atak Partisi
BANU :	Bulgarian Agragian National Union
BCP:	Bulgarian Communist Parti, Bulgaristan Komünist Partisi
BDP :	Barış ve Demokrasi Partisi
BKP :	Bulgaristan Komünist Partisi
BM :	Birleşmiş Milletler
BSP :	Bulgarian Socialist Party
C.:	Cilt
CC:	Plenum of Central Committee
CHP :	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Demokrat Parti
çev. :	Çeviren
DDKO:	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEP :	Demokrasi Partisi
DEHAP :	Demokratik Halk Partisi
DP :	Democratic Party (Demokratik Parti)

DPS: Движението за права и свободи (Hak ve Özgürlükler Hareketi/ HÖH)

DTP :Demokratik Toplum Partisi

ECRI: European Commission against Racism and Intolerance (İrkçılıkla ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu)

Ed.: Editör

FF: Fatherland Front (Anavatan Cephesi)

HADEP: Halkın Demokrasi Partisi

HAMAS: İslami Direniş Hareketi

HDP: Halkların Demokratik Partisi

HEP: Halkın Emek Partisi

HOY-BUN : Kürt-Ermeni İş Birliğı Cemiyeti

İKO: İslam Konferansı Örgütü

ISK: International Society of Kurdistan

ISPA : Instrument for Structural Policies Pre-Accession

KDP : Kürdistan Demokrat Partisi

KEİ: Karadeniz Ekonomik İşbirliğı

KIP: Kurdish Institute of Paris

KNC: Kurdish National Congress (Ulusal Kürt Kongresi)

KNCNA: Kurdish National Congress of North America (Kuzey Amerika Ulusal Kürt Kongresi)

km: Kilometre

KYB: Kürdistan Yurtseverler Birliğı

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MRF: Movement for Rights and Freedoms (Hak ve Özgürlükler Hareketi)

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Organizasyonu)

NDSV : National Movement for Stability and Progress

NGO :Ulusal gönüllü örgütler

ÖZEP: Özgürlük ve Eşitlik Partisi

ÖZDEP: Özgürlük ve Demokrasi Partisi

PHARE: Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

RDP: Radical Democratic Party (Radikal Demokratik Parti)

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

s.: Sayfa

ss.: Sayfa Sayısı

S.: Sayı

SAK: Society of Advancement of Kurdistan

SAPARD: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development :
Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Eylem Programı

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TOBB : Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği

UDF: Union of Democratic Forces (Demokratik Güçler Birliği)

UDMR: Democratic Union fo Hungarian In Romania (Romanya'da Macar Demokrat Birliği)

UHRC: Urban Helath Resource Center

vb.: Ve benzeri

TABLolar , ŞEKİLLER ve GRAFİK DİZİNİ

Şekil 7.1 Etnik Parti Taleplerini Etkileyen Faktörler

Tablo 7.2 Türkiye Nüfusu içinde Kürt Halkının Yoğunluğu

Tablo 7.3 Bulgaristan Nüfusu içinde Türk Halkının Yoğunluğu

Şekil 7.4 Türk Halkın Bulgaristan İçindeki Dağılımı

Şekil 7.5 Türkiye 2014 Yerel Seçim Sonuçları

Grafik 7.6 Ayrılcılık - Dış Destek İlişkisi

GİRİŞ

Bu çalışmada Bulgaristan'daki Türk halk ile Türkiye'deki Kürt halkın farklı siyasi beklentilerinin ve taleplerinin sebeplerini karşılaştırdık. Bu tür kıyaslamalar akademik incelemeler için zorlu olsa da Türkiye'deki Kürt halk ile Bulgaristan'daki Türk halkın karşılaştırılmasını mümkün kılan pek çok özellik olduğu ilk bakışta fark edilebilmektedir. Örneğin, Türkiye'nin ve Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması sonucu ortaya çıkan devletler olması tek başına yeterli bir sebep olarak düşünülebilir.

Her karşılaştırmada olduğu gibi, iki ayrı olayı benzeyen ve ayırışan yanlarıyla ele almak gerekir ki bu çalışmada da bu yöntem kullanılmıştır. Örneğin, iki toplumun yaşadıkları ülkelerdeki nüfusa oranları, bölgesel dağılımları, yaşadıkları bölgelerin ülke geneline göre ekonomik gelişmişliği ve diğer akraba devletlerle ilişkili bu çalışmada öncelik kazanan hususlar olmuştur.

Örneğin Türkiye'deki Kürt halk gerek yasal ve anayasal çerçeve itibariyle gerekse sosyal, kültürel ve tarihi açılarından 'azınlık' veya farklı 'toplum, millet' ya da 'etnik grup' kategorilerinden birisinde değildir. Türkiye Cumhuriyeti anayasalarının başlangıçtan itibaren etnisiteye dayanmaması; tam tersine vatandaşlık temeli üzerine inşa edilmiş bulunmasının bunda önemli bir payı olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan Osmanlı'dan gelen sosyal ve tarihi dokunun da bunda payı olduğu söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumların genel olarak dinlerine göre gruplandırıldığı dikkate alınır, tamamı Müslüman olan Kürt halkın bu tarihten günümüze azınlık olarak algılanmadığı ortadadır.

Türkiye'deki Kürt kökenli toplumun aksine Bulgaristan Türkleri bu ülkenin 1878 yılında devletleşmesinden bu yana ayrı bir etnik grup ve dolayısıyla 'azınlık' statüsünde olmuşlardır. Özellikle on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarından itibaren bu ülkedeki Türkler gerek Bulgaristan'ın yasal ve anayasal sistemine göre gerekse uluslararası antlaşmalarla azınlık statüsü elde etmişler ve

halen bu statünün sağladığı haklardan faydalanmaktadırlar. Azınlık statüsünde olmalarından dolayı zaman zaman Bulgaristan yönetimlerinin hedefi de olmuşlardır.

Bulgaristan Türklerini Balkanlar'da hemen her ülkede bulunan milli azınlıklardan birisi olarak görmek mümkündür. Mesela, Romanya'da yaşayan ve resmen azınlık olarak tanınan onlarca sayıca küçük azınlık toplumlarının yanında Transilvanya'da yoğunlaşmış bulunan Macar azınlığa benzetilebileceği gibi, Makedonya'daki nüfusça küçük azınlık gruplarına ilaveten, bu ülke nüfusuna oranla büyük bir topluluk oluşturan Arnavutlara da benzetilebilir.

Bu iki toplumu kendilerini temsilen konuşan siyasi organizasyonlarının dile getirdikleri talepleri açısından karşılaştırdığımızda önemli farklılıklar olduğu ilk anda görülebilmektedir. Örneğin Bulgaristan Türkleri toplam nüfusun yüzde onuna yakın olmalarına rağmen, ayrı devlet veya özerklik vb. taleplerde bulunmamışlar; hatta ana dilde eğitim gibi isteklerde dahi bulunmamışlardır.

1984 yılında başlayan ve 1989 yılında ise şiddet içeren uygulamalarla devam eden toplam Türk nüfusunun önemli bir kısmının zorla Türkiye'ye yollanmasıyla ve geride bıraktıkları mal-mülklerine el konulmasıyla sonuçlanan isim değiştirme yoluyla asimilasyon kampanyasına rağmen, Bulgaristan Türklerinin, komünist rejimin çökmesinden sonra özerklik veya benzeri siyasi taleplerle ortaya çıkmamış olduklarını vurgulamak gerekir. Bunda Türkiye'nin Bulgaristan Türk toplumuna her hangi bir ayrılıkçı telkinde bulunmamasının; tam tersine onları Bulgaristan ile entegre olmaya teşvik etmesinin de büyük payı olduğu söylenebilir. Türk toplumunda bu tür eğilimler gelişmemiş olmasında, coğrafi olarak farklı bölgelerde yaşamakta olmalarının da etkili olmuş olabileceğini de eklemek gerekir.

Buna karşılık özellikle terör örgütü PKK'dan bağımsız hareket edemeyen HDP ve benzeri siyasi Kürtçü oluşumlar başlangıçtan itibaren bağımsız devlet fikrini dile getirmekten geri duramamış, sadece bunun aşamalarında özerklik, ana dilde eğitim gibi konuları savunmuştur ve halen de aynı taleplerini dile getirmeye devam etmektedirler.

Türkiye'deki Kürt siyasi hareketinin bir yandan PKK terörü ile iç içe girmiş olması, öte yandan da Irak, Suriye ve İran'da yaşayan diğer Kürt topluluklarını devletleştirme yönünde özellikle ABD ve diğer bölge aktörlerinin girişimlerinden etkilenmesi bu çalışma açısından ayrıca önem kazanmaktadır.

Karşılaştırmamızda ele aldığımız bir başka konu ise her iki toplumun taleplerinin ortaya çıkışında ve beklentilerinde üçüncü tarafların ne derece etkili olduğudur. Türkiye'de özellikle Avrupa Birliği tek başına önemli bir faktör olarak yer almış görünmektedir. 2007 yılından itibaren AB üyesi olan Bulgaristan'daki etnik parti AB sürecinde temsil ettiği Türk halka farklı bir statü kazandırmak, anayasal reformlar talep etmekten uzak iken Türkiye'deki etnik parti özellikle Çözüm süreci taleplerini AB reformlarının gereği olarak da vurgulamakta ve anayasal ve idari yönetsel taleplerde bulunmaktadır. Burada AB reformlarının etnik partilerce farklı amaçlar için ya da bu amaçlara zemin hazırlama amaçlı kullanabiliyor olması göze çarpmaktadır. Bu nedenle AB de etnik partiler ve ülkeler için önemli bir ajan haline dönüşmektedir.

Yukarıda çerçevesini çizdiğimiz bu çalışmanın birinci bölümünde 1878 Berlin Antlaşması ile devletleşme aşamasına giren Bulgaristan'daki Türk toplumunun yıllar içinde yaşadıkları ve azınlık statüsü ele alınmış, Bulgar hükümetlerinden beklentileri ve talepleri üzerinde durulmuş, ikinci bölümde de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren patlak veren Kürt veya gerici, şariatçı isyanlar incelenmiş ve özellikle PKK'nın kuruluşundan itibaren günümüze kadar yaşananlar ele alınarak Kürt siyasi çevrelerinin talepleri değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise başta Avrupa Birliği olmak üzere üçüncü aktörlerin Bulgaristan Türklerinin ve Türkiye'deki Kürt siyasi taleplerinin oluşumundaki rolleri ve politikaları ayrıntılı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

1. BULGARİSTAN'IN KURULUŞUNDAN 1945' E DEK BULGARİSTAN' DAKİ TÜRKLERİN DURUMU

Bulgaristan'daki Türklerin varlığı 1396 yılında Bulgaristan'ın Osmanlı topraklarına dahil edilmesi ile başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu Rumeli'ye aşağıdaki bölgelerden Türkleri yerleştirilmiştir:

Konyalılar, Türkmenler ve Yörüklerin yerleştirilmesi ve de Anadolu'dan getirilen göçebe olmayan Tokat ve Konya dolaylarından halktan halkın yerleştirilmesi.¹ Ayrıca daha sonra 13.yüzyılda Moğol istilaları sonucunda nüfusun artması ve 16.yy.da Anadolu'daki celali isyanları sonucunda hem civar bölgelere hem de buradan Rumeli'ye göçler yaşanmış ve Rumeli'deki Türk nüfusu artmaya devam etmiştir.

Bulgaristan'ın siyasi hayatı ve bugün ülkedeki Türklerin kısa tarihi; 1875'te toplam nüfusun %33'ünü oluşturan Türkler 1900'lere gelindiğinde ise artık toplam nüfusun %14'ü oluşturmaktaydı.²

San Stefano Antlaşmasının imzalanmasının yıl dönümü Sultan Rusya'nın baskıları ile Bulgaristan'ın prensi ve Doğu Rumeli'nin yönetici ve generali olarak Ferdinand'ı tanımıştır. Doğu Rumeli'nin hemen hemen tamamı Müslüman Türklerden oluşmaktaydı. 1876 yıllarında Otokrasi Hristiyan Bulgarlar arasında oç alma ve nefret duygularını güçlendiriyordu. Bu durum 1877-78 savaşıdan hemen sonra hayat bulacaktı. 1877-78 döneminde en belirgin saldırılar Müslümanlık ile ilgili yapılara saldırılardı. Türk köyleri birçok cami, eski Türkçe kitapların bulunduğu kütüphaneler ve kültür merkezi yok edildi. Ayrıca Türkler yurtlarından kovuldu ve 500.000 kişi soğuktan, açlıktan ve Bulgar-Rus zulümleri ile yok edildi.³ Bulgaristan'dan Türkiye'ye ilk büyük göçler Bulgaristan'ın bağımsızlığının gerçekleştiği Osmanlı-Rus savaşı 1877-78 yıllarında başlar, resmi olmayan rakamlara göre 1878-1912 yılları arasında Osmanlı-Rus savaşı 1877-78 sırasında bir buçuk milyon Türk Bulgar topraklarını terk etmiştir. Bu kişiler sadece etnik

¹ İbrahim Efendioğlu, "A.Ü.Bulgaristan'da Türkler Seminerleri 10 Nisan 1985", Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No:94,Ankara, s. 9

² R.J. Crampton,Aconcise History of Bulgaria, Cambridge, Cambridge University Press,1997,p.116

³ Efendioğlu, a.g.e. , s. 11

Türkler değil Müslüman Bulgarlar, Tatarlar, Gagavuz ve Çerkezlerdir.⁴ Etnik olarak Türk ve Müslüman kişilerin sayısının ise 350 000 olduğu tahmin edilmektedir.⁵ Bu kişiler İmparatorluğun istihbarat, idari ve askeri yapısında görev yapan üst düzey kişilerdi, Bulgaristan'ın sınıra yakın şehirlerinde köylü ve tarımla uğraşan bir halk kalmıştı.

Bu dönemde çok sayıda cami yok edildi. 1878 yılının Aralık ayında 1 gecede yedi cami yok edildi. Camilerin bolluğunu Rus bir asker 'minareler ormanı' olarak ifade eder, mücadele sırasında bir Türk köyleri yakıldı ve birçok Türk kaçmak zorunda kaldı ve yerinden edilen Türkler yerine yerli Bulgarlar getirildi.⁶ Sonrasında ise Berlin Antlaşması ile Müslümanların inanç özgürlüğü ve mal edinme hakları tekrar sağlandı. Yaşanan olaylar sonrası göçler neticesiyle bölgede en dikkat çekici değişiklik ise Türk nüfusundaki azalmaydı. Balkanlar'daki Türk varlığı ve sayısını azaltma çabaları ise dönemsel olarak toplu göçlerle 1989 yılına kadar sürdürülecekti. Bu göçlerin önemli bir sebebi Türk nüfusunun Bulgar nüfusuna oranla daha hızlı artmasıydı. Yıllar içerisinde zorunlu göçlerle bu denge konmaya çalışıldı ve bu göçler Bulgar tarihinin çeşitli dönemlerinde hep var oldu.

1969 yılına kadar bu göçler kısaca şu şekildedir: 1935-40 yılları arası 100.000, 1941-49 yılları arası 18.000, 1950-51 yılları arası 150.000 Türk Türkiye'ye göç etmiştir. Buna rağmen Bulgaristan'da Türk sayısı 1952 yılında 1.000.000'du. Göç çalışmalarına 1968 yılında devam edildi ve Bulgaristan göç Antlaşması imzalayarak bu yıl 200.000 Türk Türkiye'ye gönderilmiştir.⁷

1877-78 Osmanlı –Rus harbinden sonra özerkliğini kazandıktan sonra kısa bir dönem için Bulgaristan içinde liberaller ve muhafazakarlar olarak iki partili bir yapı

⁴ Мила Милева Маева, българските турци преселници в Република Турция, Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия, "(Mila Mileva Maeva, Balgarskite Turtsi preselnitsi v Republica Bulgaria, Mejdunaroden center za izledvane na maltsinstvata i kulturnite vzaimodeistvia , Mila Maeva, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Bulgaristanlı Türk göçmenler)" Sofya, 2006, s. 250

⁵ Маева (Maeva), a.g.e, s. 19

⁶ Crampton, a.ge. , s. 114

⁷ Efendioğlu, a.g.e. , s. 11

ortaya çıktı. Bulgaristan'ın II. Meşrutiyetin ilanından sonra resmi olarak bağımsızlığını ilan etmesinden (6 Eylül 1908) sonra bir çok parti ortaya çıktı 1908-1918 yılları arasında on beş parti meclisteydi. Bu dönemde Bulgaristan'daki Türk azınlığı koruyan ilk antlaşmalar yapıldı. Bulgaristan'ın özerkliğini kazanması sonrasında azınlıklara yönelik ilk koruyucu antlaşma Avrupalı devletler ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan Berlin Antlaşmasının 5.maddesi azınlıkların korunmasına dair hükümler içerir.⁸ Antlaşmanın Türk azınlığa kazandırdıkları detaylı olarak aşağıda ele alınacaktır. 1912-13 Balkan Savaşları arasında ise Türk ve Müslüman halka ağır baskılar vardı. Ülkenin yeni rejimi ile ulus devlet modelini benimsemesiyle Batı tarzı şehir planlamaya geçildi. Bunun sonucunda coğrafyadaki Osmanlı kültürü ve Müslümanlık dininin tüm miraslarını silinmek uygulamalarına konuldu. Camiler yok edildi, bazıları dini amaçlar dışında kullanılacak yerlere dönüştürüldü, mezarlar şehirlerden uzak yerlere alındı ve Türkçe ismi olan coğrafi bölgelerin isimleri Bulgarca isimler ile değiştirildi.⁹

Bulgaristan'ın kuruluşundan 1919-1923'li yıllara kadar Türkiye-Bulgaristan ilişkiler ise oldukça iyi gidiyordu. Bunu sebebi Atatürk ile Rus nüfuzuna karşı çıkan Bulgaristan Radikal Köylü Partisi(BANU) lideri Stambolijksi'nin iyi ilişkiler içerisinde olmalarıydı. Stambolijski de Atatürk gibi demokratik reformlar yapmış ve de toprakların köylüler arasında adil dağıtımına dair düzenlemeler yapmıştır. Bu dönem Bulgaristan'daki Türk azınlık için en parlak dönemlerden biridir. Nedeni ise Stambojiski, Todor Markov, Simeon Radev ile Atatürk ile iyi ilişkiler geliştirmeleridir. İki ülke bu dönemde ilişkilerini sadece azınlık konuları için değil ayrıca ekonomik, ticari ve siyasi ortak çıkarlar doğrultusunda yönetiyordu. Stambojilski 1923 yılında darbe ile iktidardan alınmış ve kısa süre sonra öldürülmüştür ve yerine daha sağcı koalisyon hükümeti gelmiştir.¹⁰ Bulgaristan'ın Atatürk ile iyi ilişkiler kurması için görevlendirdiği Edirne Başkonsolosu Markov

⁸ Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk ve Antlaşmalar Yönünden Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü, Bulgaristanda Türkler Semineri, Ankara Üniversitesi Yayınları No:94, Ankara, 10 Nisan 1985, s.16

⁹ Wolfgang Höpken, From Religious Identity to Ethnic Mobilisation: The Turks of Bulgaria Before, Under and Since Communism, Hugh Poulton, Suha Taji-Farouki edit. Muslim Identity and The Balkan State, Hurst & Company, London, 1997, s. 59

¹⁰ Bulgaristan'daki Türk İslam Azınlığa Baskı, Haz. Norveç Helsinki Komitesi, çv. Prof. Dr. Yaşar Yücel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, XXV. Dizi, Sa.3 Ankara, 1988, s.8

Atatürk ile görüşmelerini başarılı bir şekilde yürütmüş hatta Atatürk'ün dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi mahiyetinde ticari ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliğini belirtmesi sonucu iki ülke arasında gümrük sınırlarının kaldırılması ihtimali üzerinde dahil durulmuştur.¹¹ Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki bu iyi ilişkiler meyvesini ise ancak iki yıl sonra vermiştir ve bu da 18 Ekim 1925 yılında iki ülke arasında imzalanan Dostluk Antlaşması ve ek protokol olmuştur.¹² 1920-1930 yıllarının bir başka önemi ise Bulgaristan da tüm Avrupa'da olduğu gibi milliyetçi olmuş ve hatta şovenizme doğru kaçmıştır. 1933-34 yılları ise Türkiye ve Bulgaristan açısından görüş farklılıklarının belirginleşmeye başladığı yıllardır. 1934 yılında Bulgaristan dışarıda bırakılarak Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında imzalanan Balkan Antantı, Türkiye ve Bulgaristan ilişkilerinde burukluk yarattı fakat ilişkiler yüzeysel bir sorunsuzluk ile ilerliyordu.

Balkanlarda laik Kemalizm'in ise ne denli etkili olduğu bu alanda araştırma eksikliği yüzünden tam olarak bilinmese de laik Kemalist çizgiyi benimsemiş 'Turan' isimli spor ve kültürel alanda faaliyet gösteren gençlik organizasyonu bilinenlerden biriydi fakat Bulgaristan'da 1934 darbesiyle 'Turan' ortadan kaldırıldı.¹³ Dönem Kral III Boris'in etkili olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Kral ve çevresinin siyasi destekçileri siyasette aktifti. 1934 ve 1944 yılları arası ise Bulgaristan siyasetinde partisiz bir on yıllık dönem yaşanmıştır. 1945'e kadar önemli çapta sorun yaşanmasa da Türkiye'ye göçler olmuştur. İkinci Dünya savaşı sonrası BANU ve Komünizm savunucusu BCP arasında büyük bir yarış yaşandı ve kazanan komünizm oldu. 1946 yılında BCP partisinin ilk lideri Georgi Dimitrov başa geldi. Parti ilk kurulduğunda Türklere yönelik bir tehdit oluşturacak şekilde değildi fakat etnik sorunlar BCP'nin Central Committee'de (Merkez Komitesi) görüşülmeye başlanmıştı. Bu dönemden SSCB'nin çöküşüne dek içinde BCP'nin dominant olduğu tek partili bir Fatherland Front (Anavatan Cephesi) hükümeti etkili oldu. Parti başa gelince 1947 yılında yeni bir Bulgar Anayasası kabul etti. Bu Anayasanın 79.

¹¹ Doç. Dr. Sibel Turan, Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenlerin Işığında Türk-Bulgar İlişkilerinin Yeri 1923-2004, Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Bulgar İlişkileri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2005, Eskişehir, s. 299.

¹² Turan, a.g.e., s. 297.

¹³ Höpken, a.g.e., s. 62.

maddesi ulusal azınlıkları kabul ediyor ve haklarını resmi olarak tanıyordu.¹⁴ Bu dönemden sonra Bulgaristan'ın siyasi hayatı ise Sovyetler Birliği'nin katı kontrolü altına girmiştir. Uluslararası ününe rağmen Dimitrov, Stalin'in gözünde gereğinden fazla bağımsız görünüyordu.1949 yılında Dimitrov'un ölümünden sonra bu ölümün Sovyetler Birliği'nin işi olduğuna dair söylentiler çıkmıştır.¹⁵ Bulgaristan'ın bu dönemde Türk azınlığı koruyan antlaşmalardan biri 1947 Paris Barış Antlaşması'dır. Antlaşmanın 2.ci maddesi Türk azınlığı korur niteliktedir.1948'de Bulgaristan'daki azınlığı koruyan diğer evrensel bir antlaşma da İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'dir. Türkiye ve Bulgaristan'ın kabul ettiği bildirinin 2. , 7. ve 18. madde azınlıkları koruyan ve sonradan Bulgaristan tarafından çığnenecek olan azınlıklar ile ilgili koruyucu maddeleri oluşturuyordu. Yine daha önce imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 1. , maddesinin 3. , fırfkası, 13. maddesi, 52. maddesi ve 62. maddesi Türk azınlığın hak ve özgürlüklerini koruyan maddelerdi.¹⁶ Bu uluslararası bildirilerden bir diğeri de 1975'te imzalanan Helsinki Bildirisi'dir. Bu da İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi sadece bildiridir ve hukuki bağlayıcılığı yoktur.

1.1 Komünist Yönetim ve Azınlıklara Etkisi 1944-1980

Komünist dönem 1944 İkinci Dünya savaşından 1989 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Dönemin en belirgin özelliği Bulgaristan'ın Avrupa ile SSCB arasında kalmasıdır. Bulgaristan'ın komünist sistemi benimsemesi ile birlikte ülkede bu yeni sistemin inşasına yönelik birçok reform gerçekleşmiştir. Bu dönemin Türk azınlık için en olumsuz yönü ise yönetimin zamanla komünizmin çizgisinin etnik ulusçuluğa doğru evrilmesidir. Bu süreç içerisinde Pomaklar, Çingenerler ve Türkler ülke yönetimi tarafından çeşitli asimilasyon politikalarının hedefi haline gelmiştir. Bu dönemde Bulgaristan'da Avrupa yanlısı parti ise Bulgarian Agrarian Party (Bulgaristan Çifçi Partisi) olmuştur. Parti Batı tarzı demokrasiden yanaydı fakat çok etkili olamadı. Parti lideri Petkov, Bulgaristan'da Marksist tarza uygun bir

¹⁴ N Ali Tahir, *Minority Rights of Bulgaria and Greece and The Impack of European Integration Process.*(Yayımlanmamış Doktora Tezi) ,Trieste International University Institute For European Studies , Trieste, 2011-2012, s.111.

¹⁵ Prof. Dr. Yaşara Yücel, *Bulgaristan'daki Türk İslam Azınlığa Baskı*, Haz. Norveç Helsinki Komitesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988 ,XXV.dizi, Sa.3, s.10.

¹⁶ Pazarıcı, a.g.e. , s. 18.

proleterya sınıfının bulunmadığını savunuyor ve bu yönetim şeklinin Bulgaristan'a uymayacağını düşünüyordu. Komünist sistem yanlıları harekete geçti ve 1947 Haziran'da tutuklanan Petkov ölüme mahkum edildi ve asıldı.¹⁷ Bu olay komünist sistemin Bulgaristan'a artık yerleştiğinin ilk göstergesi oldu ve o dönem BWP olarak bilinen ve bir yıl sonra tekrar eski ismini alacak olan parti yani Bulgarian Communist Party'nin (Bulgaristan Komünist Partisi) baskın olduğu iktidar baş göstermişti.

1947 yılının Aralık ayında hemen yeni bir Anayasa oluşturuldu. Bu anayasa Bulgaristan'ın şeklini, bir halk cumhuriyeti olarak tanımlıyordu. Bu Anayasa azınlıkları ve haklarını resmen tanıyordu fakat komünist liderler ve ideoloji devlet organlarının tamamı üzerinde etkiliydi ve komünist ideoloji Dimitrov Anayasası ile kendini meşrulaştırıyordu.¹⁸

Bu anayasa görünürde son derece tüm hak ve özgürlüklere saygılı olmasına rağmen Komünizm ideolojisinin yayılmasını engelleyecek ya da engelleneceğini düşündükleri konularda uygulamalar yapılmasına engel olamadı. Örneğin Türk azınlık okulları ve Türkçe kitapların Türkiye'den gelmesi bunlardan bazılarıydı. Devlet yavaş yavaş 1948'den itibaren bu hakları daraltmaya başlamıştı. Kitapların Türkiye'den gelmesi yüzünü Batı'ya dönmüş Türk ideolojisi taşıyacağı ve komünist ideolojinin yayılmasını engelleyeceği için tehlikeli bulunmuştu. Bu nedenle devlet azınlık okullarını millileştirmeye Türkçe kitaplarını da kendi basmaya başladı. Bazı Türkçe dergilerin yayımlanması ise bilinçli olarak devam ettirilmişti.

'Eylülcü Çocuk' ve 'Dostluk' gibi dergiler bunların en önemlileriydi. Bu dergiler Sovyet ve Bulgar görevlilerin desteği ile çıkarılıyordu.¹⁹ Amaçları da Türkleri ulusal komünizm sistemi oluşturma sistemine dahil etmektir.

Özellikle Toprak reformu ile ziraat ile uğraşan Türk çiftçinin elinden alınan toprakların devlet tekeline alınması sonrasında Türk konsoloslugu önünde

¹⁷ Crampton, a.g.e. , s. 189.

¹⁸ Crampton, a.g.e. , s.190.

¹⁹ Tahir, a.g.e. , s.112

Türkiye'ye göç etmek isteyen Türkler baş göstermeye başlamıştı.²⁰ 1947 yılında oluşturulan önemli bir planda iki yıllık ekonomi planıydı bu plan Bulgar ekonomisini tarıma dayalı ekonomiden ağır endüstri temeline dayalı bir ekonomiye geçirmeyi planlıyordu.²¹ Bu anayasa ayrıca endüstri, maden ve bankaları kamulaştırdı. Kentlerde özel mülkiyetin kaldırılması yönündeki çalışmaları tamamladı.²²

Türk azınlıkların durumu gündemden düşmüyor ve azınlıklar ile ilgili sürekli yeni kararlar alınıyor ve toplantılar düzenleniyordu. Türk dilinin Bulgaristan'daki azınlıkların sosyal hayata entegrasyonuna engel olduğu ve komünist ideoloji önünde de engel olduğu görüşünden sonra aynı sebeplerden ötürü din konusuna odaklanılmıştır ve bu alanda düzenlemelere başlanmıştır. Komünist ulusçuluk için Türklerin hem etnik kökeni hem de dini eğilimi komünizm karşısında bir tehlike olarak görülmüştür ve bu grup için politikalar 1950 yılında yeniden revize edilmiş ve 1960'larda açıkça uygulanmaya başlanmış,1970 yılında hızlanmış ve tepe noktasına da 'Revival Process' (Yeniden Canlandırma) olarak adlandırılacak olan 1984-1985 yılları arası dönemde ulaşılmıştır.²³

Komünistler laik Bulgar kimliği oluşturmayı desteklemek için dinle mücadele etme kararı almışlardır. Bu nedenle din de hedefler arasındaydı özellikle Ortodoks kilisesi Şubat 1949'da yeni bir kilise yasası çıkardı. Bu yasanın amacı kilisenin devlete boyun eğmesini sağlamak, Bulgar kilisesinin komünist olmayan dış dünya ile ilişkilerini kesmek ve de Ekümenik İstanbul Patrikhanesi ile ilişkilerini kesmekti.²⁴ İkinci Dünya savaşı sonrası Türkiye ise yönünü ABD'ye ve kapital düzen olarak tayin etmişti. Komünizm korkusu ülkede üst seviyedeydi.1949-50 yıllarında kadar sorunsuz ilerleyen Türk-Bulgar ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya girmesi olmuştur. İkinci gerginlik ise olarak 1949-1950 yılında iki ülke arasında yaşanan bir Türkiye ve Bulgaristan sınırında yaşanan

²⁰ Tahir, a.g.e. , s.112

²¹ Crampton, a.g.e. , s.192

²² Pars Tuğlacı P. , Bulgaristan ve Türk-Bulgar ilişkileri, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 110

²³ Hugh Poulton & Suha TAJI-Farouki editors, Muslim Identity and The Balkan State,Wolfgang Höpken,From Religious Identity to Ethnic Mobilisation:The Turks of Bulgaria Before,Under and Since Communism,Hurst Company London, 1997 s. 68

²⁴ Crampton, a.g.e. , s. 193

casusluk olayıdır²⁵, bunlara cevaben toprakların kamulaştırılması sonucu işsiz kalan ve Türkiye'ye göç etmek isteyen 250,000 Türk'ün Türkiye'ye göç etmesi için Türkiye'nin Sofya Büyükelçiliğine nota vermiştir.²⁶ Türkiye 28 Ağustos'ta verdiği notada göçmen grubun siyasi görüşlerini sorguluyordu ve bu talebini şu şekilde ifade ediyordu "Siyasi düşüncelerinin öğrenilmesi sonucuna gelince, Türk hükümeti, 'huzuru memleket için zararlı olanların Türkiye'ye sokulmaması gayet normal bir usul' olduğunu belirtmiştir.²⁷ Nihayetinde 1952 yılında 162 bin Türk'ün Bulgaristan'dan ülkeye gelmesinin ardından Türkiye sınırlarını kapatmıştır.²⁸ Bulgaristan'ın zorunlu göç talebi ise Türkiye tarafından daha çok Sovyetler Birliği'nin işi olarak görülmüş ve Soğuk Savaş tesiri olarak algılanmıştır. Dolayısı ile Türk basını Bulgaristan'ı eleştirmekle birlikte Sovyetler Birliğini hedef alıyordu.²⁹ Bulgaristan ve Türkiye'nin arasının açılması Türkiye'yi Yugoslavya'yı yanına çekmeye itmiştir.³⁰

1953'te Stalin'in ölmesi Bulgaristan'ın siyasi hayatında da kendini hissettirdi. Türk dilinin gelişimine yönelik okul, basın ve tiyatrolar faaliyetlerini sürdürüyordu. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise bu programlar ciddi bir şekilde sınırlandırılmıştı ve bu da Türk sakinlerin göç taleplerini tekrardan artırmıştır.³¹ Bu dönemde önemli bir gelişme de uzun süre iktidarda kalacak olan Todor Jivkov'un başa gelmesidir. 60'lı yıllarda Bulgaristan dış politikada yumuşak ve açılan bir politika izlemişti. Bulgaristan'ın yumuşatıcı ve dışa yönelik çağrılarına ise Türkiye çok cevap vermemişti. Bu dönemde özellikle Bulgaristan ile Yunanistan arası iş birliği geliştirmişti. 16 Ağustos 1966'da Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ivan Başev, Türkiye'yi ziyaret etti ve 1950 göçünden kaynaklanan sorunlar konuşuldu ve 1968'de Todor Jivkov kalan sorunları çözmek için Türkiye'yi ziyaret etti ve 1952

²⁵ Turan, a.g.m. , s.303

²⁶ Dr.Oral Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965,Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:276, Sevinç Matbaası, 1969, s.76

²⁷ Sander, a.g.e. , s.75

²⁸ R.J.Crampton,İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar,çev.Emel Kunt,Yayınodası Yayıncılık Hizmetleri San.T,c.Ltd. , İstanbul, 2007, s.164

²⁹ Turan, a.g.e. , s.303.

³⁰ Sander, a.g.e , s.84.

³¹ Ali Eminov, There Are No Turks In Bulgaria:Rewriting History By Administrative Fiat, ed.K.H Karpaz The Turks of Bulgaria:The History,Culture and Political Fate of a Minority,The Isis Press, Istanbul, 1990, s.211

yılına kadar yakın akrabaları birleştirecek olan antlaşma imzalandı ve yakın akraba yasası sonucu 130,000 kişi daha Türkiye'ye göç etti.³² 5-9 Ekim 1970 tarihleri arasında Demirel Bulgaristan'ı ziyaret etti. Bu dönem Türkiye'nin hem Ortadoğu ülkeleri hem de Balkanlardaki ülkeler ile ilişkilerini hızlandırdığı bir dönemdi. Demirel'in ziyaretinden birkaç ay önce BKP'nin Merkezi Komitesi, gizli tehdit ile milliyet ve din değiştirme kararı almıştı.³³ İsim değiştirme ve zorbalıklar Rodoplar'daki Pomaklar üzerinden başlatıldı fakat buna ne Türkiye ne de uluslararası platform yeterince ilgi göstermedi.1970'li yılların Türk azınlık üzerindeki etkisi ise daha çok dil politikası üzerinden ilerliyordu.1960-1970 tarihleri arasında dili Türkçe olan okulların sayışı azaltıldı, Türkçe dilinde yayınlar yasaklandı. Türkçe radyo dinlemek yasaklandı, kamusal alanda ve sokakta Türkçe konuşmak yasaklandı ve böylece asimilasyonun ilk politikaları dil üzerinden sürdürülüyordu.³⁴ Bu dönemde Türkiye ve Bulgaristan arasında eski sorunların çözümü ve ekonomik alanda işbirliğine öncelikler verilmiştir.1970 yılında Bulgar enerji bakanı Popov'un ziyarette bulunmuş ve ardından iki ülkenin enerjetik sistemlerinin bağlanması için bir antlaşma imzalanmıştır.³⁵ 1970 ve 1973 döneminde Bulgar yöneticiler Pomaklara yönelik isim değiştirme kampanyalarını başlattılar.³⁶ Direnenler ise kampa gönderiliyordu 1975 yılında Jivkov ve Demirel, Edirne'de bazı sorunları gözden geçirmiş ve Eylül ayında Sofya'da Ortak Bulgar-Türk Ekonomik Komitesinin ilk oturumu gerçekleşmiştir. Önemli bir gelişmede Mladenov ziyaretidir. Bulgar dış işleri bakanı Mladenov'un Türkiye'yi ziyareti esnasında hukuki sorunları çözmeyi amaçlayan Hukuksal Yardımlaşma Mukavelesi imzalanmış ve genel olarak bu dönemde iki ülke bir biri ile ilişkilerinden karlı çıkmıştır. Jivkov ve Demirel'in siyasi girişimleri ekonomik alana doğru ilerlemiş ve 1975 yılında 1970 yılına göre mal değişim hacmi 5 kat artmıştır 53 milyon dolara varan mal değişim hacmine

³² Turan, a.g.e. , s.303

³³ Turan, a.g.e. , s.304

³⁴ Eminov, a.g.m. , s.213

³⁵ Doç.Dr.Yordanka Bibina,20.Yüzyılın 70'li Yılların İlk Yarısında Bulgar-Türk İlişkileri, Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2005 Bildiriler Kitabı, Odunpazarı Belediyesi Yayınları:7,Tarih Dizisi:2,Eskişehir, 2005, s.318

³⁶ Turan, a.g.e. , s.304

varmıştır.³⁷ Pomaklara yönelik ad değiştirme kampanyaları baskı ve zulümlerin odağı ise 1980'lere gelince artık Türk azınlıktı.

1980'li yıllarda ise Türklere çok ağır baskılar ve zulümler başladı. Türkiye ise daha çok ülke içinde gerçekleşen darbe ve de Yunanistan ile yaşadığı Ege ve Kıbrıs sorunlarına odaklıydı.³⁸ Türkiye'nin yanı başında yaşanan başka bir sorundu Irak-İran savaşıydı, Kuzey Irakta iktidar boşluğu yaşandı bu ortam sonradan bazı grupları avantajlı yapacaktır. Türkiye savaşa tarafsız kalmış olsa da bu dönem ülkede patlamış olan PKK bu bölgeye de sıçramış oldu.³⁹ Ayrıca 12 Eylül 1980'de gerçekleşen darbe nedeni ile Türkiye Batılı ülkelerde eleştirilmekteydi, Jivkov ve Kemal evren karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlardı genel olarak ilişkilerde büyük bir sorun yoktu ve ekonomik ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştı.⁴⁰ Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin bozulması ancak asimilasyon kampanyalarının tepe noktasına ulaştığı 1984 yılında bozulmuştu.

1.2 Azınlıklara Yönelik Asimilasyon Kampanyası ve Son Göç Dalgası 1984-1989 Yılları Arası Yaşanılanlar

İkinci göç dalgası esnasında Bulgar hükümeti göçlerin olmuşuz ekonomik ve demografik etkilerini fark etmiş ve göçü çözüm olarak görmekten uzaklaşmıştır. Buna rağmen Todor Jivkov liderliğindeki BCP ülkedeki komünistleşme sürecine ve çalışmalarına tam hızla devam ediyordu. Bu nedenle farklı etnik gruba ya da dine sahip olan gruplar ülke içinde kalacak ve Bulgarlaştırılacaktı.

Yıl 10 Aralık 1984'e gelince ise azınlıkların Türkçe isimle zorunlu olarak Bulgarca isimler ile değiştirilmeye başlanmıştır.⁴¹ İsim değiştirme çalışmalarına Türklerin en yoğun olduğu Kırcaali şehrinden başlanmıştır. Arapça ve Türkçe isimler resmi Bulgar memurları ve askerlerinin zoru ile şehirler sabah 6 da erken saatlerde

³⁷ Bibina, a.g.m. , s.319

³⁸ Turan, a.g.e. , s.304

³⁹ Ed.Baskın Oran,Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler,Yorumlar, Cilt II: 1980-2001, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.15

⁴⁰ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.23

⁴¹ Tahir, a.g.e. , s.114.

yapılan baskınlar ile başlıyordu. Türklerin bir birlerine haber vermemeleri için iletişim kurulabilecek telefon ağları vb. iletişim araçları da engelleniyordu.

İsim değiştirme kampanyası ile yakalanan Türkler Katalogdan kendisine Bulgarca isim beğeniyor, kendi isimlerini kendi rızası ile değiştirdiklerini belirten dilekçeyi imzalıyor eski pasaportunu iade edip yeni isimli pasaportlarını alıyorlardı.

Süreç oldukça zorluydu Türk halk Türkçe isimlerinden olmamak için ormanlara gizleniyor, askeri araçlar görüldüğünde köylerde sadece isimleri zaten değiştirilmiş ihtiyarlar ile ailesinin velayeti olamadan ismi değiştirilemeyecek çocuklar kalmış oluyordu. Bu dönemde kötü şartlarda barınan ve kaçmak zorunda kalan halk için oldukça zorlu bir dönemdi.

İsim değişim kampanyasına güçlü bir direnç gösterildi. Kırcaali, Krumovgrad, Benkovski, Cebel gibi şehirlerde başta olmak üzere tüm Bulgaristan genelinde protestolar düzenlendi.⁴² Bir çok kişi tutuklandı ve hapse gönderildi ve öldürüldü. Protestoları organize etmekten suçlu bulunanlar ise Tuna nehri üzerindeki adacıkta bulunan Belene Kamplarına götürüldü. Türkçenin konuşulması kamusal alanda yasaklandı ve Türkçe konuşanlara 5 Bulgar levası para cezası getirildi ve Mart 1985 yılına kadar 850.000 Türk'ün ismi değiştirildi.⁴³

Müslümanlığı ve de dolayısı ile tutuculuğu andırıyor gerekçesiyle Türklere ait semboller barındıran ve kültürlerini yansıtan yapıtlar, camiler tahrip edildi.

Aynı zamanda Türk kültürünü yansıtan giysi, gelenekler, sünnet gibi uygulamaları da gerçekleştirmek zordu. Doktorlar Bulgarca bilmeyenleri tedavi etmek istemiyordu. Bu dönemin önemli bir diğer uygulaması da komünizm propagandalarının artmış olmasıydı. Basın, yayınlar, akademik çalışmalar komünizme hizmet ediyor ve Bulgaristan'daki Türklerin Bulgar kökenli olduğuna dair çalışmalar üretiliyordu. Protestolar devam ediyordu BCP hükümeti dış dünyaya bu protestoları açıklayamıyordu.

⁴² Tahir, a.g.e. , s.114.

⁴³ Tahir, a.g.e. , s.114.

Sovyetler Birliği hala destekçileriydi ama Batı dünyası ve Türkiye Bulgaristan'ı BM gibi uluslararası organizasyonlardan izole ediyordu. Türkiye azınlıklar için yeni bir göç talebinde bulundu ve üçüncü ve son göç dalgası 1989 yılında Türk azınlıklar Türkiye'ye göç etmeye başladı. Kayıtlar göre bu göç ile Türkiye'ye Mayıs 25-21 Ağustos 1989 tarihleri arasında 362,000 Türk, Türkiye'ye göç etti.⁴⁴ Göçler sonraki yıllarda da devam etti, 1990-1997 yılları arasında yıllık 30 000 ila 60 000 kişi süreli veya turistik vizeler ile Türkiye'ye göç etmiştir.⁴⁵

1989 yılına geldiğinde ülke içindeki zulümler artık dış dünyanın da haberdar olduğu gerçeklere dönüşmüştür, Bulgar yetkililer yabancı haber kaynakları üzerindeki tekeli kaybetmiş ve yabancı haber kanalları vasıtasıyla ülke içindeki gösteri ve açlık grevlerini tüm dünya öğrenmiştir.⁴⁶ Bulgar yetkililerce apar topar göçe zorlanan halk yanına az sayıda eşya alarak ülkeyi terk etmiş ve sonradan kendilerine Bulgaristan'da kalan mülkleri için tazminat ödemesi olmamıştır. Sofya-Ankara ilişkileri ise 1984'lerden itibaren gergin olmasına rağmen Türkiye Bulgaristan'a ciddi bir yaptırım ve ya müdahalede bulunmamış ve Bulgaristan konuyu bireyselleştirmiştir. Bu dönemde Türkiye bu zorbalıklara uluslararası kuruluşların dikkatini çekmiş ve insan hakların ihlalleri sebebiyle bu kuruluşların yardımını talep etmiştir.

Türkiye'nin bu çağrılarını ve uluslararası toplumun eleştirileri Bulgaristan'ı politikalarından geçirecek kadar etkili olmamıştır. Bu dönemde dünya ülkelerinden Bulgaristan'a eleştiriler yağarken ilginç bir destek de Yunanistan'dan gelmiştir. Yunan lider Papandreu, Jivkov ile görüşmesinde uluslararası alanda iki ülkenin azınlıklar konusunda işbirliği yapmasını teklif etmiştir. Hatta bu dönemde iki ülke arasında Türkiye'ye karşı bir Sofya-Atina eksenini oluşturulduğu ileri sürülür.⁴⁷ 1985 yılından sonra Sunday Times, Reuter Ajansı, Amerika'nın Sesi Radyosu, Washington Post, Guardian, New York Times, Associated Press gibi yabancı basın kaynakları Bulgarların zulümlerini dünyaya duyurmuştur.⁴⁸ Moskova'nın desteği

⁴⁴ Tahir, a.g.e. , s.114.

⁴⁵ Maeba(Maeva), a.g.e. , s.53

⁴⁶ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.31.

⁴⁷ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.33.

⁴⁸ Turan, a.g.m. , s.305.

veya olayların ne kadar içinde olduğu ise tam olarak bilinmemektedir. Moskova asimilasyon politikasını uluslararası alanda açıkça destekliyor görünmemek için çaba sarf etmiş⁴⁹ ve olayların dışına olduğuna dair bir görüntü sergilemeye çalışmıştır.

Bu dönemde asimilasyon kampanyasına gösterilen bazı uluslararası tepkilerden ilki Avrupa Konsey'inin 1985 yılındaki raporudur. Rapor Bulgar hükümetine baskıları sonlandırması ve Türk azınlığa eski isimlerini geri vermesi için çağrıda bulunmuştur. Türkiye'de dönemin Başbakanı Turgut Özal NATO Zirvesinde üye ülkelerden yardım talebinde bulunmuştur ve konuya gerekli duyarlılığı göstermemekle üyeleri suçlamıştır. AT ve ABD'nin tepkileri ise eleştiri ve planlanan ekonomik yaptırımlar şeklinde olmuştur. Türkiye'nin de baskıları ile AT, Bulgaristan'la imzalanacak olan ekonomik ve ticari işbirliği antlaşmasının iptal etmiş ve ABD de Bulgaristan ile yapmayı düşündüğü ticari görüşmeleri ertelemeye gitmiştir.⁵⁰

1989 yılında yaşanan son göç dalgasının tesiri Bulgaristan'a ağır oldu çiftçi, öğretmen, mühendis, doktor bir çok alandan nitelikli iş gücü olan kişi Türkiye'ye göç etmiş⁵¹ ve ülkenin sosyal ve ekonomik yapısını sarsmıştı ve komünist sistemin çöküşünü hızlandırmıştı. Vatandaşlar bunun için Jivkov ve hükümetini suçluyorlardı. Bu suçlamalar ve gösteriler Jivkov hükümetinin de sonunu getirmişti ve Bulgaristan'ı komünizmden uzaklaştırmaya başlayacaktı. Daha sonra ise BCP'nin Merkez Komitesi isim değiştirme kampanyasının hata olduğunu kabul edip süreci kınayacaktır.

1.3 Komünizm Sonrası Avrupa Birliği Yolunda Bulgaristan 1989-90 Sonrası Türkiye ve Bulgaristan İkili İlişkileri

SSCB'nin çökmesi ile beraber Bulgaristan kısa sürede yanlış tarafta olduğunu fark etmiş ve yüzünü Avrupa'ya dönmüştür. Komünist dönemde yapılan hataları

⁴⁹ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.35.

⁵⁰ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.34.

⁵¹ Tahir, a.g.e. , s.117.

telafi etmek bu dönemin temel amacı haline dönüşmüştür. 10 Kasım 1989'da Jivkov liderliği sona erdi ve yerine eski dışişleri bakanı Petar Mladenov geldi.⁵²

Mladenov'un iktidara gelmesiyle hemen Türk azınlıkların serbest dini ibadet hakları, ana dillerinde eğitim yapma hakları, Türkçe isimlerini tekrar kullanma hakları geri verilmiştir.⁵³ People's Militia Law ile ülkenin başka bölgelerine gönderilen Türklerin geri dönmeleri için serbesti sağlandı, Ceza yasasının 273. Maddesi doğrultusunda ülke yönetimi ve politikalarını eleştiren kişiler hapisten çıktı Bunların arasında 50 Türk bulunuyordu. Kasım ayında başka bir ayla 108.ci ve 109.cu madde ile devlet karşıtı propaganda ve devlete karşıtı gruplar oluşturmaktan hapiste bulunan tutuklular serbest kaldı, bu madde ile serbest kalanlar arasında DPS'yi kuracak olan Ahmet Doğan da bulunuyordu.⁵⁴ Birçok Slav Bulgar Türklerin göç ettirilmesini ve asimilasyon politikalarını haklı bulmasa da özellikle Türklerin bulunduğu bölgelerde kalan Slav Bulgarlar bu göçten faydalanmış ve ucuza ev alma ve bazı imkanları değerlendirmişlerdir. Bu nedenle ülke içinde azınlık Türk halka haklarının geri verildiği bu dönemde özellikle Türklerin göç ettiği şehirlerdeki Slav halk Türklere haklarının geri verilmesini protesto etmiştir. Bu protestolar karşısında Türk halk da karşı protestolar gerçekleştirmiştir. 31 Aralık 1989-1 Ocak 1990'da Kırcaali'de başlayan protestolara 10,000 üzeri kişi katıldı. 2000 Türk de karşı gösteri düzenledi. Güvenlik kuvvetleri şehri kontrol altında tutmakta zorlandı 2 Ocak'ta gösteriler Plovdiv, Shumen, Ruse, Pleven, Preslav, Targovishte Haskovo, Devnya, Sliven, Dulovo, Novi Pazar, Silistra, Prodivya, Smolyan gibi şehirlere sıçradı⁵⁵ gösterilerin hedefinde Türklere haklarını geri sağlamakla suçlanan UDF de vardı. Ulusal Mecliste 8-12 Ocak'ta 'The Public Council on the Various Aspects of the Ethnic Issue' adında bir forum düzenlendi ve bu Konsey, Müslüman halkın haklarını ve kazanımlarını onayladı fakat kamusal alanda Türk bayrağının yasaklanması, otonom organizasyonların yasaklanması gibi kızgın milliyetçileri sakinleştirecek bir dizi öneriler sundu. Bulgarca devletin resmi dili olarak onaylandı,

⁵² Hugh Poulton, The Balkans Minorities and States In Conflict, Minority Rights Publication, London, 1991, p.161.

⁵³ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.41.

⁵⁴ Poulton, a.g.e. , s.163.

⁵⁵ Poulton, a.g.e. , s.164.

Konsey, Şubat 1990'ın sonuna kadar Ulusal Meclisin azınlıklar için özel statü benimsemesini önerdi.⁵⁶

Bu dönem birlikte yaşamamanın demokrasi için gerekli olduğu kavranmıştı ve Bulgaristan'ın yeni hedefi Avrupa organizasyonları ve Avrupa Birliği olmuştur. 1990'lı yıllarda ülkenin dış hedeflerinden birisi de NATO'ya katılmak olmuştur. Türkiye Bulgaristan'ın NATO üyeliğine destek vermiş ve Bulgaristan 2004 yılında NATO üyesi, 2007 yılında da AB üyesi olmuştur.⁵⁷ Yıl Mart 1991'e geldiğinde 60,000 Türk, Bulgar Müslüman ve Roman eski isimlerini geri almak için başvurdu bulunmuştu. Rejim değişikliğinden sonra ülkede batılı tarzda reformları destekleyen UDF kuruldu. 1990 yapılan ilk demokratik seçimi ise eski komünist partinin bir uzantısı olan PSP kazandı ve hükümeti tek başına kurdu.⁵⁸ UDF ve üçüncü parti olan DPS ise seçimlerde Parlamentoda 23 sandalye kazandı⁵⁹ ve bundan sonra Bulgaristan'ın siyasi hayatına önemli bir rol oynamaya başlayan bir parti haline gelmiştir. Türkiye ise SSCB'nin Balkanlara yönelik politikalarında artık daha aktif bir politika izlemeye geçiyordu. Türkiye'nin bu dönemde balkan politikalarında aktif olmasını sağlayan en önemli etken bu bölgedeki ülkelerin, iktidar boşluğu ve rejim değişikliği esnasında olmaları yüzünden bir güç arayışı içinde olmaları ve onların da Türkiye'ye sıcak bakmalarıdır. Araştırmacı (Николова) Nicolova'ya göre 1990'lı yıllara Bulgaristan Türkleri ile ilgili Bulgaristan'ın politikasının en belirgin özelliği tutarsızlığıdır. Bu tutarsızlık etnik unsurları sınırlamak ile ve tam entegre etmek arasındadır.⁶⁰ Yugoslavya'nın parçalanmasıyla bağımsız olan Bosna-Hersek ve Makedonya, Türkiye ile yaklaşmak istiyordu, Arnavutluk ve Türkiye ilişkilerini daha da geliştirmişti, Bulgaristan da Türkiye'ye yakınlaşma politikasını tercih etmişti.⁶¹ Türkiye bölgedeki ağırlığını artırmak için Balkan ülkelerini Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesi ile toplamak ve etkisini güçlendirmek istemiştir. Fakat

⁵⁶ Poulton, a.g.e. , s.165.

⁵⁷ Turan, a.g.m. , s.306.

⁵⁸ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.50.

⁵⁹ Hasan Ünal, Didem Ekinci, "A Tale of Two Neighbors: Past, Present, and Future of Turkish –Bulgarian Relations", s.175.

⁶⁰ Елена Николова (Elena Nicolova) , "българо-турските отношения през последното десетилетие не останаха безпроблемни, "(Elena Nicolova, Bulgaro-Turskite othnoshenia prez Poslednoto Desetiletie ne Ostanaha bez Problemi)", "(Elena Nicolova, Bulgar-Türk ilişkileri son on yılda sorunsuz ilerlemedi)", Експерт–БДД 01.Jan2001, p.1.

⁶¹ Oran, a.g.e. , s.483.

Bölgenin rejim değişikliğinden kaynaklı sorunları uzun süre ekonomilerinin gelişmelerine engel olmuş ve bu sorunlar Türkiye'yi de bölgeden yıldırılmıştır. Bu dönemde Türk dış politikası azınlıklar konusunda, Cumhurbaşkanı Demirel 'Bulgaristan ile Türkiye arasında Türk azınlık ile ilgili olarak göç antlaşmasını imzalanmasını gerekli olduğunu düşünmediğini' açıkça ifade etmiş bunun yerine iki ülke arasında vizelerin kaldırılması ve serbest ticaret yapılması gibi ekonomik alanda ilişkileri geliştirmeyi hedeflemesini ifade eder. Araştırmacı Nicolova bu dönemde Türkiye'nin azınlıklar ile ilgili yeni dış politikasının 'diğer devletlerde Türk azınlıklar bırakma ve bu azınlıkların gelişimini bu ülkelerde destekleme' olarak değiştiğini belirtir.⁶²

Bulgaristan'da ise eski rejimden yeni rejime geçiş halindeki ülke 1997 yılına kadar ekonomik ve siyasi istikrarı sağlayamamış ve sık sık hükümet değişmiştir⁶³. Balkanların rejim değişikliği yaşayan ülkelerinin genelinde etnik çatışmalar, siyasi istikrar sorunu, organize suç örgütlerinin güçlenmesi ve artması⁶⁴ gibi sebepler Türkiye'nin Bölge'den uzaklaşmasına sebep olan önemli caydırıcı sebepleridir. Bu dönem sonrası Türk azınlığa yönelik ciddi bir tehdit olmamıştır. 4 Ocak 1990 yılında Ahmet Doğan liderliğinde daha çok Türk azınlığı temsil edecek olan DPS partisi kuruldu, parti Bulgar siyasi hayatında hemen önemli bir etken olmayı başardı 1991 yılında eski komünist rejim karşıtı ÜDF'nin iktidarı kazanmasından sonra yapılan 1992 yılında UDF lideri Jelu Jeleu'nun cumhurbaşkanı seçilmesinde DPS'nin önemli katkısı oldu.⁶⁵ Bu dönemde Bulgaristan hem ekonomik hem askeri hem de siyasi açıdan zor durumdaydı. UDF batı yanlısı ve tüm komşularla işbirliği politikasını benimseyen bir partiydi. DPS ise 1990 yılında asimilasyon sonrası Türk ve Pomak halktan aldığı yüksek desteği sonradan sürdürmedi. Bunun nedeni Türk halkın ihtiyaçlarına ve beklentileri çare olamaması ve Türklerin başka partiler kurmasıydı.⁶⁶ DPS'nin 1994 seçimlerinde milletvekili sayısı 15'e düştü. 1997 ise

⁶² Елена Николова (Elena Nicolova), a.g.m. , s.2.

⁶³ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.52.

⁶⁴ Oran, a.g.e. , s.484.

⁶⁵ Oran, a.g.e , s.484.

⁶⁶ Oran, a.g.e. , s.485.

DPS diğer bazı partilerin de katıldığı Ulusal Kurtuluş Birliği altında seçime girdi fakat bu birlik sadece yüzde 7.6 oy oranı aldı ve ile 19 milletvekili çıkardı.⁶⁷

AB 2002 yılından itibaren AB Bulgaristan'ın siyasi ve ekonomik kalkınmasına destekte bulunmak için ülkeye çeşitli fonlar sağlamış ve ISPA, SAPARD ve PHARE fonlarından yararlanmasını sağlamıştır.⁶⁸ Batılılaşma taraflısı ÜDF 1991 erken seçimleri kazanmış ve 34 oy almıştır, BSP oyların yüzde 33'ünü alırken, DPS oyların 7,5 olarak parlamentoda 24 sandalye elde etti.⁶⁹ Bu Türkiye tarafından da sevindirici ve demokratik bir kazanım olarak yorumlanmıştır. İki ülke arasında Askeri ve Teknik İşbirliği Antlaşması imzalanması⁷⁰ asimilasyon sonrası işbirliğinin başlangıçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Askeri alanda diğer antlaşmalar ise 1991'de Sofya'da imzalanana Sofya Belgesi ve Edirne'de imzalanan Edirne Belgesi olmuş ve bu iki belge iki ülkenin askeri alanda işbirliğini geliştirmede önemli olmuştur. Ayrıca 1992 yılında iki ülke arasında Dostluk, İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması imzalanmıştır.⁷¹ Türkiye ve Bulgaristan ilişkileri günden güne ekonomik, askeri ve politik alanda ilerleme göstermiştir. Özellikle ekonomik alanda 1980'lere nazaran ciddi bir işbirliği içerisine girilmiştir. 1991'de Türk-Bulgar İşadamları Derneği kurumuştur.1980'li yıllarda iki ülke arasındaki ticari hacim 60-70 milyon dolar civarındayken 1996'da 511 milyon Dolara ticari hacme ulaşmıştır.⁷² Bu dönemde Turgut Özal'ın Türk azınlık ile yakından ilgisi ve hassasiyeti Doç. Hinova (Asst. Prof.Хинкова) tarafından Kemalist dış politikadan sapma ve Neo-Osmanlılık olarak yorumlanır, bu müdahaleci yeni dış politika'nın 1993'te Özal'ın ölümü ve ardından gelen RP'nin dine olan vurgusundan dolayı Yakın Doğu İlişkilerine yönelmesi ile sonlandığını belirtir.⁷³ Bu dönemde iki ülke arası ilişkilerde

⁶⁷ Oran, a.g.e. , s.485.

⁶⁸ Turan, a.g.m. , s.306.

⁶⁹ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.55.

⁷⁰ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.55.

⁷¹ Oran, a.g.e. , s.486.

⁷² Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.71

⁷³ Доц. д-р Соня Хинкова (Sonia Hinova) , "Турция като значим геополитически актър: някои измерения на нейното влияние в България" (Doç.Dr Sonia Hinova , "Turtsia kato znachim geopolithicheski actor: nqkoi izmerenia na neinoto vlianie v Balgaria") , "(Doç.Dr Sonia Hinova, Önemli Bir Jeopolitik aktör olarak Türkiye ve Bulgaristan üzerindeki etkilerinin bazı ölçümleri)" , Списание Дипломация, Дипломатически Институт,12. 2014, s.24 (Erişim) http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_12_2014.pdf

olumsuz ya da fikir birliği yaşanmayan bazı konular şunlardır: Bunlardan biri Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) projesiydi. Bulgaristan projenin ekonomik boyutla sınırlı kalmasından yanaydı ve kültürel boyut kazanmasını istemiyordu. Bu nedenle Bulgaristan KEİ'nin kültürel sözleşmesini imzalamadı.⁷⁴ 1994-97 yılları arasında Bulgaristan parlamentosunda BSP mutlak çoğunluğa sahip olduğu dönemde partinin PKK'yı terör listesine koymaktan yana olmaması da iki ülke ilişkileri arasında tatsız başka bir meseleydi. Bulgaristan ile Türkiye'nin fikir birliği içinde olmadıkları önemli bir durumda Bosna savaşı olmuştur. Türkiye konuya uluslararası toplumun ve de kendisinin etkisinin daha fazla olmasından yanayken, Bulgaristan müdahale edilmemesinden yanaydı, bu nedenle Türk birliklerinin 1995'te Bosna'ya 1999'da Kosova'ya Bulgaristan topraklarından geçmesi Türk karşıtı gruplar ve BSP milletvekillerinin tepkileri yüzünden geçiş sorunlu olmuştur.⁷⁵

1996-97 yılında Bulgaristan'da yaşanan ekonomik krizden ise en çok etkilenen komünist sistem ile ellerindeki toprak varlığı zaten azalmış olan Türkler olmuştur.

1997 yılında BSP'nin ülkenin ekonomik problemlere çare bulamaması iktidardan düşmesine sebep oldu yerine İvan Kostov'un liderliğindeki UDF partisi geldi⁷⁶ ve Türk-Bulgar ilişkileri yeniden iyileşmeye başladı.

1997 Cumhurbaşkanı Pretar Stoyanov, Türkiye'yi ziyaret etti ve Bulgaristan Türkiye sınırlarından asker çekti ve Aralık ayında Mesut Yılmazın Bulgaristan ziyareti sonucunda sınırlar konusunda bir antlaşma imzalandı.⁷⁷ Ayrıca 11.07 1998 yılında Sofya'da ülkeler arası enformasyon ve istatistiki veri ve doküman paylaşımını sağlayan kısaca iki ülke arası ticari ve ikili ilişkileri kolaylaştıran bir antlaşma imzalanmıştır.⁷⁸

⁷⁴ Oran, a.g.e. , s.487.

⁷⁵ Oran, a.g.e. , s.486.

⁷⁶ Oran, a.g.e. , s.487.

⁷⁷ Oran, a.g.e , s.488.

⁷⁸ Елена Николова , “българо-турските отношения през последното десетилетие не останаха безпроблемни” , Elena Nicolova, “Balgaro Turските Othnoshenia prez posledното desetiletie ne ostanaha bezproblemi” (Elena Nicolova, Bulgar-Türk ilişkileri son on yılda sorunsuz ilerlemedi)”, Эксперт–БДД 01.Jan.2001, s.2.

Bu dönem İkili ilişkiler açısından oldukça iyi bir dönem olmuştur askeri alanın yanında iki ülke ekonomisindeki ekonomik ağırlıkları karşılıklı artıyordu. Türkiye'nin Romanya ve Bulgaristan ile gümrük vergilerini indiren antlaşma imzalaması ile ekonomik gelişmeler hızlandı 2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye-Bulgaristan arasındaki toplam ticaret 710.000.000 dolara ulaşmıştı.⁷⁹

2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin Balkanlar konusunda dış politikası bu dönemde Balkanlar ile ilgili ilişkiler göreceli olarak çok fazla ön planda değildi. Türkiye Orta Doğu'ya yoğunlaşmıştı ve Balkanlar'daki ağırlığını yitirdiği bir dönemdir. 1999-2002 yılları arasında MHP, ANAP VE DSP'nin koalisyon hükümetinin olduğu dönemde ve İsmail Cem'in de dış işleri bakanı olduğu dönemde Balkanlara kısa süreli bir pozitif yaklaşım dönemine girilmişti. 2002 yılında AB-İKO, İslam Konferansı Örgütü Zirvesi esnasında Yunanistan, Bulgaristan, Türkiye ve Romanya'nın ufak bir Balkan Zirvesi gerçekleştirmeleri ve dolayısıyla Ecevit ve İsmail Cem'in bölgeyi ziyaret etmeleri dışında Türk azınlıklara yönelik pek önemli bir gelişme olmamıştır.⁸⁰ Bulgaristan'da ise 2002 yılında 'Ceylan Holding' skandalı patlak vermiştir. Türkiye ile Bulgaristan arasında 1998 imzalanan elektrik ihracatı, "Горна Арда" (Yukarı Arda) barajının inşası, "Марица" (Maritsa) karayolu inşasını kapsayan antlaşma çerçevesinde Bulgar yönetimi imtiyazı Ceylan Holding'e sunması ve sonrasında Kasım 2000 yılında holdingin sahip olduğu Bank Capital'in "Банк капитал" iflas etmesi ve Türkiye tarafından ailenin mal varlığına el konulması ve holdingin inşaatları gerçekleştirmeyeceğinin anlaşılması sonrasında Türk hükümetince yeni bir firmanın göreve atanmaması⁸¹ bu dönemde yaşanan gerginliklerden biridir.

2003 yılında AKP'nin iktidara gelmesi ile ise Balkanlara yönelik politikanın mimarı önceleri başdanışman sonra ise 2009'dan sonra dışişleri bakanı olan Ahmet Davutoğlu'nun çerçevesini belirleyeceği düşünüldü. Buna rağmen yeni iktidar ağırlığını Orta Doğu politikalarına verdi ve Balkan politikaları göreceli olarak pasif

⁷⁹ Oran, a.g.e. , s.488.

⁸⁰ Ed.Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III 2001-2012, İletişim Yayınları, 2013, İstanbul, s.694

⁸¹ Николова (Nicolova), a.g.m. , s.2.

oldu. AKP kültürel alanda Balkanlar'da faaliyetleri artırdı. Türkiye 2000'li yıllarda Balkanlar'da Yunus Emre Kültür Merkezleri, TİKA, Yurt Dışı Akraba Toplulukları ile etkili oldu. Balkanlarda 10 tane Yunus Emre Kültür Merkezi açıldı.⁸² Bölgedeki öğrencileri eğitim bursları sağlanmaya başladı.

2000'li yıllarda Romanya ile Bulgaristan'ın AB üyesi olması ile vize alma güçlenince Türk TIR'larının Avrupa'ya geçişi sorunlara sebep oldu, bu sorun daha sonra da gündemde kalmaya devam etti. 2001 yılında ülkeye dönen II Simeon'un partisi NDSV seçimleri kazandı ve DPS 21 sandalye kazanarak koalisyonda yer aldı. Bu yıl yapılan bir antlaşma ile Türkiye'deki Bulgar vatandaşlarının da oy kullanması sağlandı ve Türkiye'den 40.000 civarı kişi o sene oy kullandı. 2005 seçimlerinde DPS yüzde 13 oy aldı ve yine üçüncü parti oldu.⁸³

Sosyalist Parti ve NDSV ile koalisyon hükümetinde yer aldı toplamda 36 sandalye ve de 3 bakanlık kazandı. 2009 seçimlerinde ise DPS'nin oy oranı 14' çıktı ve sandalye sayısı 38'e yükseldi, 610.000 oyun yüzde 15'inin Türkiye'deki seçmenlerden gelmesi bu başarıda etkiliydi, bu durum milliyetçiliğin de bir yandan yükseldiği ülkede rahatsızlık yarattı ve Türkiye'de kullanılan oylara usulsüzlük karıştığı gerekçesi ile Ankara büyükelçisi görevinden alındı.⁸⁴ Bulgaristan 2004 yılında Türkiye'nin destekleri ile de NATO üyesi oldu.

2008 yılında başbakan Erdoğan Bulgaristan'ı ziyaret etti karşılığında da Cumhurbaşkanı G.Parvanov Türkiye'yi ziyaret etti. İki ülke arasında oluşturulan ortaklık mekanizması sonucunda Ortaklık Komisyonu kuruldu. Bu komisyon 2009'dan itibaren faaliyet göstermeye başladı. Bunun yanı sıra iki ülke arasında AB'nin (bölgelerarası=interreg) fonları kullanılarak Edirne ve Haskovo, Varna, Burgaz gibi komşu iller arasında ortak projeler yürütüldü.⁸⁵

Bu dönemde iki ülke arasında ilişkiler başarılı bir şekilde devam ederken Türk azınlığı tedirgin eden ise aşırı Bulgar milliyetçisi parti ATAKA'nın meclise girmesidir. Partinin özellikle Türk azınlık karşıtı söylemleri rahatsızlık yarattı. 2009

⁸² Oran, a.g.e , s.694.

⁸³ Oran, a.g.e. , s.694.

⁸⁴ Oran, a.g.e. , s.695.

⁸⁵ Oran, a.g.e. , s.694.

seçimlerini Todor Jivkov'un eski koruma polisi Boyko Borisov'un partisi GERB kazandı. Sekiz yıldır koalisyon ortaklığı yapan DPS muhalefete düştü. Bundan sonra Türkiye ve Bulgaristan ilişkileri ise zayıflamaya başlayacaktır. Bu dönemde Türk azınlığın şikayetleri ise şu şekildeydi: 1980'lerde yaşanan zulümler yüzünden sorumlulara soruşturma açılmaması, savunma, içişleri bakanlığı gibi yetkilere Türk asıllı kişilerin getirilmemesini eleştirdiler.

Eleştirilerin odağında hem Bulgar yönetimi hem de DPS vardı. Bazı kişiler de Bulgaristan anayasasına göre azınlıkların ana dillerinde eğitim hakkı olmalarına karşın zorunlu müfredatta yer almayıp seçmeli Batılı dillerin bir seçeneği olarak yer almasını eleştirdiler ve anadilde eğitimi engellemeye yönelik olduğundan şikayetçi oldular.⁸⁶ Bu dönemde Bulgaristan ve Türkiye arasında en çok soruna sebep olan konular Türkiye'den gelen TIR'lardan yüksek ücretler alınması, Ermeni karar tasarısı ve Bulgaristan'da giderek yükselen milliyetçilik olmuştur.⁸⁷

2005 yılında kurulan ATAKA partisi 2009 yılında oylarını yüzde 9'a yükseltti.⁸⁸ Parti'nin hedefinde çoğunlukla Türk karşıtlığı yer alsa da parti Bulgaristan'daki Romanlar ve Yahudilere karşı da nefret söylemlerini sürdürdü. ATAKA, Ahmet Doğan'ın Türk ajanı olduğunu, Bulgaristan'ın güneyinde toprak satın alan Türk azınlıkların bu alımlarının Türkiye'nin buralarda gözü olduğunu gösterdiğini, Türkiye hakimiyetinin Bulgaristan'da devam ettiği ileri sürdü. Parti oy kullanmak için Türkiye'den gelen Bulgar vatandaşlarını engellemek ve 500 yıllık Türk hakimiyetini Bulgarlara yönelik soykırım olarak kabul ettirmek gibi girişimlerde bulundu.

Ayrıca ATAKA, Türk azınlığın haklarına ve Türkiye'ye yönelik bazı ciddi girişimler şunlardır: 2009 yılında, 2000 yılından itibaren AB uygulamaları gereği devlet televizyonunda 10 dakikalık Türkçe haber bülteninin kaldırılması için referandum yapılmasını talep etti ve konuyu parlamentoya taşıdı, başta GERB lideri Borisov'un da desteğini alan girişim AB'nin eleştirileri ve Türkiye'nin tepkisi

⁸⁶ Oran, a.g.e. , s.696.

⁸⁷ Oran, a.g.e. , s.696.

⁸⁸ Oran, a.g.e. , s.696.

yüzünden engellendi.⁸⁹ Bulgaristan'da yükselen aşırı milliyetçilikten kaynaklı Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinde gerginlik yaratmaya devam eden konular ise ATAKA partisi genel başkanı Volen Siderov'un dönem dönem gündeme taşıdığı iddialardır. Bu iddialar 1915-22 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenilere soykırımında bulunduğu iddiasıdır. Siderov bu tasarımı 2006 ve 2008 yılında parlamentoya getirdi tasarımı yeterli oy alamadığı için reddedildi.⁹⁰ Bu rette Bulgar Sosyalist partisi ve DPS'nin etkisi büyüktür. Bulgar milliyetçiler ile birlikte hareket eden Ermeni gruplar Bulgaristan'da hem parlamentodan hem de yerel meclislerden bu yönde karar çıkartmak için büyük çaba sarf etmişlerdir.

Bazı şehirlerde başarılı oldular. Burgaz, Rusçuk, Silistre, Doburca, Eski Zağara, Filibe, Varna ve Dobriç şehir meclislerinde bunu başardılar ve böylece bu kararlarda Türklerin hem Ermenilere hem de Bulgarlara soykırım uyguladığından bahsedildi.⁹¹ 2000'li yıllarda azınlıklar ile ilgili büyük çapta bir sorun yaşanmamıştır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler de gelişmeye devam etmektedir. 2009 yılından itibaren iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 5 milyar dolara yaklaşmış Türk yatırımcıların kurduğu şirketler 2.500'ü geçmiştir.⁹² AKP iktidarı ile gelen yeni dış politikasını, Doç. Hinova, Balkanlar'dan (Güneydoğu Avrupa), Yakın Doğu, Orta Asya ve Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyayı kapsayan 'Stratejik Derinlik' politikası da tıpkı Turgut Özal'ın Neo-Osmanlılık politikasına benzemekte ve bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğuna ait olan topraklarda yeni bir Türkiye imajı çizme çalışması olarak tanımlamaktadır.⁹³ Türkiye'nin Balkanlardaki kültürel faaliyetleri de bu çerçevede TİKA'nın Türk Kültür Bakanlığı ile birlikte oluşturduğu faaliyetler (bölgede yeni camilerin yapılması, İslami heykellerin onarımı vs.) Balkanlardaki dini enstitülerle bağlantısı ve bu kuruluşlara desteği ile Türkiye Osmanlı mirasını canlandırması yeni politikası ile Balkanlar'daki Müslüman halkın savunuculuğu rolünü üstlendiğini göstermektedir.⁹⁴

⁸⁹ Oran, a.g.e. , s.696.

⁹⁰ Oran, a.g.e. , s.697.

⁹¹ Oran, a.g.e. , s.697.

⁹² Oran, a.g.e. , s.697.

⁹³ Хинкова (Hinova), a.g.m. , s.24.

⁹⁴ Хинкова(Hinova), a.g.m. , s.24.

1.4 Bulgaristan'ın Etnik Partisi DPS'nin Ortaya Çıkışı ve Partinin Amaçları

1984-1989 yılları arası Çağdaş Bulgar tarihi Bulgaristan'daki Türk etnik azınlığa ve diğer azınlıklara komünist rejim tarafından uygulanan baskılar ile ünlü bir dönemdir. Bu dönem içerisinde bu baskı rejimine karşı muhalif organize bir hareket ortaya çıkmıştır. Hareketin doğuşunun ana sebebi hükümetin ülkedeki baskı politikasıdır.

DPS, komünizm döneminden sonra Bulgaristan'daki azınlıkların haklarını korumak için kurulmuş merkezi liberal bir partidir. Parti Liberal Enternasyonal ve Avrupa Liberal Demokrat ve Reform Partisi'nin üyesidir.⁹⁵

1990 yılında Türk etnik azınlığın çıkarlarını korumak için kurulan DPS, platformunun amaçlarını genişleterek insan hakları ile ilgili tüm hakları tüm konularda; Bulgar halkının birliğine katkı sağlamayı ve tüm insan hakları ve özgürlüklerini kapsayacak şekilde Bulgaristan'daki tüm etnik unsur ve din mensuplarına saygı duymayı ve kucaklamayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra Hareket, Bulgaristan'daki etnik azınlıkların karşılaştıkları problemlere karşı önlem almak için çalışmalarda bulunmaktadır.

Parti amacını şu şekilde açıklamaktadır: Bulgar halkın birliğine, insan haklarının ve özgürlüklerinin tam olarak ve samimi bir şekilde uygulanmasına, Bulgaristan'daki tüm etnik, dini ve kültürel gruplara katkıda bulunmak.⁹⁶ Buna rağmen parti Bulgar milliyetçiler tarafından 1991 yılında etnik ve dini bir parti olduğu, etnik ve dini anlaşmazlıklar çıkarmaya çalıştığı gerekçesi ile kapatılması istenmiştir fakat Anayasa Mahkemesi bu iddiaları doğru bulmamıştır.⁹⁷

Bugün Hareket çok unsurlu bir yapıya sahiptir. Tüm Bulgar halkını temsil eder, her türlü ulusal şovenizm iddiaları, intikam, radikal İslamcılık, ve dini

⁹⁵ Halk ve Özgürlükler Hareketi resmi sitesi, (Erişim) <http://www.dps.bg/about/regulations.aspx>,11 Temmuz 2015, s.5.

⁹⁶ Demirtaş-Coşkun, a.g.m. , s.64.

⁹⁷ Demirtaş-Coşkun, a.g.m. , s.65.

fanatikliğe şiddetle karşı çıkar. DPS, radikal İslamcılığı, terörizmi, her türlü ayrımcılığı, siyasi ve dini aşırıcılığı şiddetle kınar.⁹⁸ Parti'nin bugünkü lideri Lütfi Mestan ise beyanlarında etnik ve farklılıkların ayrımcılık ve ayrıcalık için kullanılmayacağına dikkat çekmiştir. DPS lideri Lütfi Mestan, Barutin'de gerçekleştirilen anma mitinginde 'Etnik ve dini farklılıklar ne ayrıcalık ne de ayrımcılık için dayanak oluşturmaz.'⁹⁹ belirtmiştir.

DPS, bundan önceki 6 yıl içerisinde ise gözlemci statüsündeyken Liberal Enternasyonal'in 2002 yılında tam üyesi olmuştur.¹⁰⁰ DPS 20 yıllık deneyime sahip bir partidir. Bulgaristan'da ve özellikle Güneydoğu Avrupa'da Liberalizm, yönetimde göreceli olarak yeni bir politik güçtür.

Partinin Bulgaristan'da ve Balkan yarımadasında multi-etnik bir model oluşturma görevi son derece önemli ve tartışılmazdır. 1989 yılında Bulgaristan, eski Yugoslavya'yı andıran ve yok eden etnik temele dayalı bir iç savaşın eşiğindeydi. Bulgaristan Balkanlar'da etnik savaşlardan kaçınabilen tek ülkeydi. DPS, tahammülsüzlükten tahammüle doğru evrilerek birlikte yaşamayı amaçlayan liberal politik modeli kurmayı başardı ve tarafların bir birine ihtiyacı fark edildi ve tam da bu 'birliktelik' bugün ülkenin demokratikleşme serüveninin yapı taşıdır.

Bugün DPS, gerek sağ gerek sol partiler tarafından saygı ve ihtiyaç duyulan bir koalisyon partneridir. Şüphesiz DPS'nin en büyük başarısı, sağlam Bulgar etnik modelinin oluşumunda oynadığı rol ve sağladığı katkıdır. DPS'nin asimilasyon sonrası Türk grubun sorunlarını barışçıl yollarla çözmesi ve Türk azınlığı Bulgar siyasetine hızlı ve barışçıl bir yolla entegre edebilmesi uluslararası ilişkilere 'Bulgar

⁹⁸ Halk ve Özgürlükler Hareketi resmi sitesi, (Erişim) <http://www.dps.bg/about/regulations.aspx>

⁹⁹ <http://www.dps.bg/news/events/3280/lyutvi-mestan--etnicheskite--religioznite-razlichiya-ne-sa-osnovanie-nito-za-privilegii--nito-za-diskriminatsiya.aspx>, 11.07.2015, s.7

¹⁰⁰ Halk ve Özgürlükler Hareketi resmi sitesi (Erişim) 11.07.2015 <http://www.dps.bg/about/regulations.aspx>, 11.072015, s.7

modeli¹⁰¹ kavramını sokmuş ve ülke etnik çatışmalar yaşanan diğer ülkeler için örnek olarak gösterilmiştir.

2. TÜRKİYE’NİN AZINLIK GELENEĞİNİN TEMELİ

Türkiye’deki azınlıkların neden ve kimler olduğunu anlamak için ülkenin tarihi azınlık geleneği yada anlayışını bilmek gerekir. Bazı grupların resmi azınlıklar olarak tanımlanması diğer grupların tanımlanmamasında tarihi etkenin önemi büyüktür. Bu nedenle azınlıklar ile Türklerin ilişkilerinin oluşumunu şekillendiren ilişkileri bilmek gerekir. Azınlıklar Osmanlı İmparatorluğu mirası gibi görünse de Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanında da Müslüman ve Müslüman olmayan gruplar bir arada yaşamış ve konu bu dönemde de var olmuştur. Selçuklu Türkleri Müslüman olmayanlar ve ya Gayr-i Müslimler ile ilgili sorunları ve esasları ele alırken Arap devletlerinden esas alınarak konuları İslam Hukuku’nun bu konudaki hükümlerine dayandırmışlardır.¹⁰² İslam Hukukunda ise insanlar Müslümanlar ve Gayrimüslimler olarak ikiye ayrılmıştır. Gayrimüslimleri de kendi içinde ‘Müşrikler (tanrıya ortak koşan)¹⁰³ ve ‘Ehl-i Kitaplar’ olarak ikiye ayrılmıştır. İslam Hukuku Müşrikler konusunda çok fazla hoşgörülü olmamıştır. Müşrikler için Müslüman olmak dışında hak tanımazken Ehl-i Kitaplara ise bazı hükümlere uymak şartıyla bir İslam ülkesinde serbestçe dini inançlarını koruyarak yaşama hakkı tanımıştır.¹⁰⁴ Ehl-i Kitap dinler konusunda imamlar arasında farklı görüşler olsa da daha çok Mecusiler, Sabiiler, Müsevi ve Hristiyanlar olarak kabul edilir.¹⁰⁵ Bu ayırım ve dört din grubuna tabi olanlar Peygamber döneminden itibaren İslam ülkelerinde yaşamıştır. Büyük Selçuklu İmparatorluğu da bu ayrıma dayalı bir azınlık veya o döneme göre gayrimüslim politikası izlemiştir. Gayrimüslimlere yönelik

¹⁰¹ Demirtaş-Çoşkun, a.g.m. , s.65.

¹⁰² Prof.Dr.Yavuz Ercan, “Türkiye’de Azınlık Sorununun Kökeni (Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gayrimüslimler)”,Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Uygulama Merkezi ,2008, Ankara , s.2.

¹⁰³Türk Dil Kurumu resmi web adresi, (Erişim) 02.03.2014,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54de4bce0428a8.62685264,

¹⁰⁴ Ercan, a.g.m. , s.2.

¹⁰⁵ Ercan, a.g.m. , s.2.

düzenlemeler Büyük Selçuklulardan Anadolu Selçuklu Devletine, oradan Anadolu beyliklerine ve Anadolu beyliklerinden birisi olan Osmanlı Beyliğine geçmiştir.¹⁰⁶ Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha sonra Türkiye Cumhuriyetine geçecek bu azınlık anlayışının temeli bu kadar eskidir. Lozan'da sadece Gayrimüslimlerin azınlık sayılması bu tarihi geleneğe ve çoğunlukla İslam Hukukuna dayanmıştır. Daha önceden İslam hukukuna dayalı anlayışın süregeldiğinde bahsetmiştik. Bu alandaki ilk resmi düzenlemeler ise alanda araştırma eksikliği yada daha eski dönemlere götüren belgelerin var olmaması sebebiyle Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimlere yönelik ilk düzenli politikalar ise Fatih Sultan Mehmet döneminde düzenlenmiştir.¹⁰⁷ Kuran'da Müslüman topluma bağlı olan Müslüman olmayan kişilere hoşgörü anlayışına dayandırılarak oluşturulan 'Millet Sistemi' Fatih'in Konstantinapol'ü ele geçirmesi ile kurumsallaşmıştır.¹⁰⁸

Fatih döneminde gayrimüslimlere karşı oldukça hoşgörülü bir politika izlenilmiştir. Bu politikalar hem Müslüman olmayanlara hoşgörü davranma ve özgürlüklerini serbestçe yaşamalarını olanaklı kılarken bir yandan da İmparatorluğun düzeni ve birliğini korumak için gerçekleştirildiğini aşağıdaki uygulamaların kolaylıkla anlayabiliriz. Bu düzenlemelerin ufak değişikliklerle Tanzimat'a¹⁰⁹ kadar sürmüştür bu manada bu düzenlemeler uzun bir dönem boyunca imparatorluk içinde birlikteliği ve düzeni koruduğu için önemli politik bir başarı olarak değerlendirilebilir.

Fatih döneminde hoşgörülü ve birliği korumayı amaçlayan önemli gayrimüslim politikalarından bazıları aşağıdakilerdir.

Fatih İstanbul'un fethetmesiyle sadece İslam dünyasının değil o d dönem Ortodoks dünyasının da siyasi başı olduğunu meşrulaştırmak için ülke içi ve dışındaki Gayrimüslimlere bunun haklılığını göstermek için patrikhaneler

¹⁰⁶ Ercan, a.g.m. , s.3.

¹⁰⁷ Ercan, a.g.m. , s.3.

¹⁰⁸ Andrea Carey, "Millet System of The Ottoman Impire", 3 September 2008, (Erişim) <http://courses.washington.edu/disisme/Our%20Encyclopaedia/84135754-B01E-4A3A-BBA4-8BD129E3C331.html>

¹⁰⁹ Ercan, a.g.m. , s.4.

açtırmıştır.¹¹⁰ Başkentte patrikhaneler açtırılarak hem dağınk Gayrimüslimler ve küçük kiliseler merkezileştirilmiş hem de böylece kontrolü kolaylaştırılmıştır.¹¹¹ O dönem içinde ülke toprakları dışında yer alan Kudüs ve Eçmiyazin ise Ermenilerin dinsel merkezleridir.¹¹² Başkentte yeni bir Ermeni Patrikhanesi açtırılarak hem Ermenilerin devletle olan bağları kuvvetlendirilmeye çalışılmış hem de dış bağları kesilmiştir¹¹³ ve böylece kontrol kolaylaştırılmıştır. Fatih dönemindeki hoşgörülü uygulamalar hem devleti toplumsal birliği koruma görevini etkili kılmakta hem de Gayrimüslimlere kültürel ve dini serbestlikler tanıyarak ve haklarından mahrum etmeyerek devlete bağlılıkları sağlanmakta uzun dönem etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun yapısını bozulmaya başladığı on sekizinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyılın ortalarına dek yapılan reformlar ise yeterli olmamıştır. Tanzimat Dönemi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamakta olduğunun; siyasi, ekonomik ve bilimsel manada Batıdan geri kalındığının daha da belirginleştiği bir dönemdir. Bu nedenle bu dönemde azınlıklara yönelik yapılan yenilikler ya da reformlar daha çok dış değişimlere ayak uydurmak amacı ile yapılmış fakat çok başarılı olamamışlardır. Dış güçler bu isabetsiz reformları bahane ederek Osmanlı İmparatorluğu içindeki Gayrimüslimler ile bağlar kurmaya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine müdahale etmeye başlamışlardır.

Bu dönemde Rusya, Osmanlı İmparatorluğu içindeki Ortodoks Gayrimüslimleri, Fransa Katolik Gayrimüslimleri, İngiltere de Protestan gayrimüslimleri bahane ederek Osmanlı İmparatorluğunun iç işlerine sürekli müdahil olmuştur.¹¹⁴ Bu müdahalenin asıl sebepleri ise söz konusu gayrimüslimleri korumaktan ziyade bölgede Osmanlı İmparatorluğu gibi güçlü bir devletin olmasının ekonomik çıkarlarına engel oluyor olmasıydı. Dönemde yaşanan sömürge mücadelesi için Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi konumu Rusya'nın Akdeniz'e inmesini zorlaştırıyor ve sömürge mücadelesinden geri kalmasına sebep oluyordu, aynı durum Almanya ve Avusturya için de geçerliydi, İngiltere'nin müdahil oluş

¹¹⁰ Ercan, a.g.m. , s.3.

¹¹¹ Ercan, a.g.m. , s.4.

¹¹² Ercan, a.g.m. , s.4.

¹¹³ Ercan, a.g.m. , s.4.

¹¹⁴ Ercan, a.g.m. , s.5.

sebebin asıl nedeni ise Uzakdoğu sömürgelerine giden en kısa ve güvenli yolların (Akdeniz-Süveyş Kanalı-Kızıl Deniz) büyük ölçüde Osmanlı toprakları olması ve bu nedenle Osmanlı bütünlüğünün çıkarlarına ters düşmesidir¹¹⁵. Fransa ve İtalya ise Akdeniz ülkeleri olsalar da güçlü devletlerden birinin veya bir kaçının bölgenin hakimi olmamasından yanaydılar.¹¹⁶ Dış güçler bu sebeplerden dolayı Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki gayri Müslimleri milliyetçilik propagandalarıyla, bu grupları koruma ve bağımsızlık vaatleri ile Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasından yana olan çıkarlarını aktive etmek için kullanmışlardır. On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı devletinin batıdaki gelişmelerin gerisinde kalması, kurumsal yozlaşma, eğitim sistemi, bilimsel yaşamı ve ekonomisinin çökme noktasına gelmesiyle devlet içinde geniş çaplı reformlar gidilmiş fakat bunlar kötü gidişatı engelleyememiştir. Bu dönemde Avrupa devletlerinin Gayrimüslimleri bahane ederek devletin iç işlerine müdahaleleri artmış bu da devlerin Gayrimüslimler konusundaki politikalarında değişime gitmesini gerekli kılmıştır. Bu değişimlerden ilki Tanzimat Fermanı ve sonrasında da Islahat Fermanı olmuştur.¹¹⁷ Bu fermalar ile gayrimüslimler ile Müslümanlar yasalar önünde eşit sayılmış ve can ve mal güvenlikleri devlet güvencesi altına alınmıştır. Bu düzenlemeler ve sonrasında azınlıklara yönelik düzenler dış güçlerin artan tesirleri ve genel gidişat sebebi ile etkili olmamıştır. Tanzimat sonrası gayrimüslimler ile ilgili düzenlemelerde ise oldukça önemli bir değişim görülmüştür. Tanzimat dönemi sonrasında gayrimüslimler ile ilgili düzenlemeler tarihi akıştan farklı olarak artık her etnik grup ve her mezhep için ayrı ayrı yapılmaya başlanmıştır. Gayrimüslimler ile ayrı ayrı düzenlemeleri içeren bu nizamnamelerden bazıları şunlardır: 1858 yılında başlanan ve üç yıl sonra onaylanan ‘Rum Patriği Nizamı’, 1861 yılında bölge için Hristiyan bir vali öngören ve özerk bölge halini almasını sağlayan ‘Lübnan Nizamnamesi’, 1865 yılında ‘Yahudi Milleti Nizamnamesi’ yürürlüğe girmiş, 1878 ‘Protestan Nizamnamesi’ hazırlanmış¹¹⁸ bu nizamnameleri Osmanlı topraklarındaki diğer gayrimüslimlere yönelik nizamnameler takip etmiş ve bu nizamnameler bazı dönemler değişikliğe uğramıştır. Bu nizamnameler kuşkusuz çöküşü önlemek amacı

¹¹⁵ Ercan, a.g.m., s.5.

¹¹⁶ Ercan, a.g.m., s.5.

¹¹⁷ Ercan, a.g.m., s.6.

¹¹⁸ Ercan, a.g.m., s.6.

ile gerçekleşmiştir. Gayrimüslimleri kendi içinde ayrı ayrı düzenlemelere tabi tutarak gayrimüslimlerin kolektif hareket etmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. İşte bu millet (mille: herhangi bir dine veya mezhebe ait topluluk/Osmanlı'da kısmen etnik sonradan ise tamamen etnik anlam kazanmıştır. Arapça ayrımı ile göze çarpan bu 'Nizamnameler Dönemi'ne tarihimizde 'Millet Sistemi' denmektedir.¹¹⁹ Bu sistem veya nizamnameler dış desteklerin tesiri kesilememesi yüzünden ve yine genel gidişat yüzünden başarısız olmuştur.

2.1 Yeni Türkiye Cumhuriyeti ve Azınlıkları ve Lozan Konferansı

Türkiye Cumhuriyeti azınlık tanımı Osmanlı İmparatorluğu azınlık anlayışının devamıdır. Azınlıkların haklarını teminat altına alan ve azınlıkların tanımlandığı antlaşma 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşmasıdır.

Türkiye azınlıkları tanımlarken ayırıcı bir etken olarak din faktörünü ön planda tutmuştur tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi Müslüman olmayan vatandaşlar Gayr-ı Müslümler Lozan Antlaşmasında azınlıklar olarak yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin sadece gayrimüslimleri azınlık saymasının Selçuklulara ve Osmanlıya dayanan bir çok akademisyen tarafından kabul edilen bu anlayışına tarihi etken veya gelenektir. Bunun yanı sıra Lozan'da sadece Gayrimüslimlerin azınlık sayılmasının tarihi etken yanında Baskın Oran'a göre ideolojik ve siyasi ve etkeni de bulunmaktadır. İdeolojik etken Osmanlı İmparatorluğunun bir zamanlar üç kıtada hakim iken Anadolu ile sınırlı kalması ile ilgilidir. Kısacası kaybedilen topraklar göz önüne alındığında ortaya çıkan görüntü; küçülmenin travmatik etkisi, belki de daha çok Müslüman Türk topluluklardan ziyade öncelikle Müslüman olmayan grupların ayrılması gerçeği ve Gayr-i Müslimlerin Millet sistemi düzenlemelerine rağmen Türk'ten farklı kimliğe sahip olmaları ideolojik sebebidir.¹²⁰ Bahsedilen siyasi etken ise; Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasına paralel olarak Avrupalı devletlerin azınlıkları koruma bahanesiyle Osmanlı'ya müdahale etmeleri ile devletin

¹¹⁹ Ercan, a.g.m., s.7.

¹²⁰ Baskın Oran, Türkiye'de Azınlıklar, Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama, İstanbul, 6.Baskı, İletişim Yayınları, 2010, s.48.

zayıflamasına katkıda bulunmaları etkenidir.¹²¹ Lozan Antlaşması'nda sadece Gayrimüslimler azınlıktır. Dönemin azınlık anlayışı incelendiğinde ise Birinci Dünya Savaşı ertesinde yapılan azınlık antlaşmalarının azınlık standardı soy, din ve dil azınlıkları anlayışına dayanır. Türkiye ise yukarıda bahsedilen tarihi azınlık geleneği ve siyasi tecrübeler ve ideolojik sebeplerden ötürü bu standartların yerine 'Gayr-i Müslimler' terimini geçirtmiştir.¹²² Bugün Lozan'ın azınlık terimini daralttığına yönelik tartışmalar buraya kadar uzanmaktadır Antlaşmanın genişletilmeye ve başka grupları kapsamasını sağlamaya yönelik çalışmaların bir başka sebebi de günümüzde azınlıklar lehine pozitif yönde değişen azınlık haklarıdır. Özellikle AB sürecinde Türkiye'de Lozan'a göre azınlık olmayan Aleviler, Kürtler de bu haklardan yararlanmak istemektedirler. Bu durum ise Lozan antlaşması ile çelişmektedir. Kürtler ise azınlık olarak yer almamaktadır ve Türk vatandaşı olarak tüm haklarını kullanabilmektedirler. Kürtler, Ermeni Tehditleri ve diğer sebeplerden dolayı M. Kemal Atatürk'ün başlattığı Kurtuluş mücadelesinde yer aldılar. Mücadele sonucunda diğer tüm vatandaşlar gibi kurulan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oldular.

Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında Kürtlere ayrı bir vatan vermeye yönelik vaat edilmedi. Mücadele eden diğer unsurlar ile birlikte yeni Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hayatlarına devam ettiler. Lozan'da dönemin azınlık standartları olan ırk, soy ve din azınlıkları geçmemektedir. Bununun yerine sadece 'gayr-i Müslimler' geçmektedir, bu yeni kurulan Türkiye için o dönemin siyasilerinin diplomatik bir zaferi olarak yorumlanabilir. Lozan'ın değiştirilmesi ise uluslararası hukukun güvencesi altındadır. Bu hüküm hem Polonya Antlaşmasını Md. 12/1'de hem de Lozan Antlaşmasının 44/1'nde yer alır.¹²³ Bu maddeler ve hüküm ile Birinci Dünya savaşı sonrası yapılan azınlık koruma antlaşmaları ve hükümleri MC Meclisinin güvencesi altına alındığı ve MC Meclisinin çoğunluk oyu olmaksızın değiştirilemeyeceği 'hükmü bulunmaktadır. Lozan Antlaşması'na göre diğer grupların azınlık kabul edilmemesi hukuken haklı bir dayanaktır.

¹²¹ Oran, a.g.e. , s.48.

¹²² Oran, a.g.e. , s.63.

¹²³ Oran, a.g.e. , s.65.

Lozan Barış konferansı Türk delegasyonun başkanı İsmet İnönü'ydü. İsmet İnönü Musul meselesi görüşmeleri esnasında Türkiye'nin Kürtlerin de hükümeti olduğunu belirtmiş ve Atatürk'ün söylemlerine paralel bir yaklaşım izlemiştir. Bu konferans esnasında Kürtlerin gündeme getirilmesinde ise Kürtlere azınlık hakları sağlamak vb. yaklaşımlar olmamıştır. Daha çok Musul meselesi ve Musul'da İngilizlerin bağımsız Kürt hükümeti kurma istekleri yüzünden dile gelmiştir. Atatürk ise İzmir ve Eskişehir konuşmalara esnasında Musul'da kurulacak böyle bir yapının Türkiye'ye sıçrayacağıın altını çizmiştir.

Mustafa Kemal'in Musul'dan vazgeçmesi ve Lozan Barış Antlaşması sonrasına ise konu kapanmıştır. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Kürtler ile ilgili konular gündem olmamış ve daha çok ülke içindeki reformlara yönelim olmuştur.

Lozan sonrası Türkiye Cumhuriyeti ulusal bir devlete olarak kurulmuş ve Kürtler de devletin vatandaşı olarak yerlerini almıştır. Türkiye Cumhuriyeti içerisinde diğer bir çok unsur gibi Kürtler Türk üst kimliği altında yaşamını sürdürmüşlerdir. Kürtler tarafından ortaya konulan ilk gerilim ise 1925 yılında gerçekleşen Şeyh Said İsyanıdır. İsyan dini sebeplerden ötürü gerçekleşmiştir ve Hilafetin kaldırılmasına karşı merkezi otoriteye karşı bir Kürt isyanıdır. Şeyh Sait ayaklanması iki yapıya dayandırılıyordu: Dinsel güç ve feodalite. Yargılandıkları sırada ayaklanmanın liderleri, ayrı bir Kürt devleti değil, yalnızca 'şeriat' istediklerini söylediler.

Ayaklanmalar bastırılmış fakat Türkiye'nin çok partili hayata geçme sürecini yavaşlatan bir etkisi olmuştur. İsyan sonrasında muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır. İsyan müdahale yöntemleri arasında farklılıklar yaşansa da genel tutum merkezi yönetimden yanaydı. İsyan İsmet İnönü önderliğinde askeri müdahale ile bastırılmıştır.

Soruna geniş çaplı çözümler geliştirmeyi amaçlayan fikirler ise askıda kalmıştır. Bu fikirlerden bazıları Kazım Karabekir'in Kürtler ile ilgili izlenimler ve Şeyh Said isyanı üzerine geliştirdiği planı ise İstiklal Harbimiz adlı kendi hatıralarından oluşan kitabında mevcuttur. Karabekir, dini fanatikliğin Kürtleri

kışkırtmakta araç olarak kullanıldığını belirtmiştir. Kürtler ile ilgili en önemli konunun onların nüfusu değil, oturdukları bölge olduğunu belirtmiştir.

Hatta buna bir çözüm önerisi geliştirmiş ve bölgede etkili olan şeyhlerin yerine İstanbul'dan İlahiyat ve Hukuk Fakültelerinde getirilen aydınların Van gölü çevresine yatay ve dikey olarak yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bölgenin gelişimine yönelik bir düşünce geliştirmiştir. Böylece bölgede sorunun tekrar nüksetmemesi için bir çözüm geliştirmiş fakat bu uygulanmamıştır. Türkiye'nin reformlar ve sanayileşme serüveni esnasında konu tekrar çok açılmamıştır. Konunun tekrar açılması ve önem kazanması 1980'li yıllarda başlamıştır.

1980'lerde yeniden gündeme oturan Kürtlük ve bağımsızlık tartışmaları oldukça hız kazanmıştır. Bunun sebebi özellikle 1984'ten itibaren PKK'nin kanlı ve şiddetli eylemleri ile konun Türkiye'ni iç sorunu olmaktan çıkıp uluslararasılaşmasıdır. 1980'dan günümüze Kürt milliyetçiliğine dayalı siyasi partiler kurulmuştur ve günümüzde de varlığını sürdürmektedirler. Avrupa Birliği reformları ile de yeniden hız kazanan Kürt talepleri 2000 yılından günümüze kadar iktidar ile çözüm arayışına devam etmektedirler. 2002, 2007 ve 2011 seçimlerinden Adalet ve Kalkınma Partisi birinci çıkmıştır ve günümüzde iktidarını sürdürmektedir.

İkinci Dünya savaşının bitiminde ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) etkisi ile azınlık sorunları oldukça popüler hale geldi bu dönemde de 1975-80 yılları arasında Kürt milliyetçiliğinde bir sıçrama yaşandı.

Uluslararası camiadan beslenen canlanma, 12 Eylül Darbesi dönemiyle bu radikal milliyetçilik hareketlerini sert askeri müdahaleler ile bastırmaya çalışmaları devletin soruna uzun süreden beri çözüm aramamış olması problemin varlığını büyüttü ve bir kısım Kürt tarafından yurt dışında kurulan 1984 (Partiya Karkaren Kürdistan'ın (PKK) kurulması bu süreci izledi.

Partiya Karkaren Kürdistan isim olarak Kürdistan İşçi Partisi anlamına gelmesine rağmen ekonomi ve işçi sorunları ile ilgilenen bir örgüt olmadı terör faaliyetleri gerçekleştirerek Türkiye’de ve uluslararası alanda dikkat çekti.

Uluslararası alanda bu konu artık Türkiye’ye karşı özellikle AB sürecinde bir koz olarak kullanılmaya başlandı. Genel olarak bugün dünyada var olan azınlıklara geniş haklar tanıma eğilimi devam ediyor. Uluslararası Antlaşmalarda azınlık tanımı kültür, soy, din ve dil farklılıklarını kapsayacak şekilde genişlemektedir. Bu durum ise ulusal yapıları devletleri sıkıntıya sokmakta ve sınır bütünlüklerini tehlikeye atmaktadır.

Türkiye bu azınlık tanımlarına karşı diğer ulusal devletler direnmektedir. Bu direnişini gerekçelerini ise Anayasası ve Lozan Antlaşması’na dayandırmaktadır. Türkiye’de azınlıkların kimler olduğu ve bunlara tanınan haklar zaten Lozan Barış Antlaşmasının III. Kısımında 37-45 maddelerde düzenlenmiş ve gerekli haklar bu azınlıklara tanınmıştır.

Lozan’da Gayr-ı Müslimlerin azınlık sayılmasının nedenlerinden birisi Gayr-ı Müslümanların Osmanlı’da da azınlık sayılması adeti olmasının yanında Türkiye’nin kurucularının Müslümanlığın önemli bir birleştirici etken olmasının farkında olmaları ve ülkenin parçalanmasını önlemek amacı ile Müslüman olan kişileri azınlık olarak tanımlanmasından uzak durmalarındadır.

2.2 Yeni Cumhuriyet ve Aşiret İsyanları

Araştırma problemimiz gereği bundan sonra resmi azınlıklar ile ilgili yaşanan gelişmelere yer verilmeyecektir. Metinde Cumhuriyet tarihi içinde Kürtçülük faaliyetlerine değinilecektir.

Cumhuriyet dönemi aşiret isyanlarına geçmeden bu isyanların ilk isyanlar olmadığını belirtmekte fayda var Aşiret isyanları Sultan II Mahmut’un (1808-1839) ve ardından Abdülmecit’in(1839-1861), 1930’lu yıllarda İmparatorluğun gücünü canlandırmak ve güçlendirmek için yaptığı merkezi güçlendirme reformlarına kadar

uzanır.¹²⁴ Bu reformların amacı merkezi yapıyı güçlendirmek ve bölgesel olarak otoritesi artan ve askerlik, vergi düzenlemeleri ve diğer alanda çok güçlenen ve söz sahibi olan yerel lordların (ayan) gücünü sınırlıyordu ve dolayısıyla otoriteyi kaybetmeyi hoş karşılamayan aşiret isyanları bu dönemde başlamıştır. İsyanlarda öne çıkan başka bir toplum figürü de ‘şeyh’ olmuştur. Şeyhler(tarikat büyüğü ve/veya aşiret başkanı)¹²⁵ de otoriteyi kullanan kişilerdi çünkü dini otorite liderleriydiler ve kişiler onları büyük sosyal kargaşalar, açlık, ekonomik zorluk ve savaş gibi bir çok konuda adaleti sağlayabilecek kurtarıcılar olarak görüyordu.¹²⁶ Otoritelerini kaybetmekle direk olarak karşı karşıya olan en belirgin gruplardandılar, bu nedenle isyanların çoğuna liderlik ettiler.

Cumhuriyet Dönemi Kürtçülük bilincinin gelişmesine yönelik ilk çalışmalar ve yayınların bazıları şunlardır: Yazarları Bedirhan ailesi mensuplarından oluşan Kürdistan Gazetesi; gazete daha önceleri 1898’de Kahire’de Türkçe ve Kürtçe olarak çıkmış sonradan Cenevre ve Folkestone’a taşınmış ve Jön Türk dönemi İstanbul’a geçmiş ve sonra yine Kahire’de çıkmıştır.¹²⁷ Başka bir yayın da Şeyh Abdülkadir tarafından 1908 yılında bir yardımlaşma ve ilerleme organı vasfıyla Kürt Güneşi (Hütav-i Kürd) gazetesini çıkarmıştır.¹²⁸ Bu arada Şeyh Abdülkadir yandaşı olan Halife Selim ve Ali Ağa Bitlis’te bir isyan çıkarırlar fakat isyan bastırılır.1909 yılında Jön Türkler Çenberli’deki Kürt okulunu ve dernekleri kapatırlar.¹²⁹ Çok geçmeden bir yıl sonra Kürt umudu (Heviya Kürd) adlı yeni bir dernek Kürt Günü (Roja Kürd) adında aylık bir dergi çıkarmaya başlar.¹³⁰

¹²⁴ Zeynep N. Kaya, “Maps into Nations: Kurdistan, Kurdish Nationalism and International Society”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), London, The London School of Economics and Political Science, June 2012, s.110.

¹²⁵ Türk Dil Kurumu resmi web adresi, (Erişim) 02.05.2014, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55830f1e78d7c1.60642599,02.05.2014

¹²⁶ Kaya, a.g.e. , s.115.

¹²⁷ Basil Nikite, Kürtler, 2.Baskı, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2010, s.361.

¹²⁸ Nikite, a.g.e. , s.362.

¹²⁹ Nikite, a.g.e. , s.362.

¹³⁰ Nikite, a.g.e. , s.362.

1914-1918 yılları arası Kürt dernekleri ve kuruluşlarının hızla arttığı yıllar olmuştur. İstanbul'da Kürdistan Teali Cemiyeti, Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti, Kürt Talebe Heyvi Cemiyeti, Kürt Kadınlar Teali Cemiyeti kurulmuştur.¹³¹ Bu Kürt örgütlerinin odağı ise 1879 yılında Osmanlı devletine ayaklanan ve Mekke'ye sürülen Nakşibendi Şeyhi Ubeydullah'ın oğullarından biri olan Seyit Abdulkadir bulunuyordu¹³² İstanbul'a dönen Seyit Abdülkadir Kürt Teali Cemiyetinin kurucu başkanı olmuş, Hürriyet ve İtilaf partisinin kurucu üyesi olmuş. I. Damat Ferit Paşa Hükümetinde Şura-yı Devlette Reisi olarak katılmayı başarmış ve İngilizler ile işbirliği yapan elebaşlarından birisi olmuştur.¹³³ İngilizler politikalarını gerçekleştirmek için güvenilir ve sözü geçen Kürt liderler ile Şerif Paşa, Seyit Abdülkadir, Bedirhanlar gibi temaslarını artırdılar.¹³⁴

1914-1918 yılları arasında Rus ilerlemesi ve Türkleri bozguna uğradığı sırada Kürt Beyleri 1919 Mayıs'da Malatya yakınlarındaki Kahta toplanırlar ve Kemalistler karşı bir hareket planlarlar. Halep'teki Intelligence Service Şefi Albay Bell de buraya gelir ve Müttefikler adına Kürt ulusal isteklerinin dikkate alınacağına söz verir ve hükümeti adına onları bu işten vaz geçirmek için çalışır¹³⁵, bu dönemde Sevr antlaşması hazırlanmaktadır ve bir yandan birçok komiteler ile ulusal eylem güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu komiteler ve kuruluşlardan bazıları şunlardır: Emir Süreyya'nın Mondros ateşkesinden hemen sonra Kahire'de kurduğu Kürt Bağımsızlık Komitesi, İstanbul'da Emir Emin Ali, Kamuran Ali Beg, Ayan Üyesi Abdülkadir ve diğer kişilerce kurulan Kürt Kalkınma Derneği (Kürt Teali Cemiyeti). Bir müddet sonra Kürt Millet Fırkası ve Kürt Teşkilatı İctimaiye Cemiyeti kurulmuştur.¹³⁶ Mustafa Kemal'in İstanbul'u işgalden kurtarması ile dağılan bu organizasyonlar tamamen ortadan kalkmamış çalışmalarına ara vermiş ve sonraları 1927 yılında Hoybun Ulusal Komitesi'nin kuruluşunda bu organizasyon ile

¹³¹ Bilal N. Şimşir, Kürtçülük, 1787-1923, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2010, s.311.

¹³² Şimşir, a.g.e. , s.311.

¹³³ Şimşir, a.g.e. , s.311.

¹³⁴ Şimşir, a.g.e. , s.454

¹³⁵ Nikite, a.g.e. , s.362.

¹³⁶ Nikite, a.g.e. , s.364.

birleşmişlerdir.¹³⁷ 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması hayata geçmemiş bir antlaşma olsa da Kürtçülük ve ya Kürtleri ile ilgili önemli bir başlangıçtır. Bu belge ilk kez Kürtler için bir özerklik öngörüyordu.¹³⁸ Bu belgeyi düzenleyenler sadece bir vaatte bulunmuş olmuyordu, meselenin uluslararası hale gelmesini ve meselenin ne kadar içinde olduklarını da böylece belgelemiş oluyorlardı. Lozan Antlaşması sırasında konun gündeme gelmesi gibi.

Cumhuriyetin İlk yılları isyanlar açısından oldukça bereketli yıllar olmuştur, bu isyanların çoğu işgalci devletler tarafından desteklenen isyanlar çoğu da reformla direniş isyanlarıdır. Nadiren Kürtlük bilinci ile gerçekleşen isyanlar da mevcuttur fakat uzmanlar arasında isyanların ana sebepleri konusunda fikirbirliği mevcut değildir. Aşağıda gerçekleşen isyanlardan ve sebeplerinden kısaca bahsedilecektir:

1920 Koçkiri İsyanı, 1 Ekim 1920’de Koçkiri aşiretinden Alişir’in Kemah köylerini basmasıyla ayaklanma başladı¹³⁹. Aşiret hem Türkçe hem de Kürtçe konuşan Türk aşiretidir. Aşiretin çoğunluğu Alevi, Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Seyit Abdülkadir ve İngiliz casusu Noel’in kışkırtması ile hazırlanan bir isyandır. Kara, Divriği, Kangal, Hafik, Ümraniye, Sincan, Beşpınar kaza ve nahiyelerinde Kürt Teali Cemiyetinin şubeleri kuruldu¹⁴⁰, amaç Sevr Antlaşmasının uygulanmasıydı. Diyarbakır, Van, Bitlis, Dersim mıntıkları civarında Bağımsız bir Kürt Devleti kurmak için silaha sarılacaktı, isyana diğer aşiretler de katıldı ve isyan büyüdü. 21 Mart 1921 tarihinde Koçkiri ayaklanmaları devam ediyor ve Erzincan’ı tehdit ediyorlardı. 22-23 Mart 1921 ise üçüncü genel Yunan saldırısı Bursa ve Uşak üzerinden iki koldan saldırıya başlamıştı.¹⁴¹ Bu nedenle hükümet kuvvetleri hem Yunanlar hem de Koçkiri isyanının ile mücadele ediyorlardı, öyle ki İkinci İnönü Savaşları 4 Nisan’da genel olarak sonlandığında Koçkiri isyanı devam ediyordu. İsyancılar TBMM’ye ve Mustafa Kemal’e muhtıra verdi. İstekler kabul edilmedi. Koçkiri isyancıları yer yer başarılar kazanıyor ve farklı bölgelerde isyan sürüyordu.

¹³⁷ Nikite, a.g.e. , s.364.

¹³⁸ Nikite, a.g.e. , s.364.

¹³⁹ Şimşir, a.g.e. , s.454.

¹⁴⁰ İsmet Bozdağ, Kürt İsyanları, İstanbul, Truva Yayınları, 2009, s.26.

¹⁴¹ Kürtçülük Bilal N. Şimşir 1924-1999, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2010, s.31.

İstekleri yerine gelmez ise tehdit de içeren muhtıradaki İstanbul hükümetinin arkalarında olduğu vurgulanmıştı, isyanın tarihe karışması sonrasında ise hareketin en önemli isimleri aşiret reisi Diyap Ağa ve Meço Ağa TBMM’de milletvekili olarak görev yapmıştır.¹⁴² İsyancılarla mücadeleler uzun dönem çarpışmalar halinde sürmüş ve isyanın Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa yönetiminde bastırılması 17 Haziran’ı bulmuştur¹⁴³.

2.3 Hangediği Olayı ve Şeyh Sait İsyanı

İsyanın asıl sebebi yine tarihçilere göre farklılıklar göstermektedir. Daha doğrusu İsyanı tek bir sebeple sınırlamak doğru olmaz. İsyanın genel olarak gerici ve dış destekli bir isyan olduğunu görüyoruz. İsyancı Emre Kongar’a göre, Kürt milliyetçiliğinden daha çok ‘şeriat’ anlayışına dayanıyordu ve eski İslami geleneklere bağlı Türkiye ile yeni laik ve ilerici Türkiye’ye geçişte çelişkilerden kaynaklıydı¹⁴⁴. İngilizler zengin petrol yataklarını bulduran Musul sebebiyle Irak’a sahip çıkacakları için Musul’un Irak’a ait olduğunu savunuyordu ve bunu gerçekleştirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu amaçla Irak’ta bulunan küçük sayıda Nasturi ve Ermeni azınlığın erkeklerini silahlandırarak İngilizler, kadınlarını ve çocuklarının da Rumiye’ye göç ettirerek bir ayaklanma düzenlediler. Bir kısım Nasturi’yi de Hakkari çevresine yollamışlardı, Garzan, Erzurum ve Bitlis’teki ağalara bol miktarda silah göndererek bölge ayaklandırılmaya çalışılmıştı¹⁴⁵, Türk kuvvetleri Nasturileri pasifize etmişti. 7 Ağustos 1924’te Hangediği dolaylarında tutuklanan Nasturiler Irak hükümetine teslim edilmişti. Bir kısmı öldürülmüş, büyük çoğunluğu İran’a kaçmıştır¹⁴⁶ ve İngilizleri düzenlediği bu ayaklanma başarısız olmuştu, Şeyh Sait isyanı da İngilizler tarafından planlanan bu isyanın ikinci ayağıdır. İngilizler Musul’u ve Irak vesayetini sağlamak için Türkiye’nin isyanlar içinde çalkalandığını dünyaya duyurmak için çalışmışlardır. Şeyh Sait İsyanı başarısızlıkla sonuçlanınca

¹⁴² Bozdağ, a.g.e. , s.26.

¹⁴³ Şimşir, a.g.e. , s.31.

¹⁴⁴ Emre Kongar, 21. Yüzyılda Türkiye,2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, İstanbul,38. Basım, Remzi Kitabevi, Eylül 2006, s.301.

¹⁴⁵ Bozdağ, a.g.e. , s.26.

¹⁴⁶ Bozdağ, a.g.e. , s.26.

Şeyh Sait Mahkemede ‘Ben Kürt Devleti kurmayı hiçbir zaman düşünmedim. Benim isyanım Kur’an hükümlerinin kaldırılması, Hilafetin ilgası ve dini duyguların incinmesidir...’¹⁴⁷ diyecek ve ayrıca aldığı destekleri saklayacak ve isyanı tek başına planladığını belirtecektir. İstiklal Mahkemesinde Şeyh Sait ‘kıyamımızın sebebi şeriattir’¹⁴⁸ diyerek bunu açık olarak belirtmiştir.

Ayaklanma İngilizlerin işine yaramış ve Milletler Cemiyeti, Musul’u Irak villayetine bıraktı¹⁴⁹, Türkiye, Musul için İngiltere’ye savaş açacak durumda olmadığı için kararı kabul etmiştir. 5 Haziran 1926 tarihinde Türkiye-Irak-İngiltere arasında imzalanan Hudut ve İyi Komşuluk İlişkileri Antlaşması¹⁵⁰ sonrasında ise İngiltere’nin kışkırtmaları azalmıştır.

1925 yılında gerçekleşen diğer bir ayaklanma da Şemdinli Ayaklanmasıdır. Şemdinli Ayaklanmasının sebebi Şeyh Sait ayaklanmasının faillerinden asılan şeyhlerinden Seyit Abdülkadir’in oğlu Seyit Abdullah’ın hükümete karşı ettiği intikam yeminidir. Babasının intikamını almayı planlayan Seyit Abdullah 1924 yılında Şemdinli’ye gelmiş ve amcaoğlu Şeyh Muhlis ile intikam planında hem fikir oldular sonradan bunlara Seyit Taha adında bir kişi daha katılıyor ve ayrıca Gerdi aşiretinin de tam desteğini almışlardır.¹⁵¹ 6. Hudut Taburu subaylarını köyde şölene davet ettiler. Yenilip içilecek ve devletin selametine dua edilecekti. Üst teğmen Bekir Sıtkı ve talihsiz altı subay köye gelince durum farklı oldu, artık Hudut taburu başsız kalmış ve 6 subay merhametsizce öldürülmüştü. Seyit Abdullah başsız kalan hudut taburunu kolayca ele geçirince, hükümet olayı duymuş ve iki piyade alayını yola koymuştu, haberi alan alan Seyit Abdullah Irak sınırına mahmuzlandı ve isyandan vazgeçmedi ikinci bir baskın yapmayı planladı fakat yanında olan Gerdi aşiretinden adı açıklanmayan biri Şemdinli’ye ikinci baskın planını Şemdinli Jandarma Bölük Komutanı’na fısıldar ve Bölük komutanı Hilmi¹⁵² tarafından gerekli önlemler alındı ve isyan dağıtıldı böylece ikinci plan başarısız kılındı.

¹⁴⁷ Bozdağ, a.g.e. , s.33.

¹⁴⁸ Bozdağ, a.g.e. , s.33.

¹⁴⁹ Şimşir, a.g.e. , s.31.

¹⁵⁰ Şimşir, a.g.e. , s.31.

¹⁵¹ Bozdağ, a.g.e. , s.76.

¹⁵² Bozdağ, a.g.e. , s.77.

Reşkotan ve Reman Ayaklanması,

Reşokan ve Reman aşiretinin isyanının sebebi devlet kontrolü ve reformlarına direnme sebeptiydi.7 Ağustos 1925 tarihinde başlayan isyan, hükümet kuvvetlerinin aşiretlerde silah araması yapmasına karşı çıkması ile patladı. Aşiretlerin direnişine karşı 41. Tümen gönderildi ve ayaklanmayı dağıttı.¹⁵³ Diğer bir isyan da Yakup Ağa'nın ve çevredeki diğer şeyh ve ağalar ile 'şapka' reformuna isyan etmeleri ile başladı. Eruh kahvesine başında siyah bir başlık ile Ankara'dan gelen yabancı memurun başındaki merak konusu olur. Kahveye gelen Yakup ağa'nın oğulları Misto Halil ve Yusuf kardeşler, bu yabancından başındakinin 'şapka' olduğunu ve yakında herkesin bunu takacağını öğrenirler. Kardeşler durumu babaları Yakup Ağa'ya yetiştirdiler, Yakup Ağa da civardaki şeyh ve ağalara bu haberi yaydı. Müslüman fesinin gavur şapkası ile değiştirilmesi ve daha kim bilir neler gelecek kaygılarıyla bu iş akıllarına yatmamıştı. Ankara isyanın böyle basit bir şapka meselesinden çıktığına inanmak istemese de Pervari'ye 6. Ve 18.Piyade alayını gönderince durumu öğrenen Yakup Ağa ve yandaşları Suriye'ye kaçtı¹⁵⁴ ve mesele böylece kapandı.

1926 Pervari Ayaklanması da oldukça bir basit sebepten ötürü başlamıştı. Ruba Köyüne gelen uzatmalı başçavuş köyün ağalarını şahitlik etmek için bir dava için şehre götürmek istemesi ile başladı. Köy halkı ağanın yerini söylemiyordu, Medrese köyündeki Şeyh Abdurrahman'a da hemen el altından haber salındı, Köyün ağalarının jandarma tarafından şehre götürülmesinin altında bir iş olduğu düşünülüyordu ve güvensizlik mevcuttu, bir çifte sesi duyuldu ve başçavuş yerde kanlar içinde kaldı. Şeyh Abdurrahman ve kardeşi Şeyh Hani Ruba Köyüne yardıma geldiğinde bir piyade alayı da olay yerine yetişmişti ve çatışmalar sonucunda 17 gün sonra isyan bitirilmiştir.¹⁵⁵ Şeyh Sait ayaklanması sonrasında bazı şeyhleri batıya göndermeleri bölgede kalan diğer şeyhleri tedirgin etmişti her an kendi başlarına da böyle bir durum gelebilir anlayışı mevcuttu. Şeyh Enver'in bu durum karşısında yeni

¹⁵³ Bozdağ, a.g.e. , s.80.

¹⁵⁴ Bozdağ, a.g.e , s.81.

¹⁵⁵ Bozdağ, a.g.e. ,s.84.

bir fikri vardı. Ayaklanma alanının genişletilmesi ve hükümet kuvvetlerini böylece dağıtmak. Fikrini komşu aşiret ve şeyhlere de benimsetti. Hakkari Çölemerik, Beytüşşebap ve Van Narduz bölgesinde fikir uygulamaya konuldu. Günay, Ertuş, Şerefhan ve Jirki aşiretleri 5.000 kişilik silahlı direnişçi kuvveti çıkardılar ve Birinci Piyade alayını tam 1 yıl uğraştırdılar.

Van Narduz'da ise Ertuş aşireti reisi Lezki ve kardeşi Ebubekir Beytüşşebap'ı ele geçirdiler ardından Liva bölgesine ulaştılar ve buradaki aşiretleri de güçlerine katmayı başardılar. Şeyh Enver'in planı başarı ile yürümekteydi, Şeyh Enver ise kendisi Beytüşşebap'a girdi ve bölgede memurları ve Bölge komutanı yüzbaşı Nuri'yi esir aldı ve bölgeden ayrılırken iki hudut taburunu da yok etti. Seyhan bölgesinde geceleyecek Birinci Piyade alayını gece boyunca Şeyh Enver'in güçleri yayılım ateşine tuttu, sabah alay ,insan ,malzeme ve silah bakımından büyük kayıp vermişti¹⁵⁶, baskını düzenleyenler başka isyanlar da katılacak ve daha sonra yakalanıp cezasını çekecekti. Çölemerik baskını her iki taraf için de ağır ve unutulmaz bir tecrübe olarak kalacaktı.

1926 Haco Ayaklanmasının sebebi de Şeyh Sait Ayaklanması sonrası başlayan Batı'ya göç ettirilme korkusuydu. Bu olası göç haberini beklemekten sıkılan Haco ağa 'Ben Ankaradan haber bekleyeceğime Ankara benden haber alsın dedi ve Ankaraya haber gönderdik mahiyetinde Haverki aşiretinin beyleri Çello ve kardeşlerini de yanına alarak ayaklandı, isyan 41. Tümen'in bölgeye girmesiyle isyan söndü ve Şiği Haco ve oğulları, yakınlarıyla beraber Suriye'ye geçti¹⁵⁷ ve isyan bitti.

Koşuçağı Ayaklanması, Koşuçağı aşireti oldukça büyük bir aşirettir, Şeyh Sait ayaklanmasında dağa çıkanlar arasında da bir bölümü bu aşirettendir. Diğer aşiretler gibi kendini güvende görmüyordu ve küskünlüğün vergi ödemeyerek gösteriyordu. Çevreden miktar silah tedarik ederek birden ayaklanan aşiretin ilk işi isyana katılmaya ikna edemediği komşu aşiretin yayladaki koyunlarına el koymak oluyor. Elazığ ve Bavası komutanı Albay Mustafa Muğlalı isyanı bastırmak ile

¹⁵⁶ Bozdağ, a.g.e. , s.87.

¹⁵⁷ Bozdağ, a.g.e. , s.77.

görevlendirildi isyana karşı olan aşiretleri yanına alarak Muğlalı Jandarma kuvvetleri ve milis kuvvetleri ile isyanın üstüne gitti. İlk önce Gözerek köyünde isyancılar temizlenir hemen ardından 7 Ekim gecesi Taburu basarlar ve sert çatışmalar yaşanır. İsyancıların bir kısmı daha çıkar. Bir kısmı çatışmalar sonrası kırık bozuk silahlar ile teslim olurken geride hala 1.700 kişilik silahlı savaşçı kalır ve hala baskın planlamaktadırlar. Ayaklanma büyümeye devam eder, Ovacık, Çemişkezek, Erkek, Amutka, Beylan ve Yılan Dağ civarında sert çatışmalar yaşanır.

Bölge 7. Kolordu kuvvetlerince kuşatılınca çatışmalar devam eder ayaklanmanın bastırılması sırasında 1 subay,35 er şehit olur,2 subay 65 er yaralanır. Bu arada Livinli İsmail Ağa, Nardüzlü Lezki ve kardeşi Ebubeki ile birleşmiş, Jirki, Gerden, Güyan ve Mahmuran aşiretlerinden toplanan 5.000 kişilik kuvvet ile Hakkari ve Beytüşşebap'ı basmış ve yağmalamıştır. Bin başı Abdullah ve 4. Jandarma alayı, Binbaşı'nın kuvvetlerine bölgedeki aşiret reisi Kerim Zeydan da katıldı ve kuvvetler birleşerek Hakkari'ye hareket ettiler. Livinli İsmail Ağa müttelikleri ile durumu değerlendirdi ve Jandarma alayı ve Zeydan aşireti ile vuruşma fikrini değerlendirdi ve Irak'a sığınma kararı aldı ertesi sabah 5.00 kişilik büyük kuvvet Irak sınırını geçmek zorunda kalmıştı.¹⁵⁸ Birden başlayan bu ayaklanmanın dış güçler ile bağlantısı olduğu söylenceler arasındadır fakat tam olarak aslı bilinmemektedir.

2.4 Ağrı Dağı Ayaklanması

Ayaklanma hem dinci gerici hem de siyasi yönü olan bir ayaklanmaydı.¹⁵⁹ Bazı aşiretler dini propaganda yaparak halkın halkın kafasını çelmeye çalışıyordu, bu kişilerde dış güçler özellikle sınır dışı bazı cemiyetler siyasi emeller vaat etmişlerdi¹⁶⁰. 16 Mayıs 1926'da başlayan Ağrı Ayaklanması oldukça uzun sürdü. Ayaklanma aralıklı olarak 4 yıl devam etti. Ayaklanma dış güçlerin desteği ile gerçekleştiği sonradan açığa çıkmıştır. Rus, İngiliz, Fransız desteği ile kurulan HOY-

¹⁵⁸ Bozdağ, a.g.e. , s.77.

¹⁵⁹ Şimşir, a.g.e. , s.322.

¹⁶⁰ Şimşir, a.g.e. , s.322.

BUN Cemiyeti (Kürt-Ermeni İş Birliği Cemiyeti) ayaklanmayı desteklemiştir.¹⁶¹ Hoybun cemiyetinin fikir babaları Irak'taki İngiliz uzmanlardı fakat cemiyetin merkezi Fransız mandası altında bulunan Suriye'ydi.¹⁶²

Ayaklanmanın başka bir dış destekçisi de komşu İran olmuştur. İsyancılar İran'ın isyancılara göz yumması sayesinde isyancılar İran'dan Türkiye'ye saldırabilmişlerdir.¹⁶³

Şeyh Sait İsyanı sonrası muhakeme yapan Celalli, Hasanen, Cibra ve aşiret ileri gelenleri' bundan sonra devlete güvenmek yerine devletten uzak kapalı bir toplum olarak yaşama kararı aldılar ve Ağrı Dağı'na sığındılar ve eteklerini de kontrol altına aldılar. Buralara devlet kuvvetlerinin gelmesi zordu onlarda dağdan inmeyeceklerdi fakat kısa bir süre sonra HOY-BUN Cemiyetinin eline düştüler. Ahuri'nin kuzeyinde İran sınırı ile arasında kalan bölge isyan bölgesi oldu, merkezi ise Ağrı Dağı'ı oldu. Yüzbaşı ve İngiliz ajanı İhsan Nuri ve Ermeni Zilan Ağrı Dağı'na dittiler ve buradaki İbrahim Hasso, Biro Telli ve Yusuf Tayo komutasındaki kuvvetler askeri eğitim gördüler.¹⁶⁴ Emperyalist devletlerin desteği bununla sınırlı değildi İngilizler bir telsiz şebeke sağladılar ve bir matbaa makinasını İhsan Nuri'nin emrine vererek Ağrı Dağı'nda bölgedeki halkı hükümete karşı tahrik eden GAZİYA EVLAT (Vatanın Çağrısı) gazetesi çıkarıldı.¹⁶⁵ HOY-BUN Cemiyeti'nin ise emperyalist güçleri ayaklanmaya destek olmak için çıkardığı gazete ise AĞIR DİBARİNA (Ağrı Ateş Yağdırıyor) adlı bir bülten çıkardılar.¹⁶⁶ İsyanının hazırlıkları tamamlanmıştı isyanı başlatan olay Tuyus Tayo'nun emrindeki isyancı bir grup, Doğu Beyazıt civarından bir köyden hayvan ve öte beri çaldı ve Ağrı'ya çekildi, böylece Jandarma hırsızların peşinden dağa gelecek ve onlar ateş ile karşılık verince isyan başlamış olacaktı. Olay bu şekilde ilerledi.16 Mayıs'ta Jandarma alayı dağa

¹⁶¹ Bozdağ, a.g.e. , s.95.

¹⁶² Şimşir, a.g.e. , s.322.

¹⁶³ Şimşir, a.g.e. , s.32.

¹⁶⁴ Bozdağ, a.g.e. , s.96.

¹⁶⁵ Bozdağ, a.g.e. , s.96.

¹⁶⁶ Bozdağ, a.g.e. , s.96.

tırmandı ve sıcak vuruşmalar başladı. İsyancılara zor kalacakları yerden alayın sağında Serdar Bulak yönünden bir isyancı grup da çatışmaya destek verdi.

Destekçiler İran'dan gelen Kızılbaş aşiretleriydi ve İngilizleri kendilerine verdiği son moda silahları kullanıyorlardı. İki yandan ateş altında kalan Jandarma alayı perişan halde sabaha doğru Doğu Beyazıt'a çekilebildi¹⁶⁷. İsyan bugüne kadar görülen en büyük isyandı, gerek dış destekli olması gerekse Ağrı dağında ve İran sınırına yakın olması isyancılarda yana durumları. İsyancılar sıkıştıklarında kolaylıkla İran sınırını geçiyor. Elverişli durumu olduğunda dönüp tekrar jandarmayla çatışıyorlardı ve İran'a tekrar kaçıyorlardı. Bu isyan en uzun süren isyandı ve ayaklanmalar İngiltere, Fransa, Rusya ve İran tarafından desteklenmiştir¹⁶⁸. Fransa mandasında bulunan Suriye'deki Hoybun ile Ermeni Taşnak cemiyeti aralarında bir antlaşma imzalamışlardı. Her iki cemiyet birleşik bir Ermenistan ve bağımsız bir Kürdistan kurulması için elbirliği edeceklerdi¹⁶⁹.

Türkiye'ye karşı birlikte savaşacaklardı. İsyan genç Cumhuriyeti devirmeye yönelik en ciddi sınavıydı ve başarısız oldu. İsyan tüm dünya basını izlemiş ve yabancı destekleri ve hedefleri de birçok gazetede yer almıştır. İsyancıları kovalayan Türk askerlerinin karşısında sınırı geçmelerine izin vermeyen İran askeri çıkıyordu. Ağrı Ayaklanması Türkiye ile İran arasında ciddi bir gerilime sebep olmuş ve sınır güvenliği sorunu tekrar gündeme gelmiştir.¹⁷⁰ İsyan askeri ve diplomatik olarak bitirilince İran ve Türkiye arası sınır düzeltilmesi yapıldı ve ilişkilerde yeni bir dostluk dönemi başladı.¹⁷¹

2.5 1927-1938 yılları arası Aşiret isyanları

1927 Bıçak Ayaklanması, Şeyh Sait ayaklanmasından sağ kurtulan 2.500 Kürt, Ağrı Dağı mağaralarına sığındı, Jandarma isyancıları bulamadı, cesaretlenen isyancılar düze indi ve isyanı bastırmakla görevli 7. Kolordu Komutanlığı isyancılar

¹⁶⁷ Bozdağ, a.g.e. , s.98.

¹⁶⁸ Bozdağ, a.g.e. , s.100.

¹⁶⁹ Şimşir, a.g.e. , s.323.

¹⁷⁰ Şimşir, a.g.e. , s.336.

¹⁷¹ Şimşir, a.g.e. , s.33.

ile 1 ay çatıştı¹⁷² ve sonrasında isyancılar kaybetti. 1928 Zilanlı Resul Ağa Ayaklanması ardı arkası kesilmeyen isyanlar, çatışmalar sonucu bölgede büyük bir devlete karşı güvensizlik oluşmuştu. Öyle ki herhangi bir davetiye, mahkeme kararı her şey isyan için yeterli bir isyan sebebi haline gelmişti. Zilanlı Resul Ağa ve Ağıt kardeşlerin silaha sarılmalarının sebebi de böyle bir sebepten oldu. Mahkemeye şahitlik etmek için gitmeyen kardeşleri tutuklayarak mahkemeye şahitlik etmek için gelen iki jandarma eri karşısında silaha sarıldı. 1. Ve 10. Seyyar jandarma eri isyanı bastırmakla görevlendirildi ve çatışmalar iki ay sürdü, iki taraf da kayıplar verdi, sonunda Resul ve Ağıt kardeşler ise İran sınırını geçerek kaçtılar.¹⁷³

1928 Zeylan Ayaklanması, bu ayaklanmanın sebebi diğerlerinden daha farklı sebeplere dayanıyordu. İlk kez ‘Kürt Muhtariyeti’ ve ‘Ermeni Devleti’ kurulması gibi isteklere dayanan bir ayaklanmadır. Ayaklanmaya katılan aşiret ve elebaşılar: İran’dan gelen Ermeni Abraham Paşa, Ercişli Seyit Abdülvahap, kardeşi Seyit Resul, Kör Hüseyin Paşa oğulları Mehmet ve Nadir. Van’dan Zeylal ve Celali, Muş’tan Haydaran ve Banuki, Siirt’ten Bakıran ve Bitlis’ten Adaman aşiretlerinde oluşan toplam 1.500 kişilik kuvvet başkaldırmıştı.¹⁷⁴ İsyancılar ile Seyyar Jandarma taburu ve Jandarmaya destek veren 300 kişilik milis tam üç ay çatıştı. 18 Eylül’de çatışmalar bitmişti bir kısmı öldürülen isyancıların bir kısmı batı illerine sürülmüş bazıları da İran’a kaçmışlardır. İsyanda enteresan bir durum da Atatürk ile Milli Mücadeleye katılan ve Mirliva (Tuğgeneral) rütbesi almış Kör Hüseyin Paşa’nın iki oğlunun isyana katılmış olmalarıdır. İki oğul babalarının da kurulmasına mücadeleler verdiği eseri yıkmak için çalışıyorlardı.

1930 Tutaklı Alican Ayaklanması, eşkıya Ali Can , Esiresen köyünde şapka reformuna karşı çıkıyor bir yandan da Zeylan isyanını desteklediğini gösteriyordu.¹⁷⁵ 45 kişilik başına fes geçirmiş kişi çıktı ortalığa çıktı bunlara bölgede eşkıyalık yapan Seyit Han’ın çetesi de eklenince güçler 75 ve sonradan katılanlar ile 100 kişiyi aşan bir silahlı kuvvete dönüştüler isyancılar köylere baskınlar

¹⁷²Bozdağ, a.g.e. , s.105.

¹⁷³Bozdağ, a.g.e. , s.106.

¹⁷⁴Bozdağ, a.g.e. , s.107.

¹⁷⁵Bozdağ, a.g.e. , s.111.

düzenlediler. Jandarma ile 4 ay çatıştılar ve çarpışmalarda Ali Can ve Seyit Han hayatlarını kaybettiler.¹⁷⁶

Oramar Ayaklanması, dış kaynaklı önemli bir ayaklanmadır. Türk Silahlı kuvvetleri uzun süren Ağrı Ayaklanmasını bastırmaya çalışırken, İngilizler, Silvan Sason, Bingöl, Garzan ve Muş'ta bir ayaklanma düzenlemekle meşgullerdi.¹⁷⁷ Bölgedeki Kürt ve Ermeni halkı sürekli tahrik eden İngilizlerin bu seferki hedefi Kürt Muhtariyetiydi. Oramar bölgesi 2.500-3.000 m dağlık ve sarp kayalıklardan oluşan bir bölgedir. Bölge isyancılar açısından pek çok fayda sağladı. Şeyh Barzani'nin Oramar'a saldırması esnasında İran'dan isyana destek için gelen 500 kişilik destek güç çok tesadüfe benzemiyordu. Barzani'nin isyancıları Oramar'ın doğusunda Şat Dağı civarına konuldu. Molla Hüseyin ise bölgedeki ağaları da yayına alarak Oramar'daki bölüğe saldırmaya karar verdi. Binavikli Ahmet ve Sıkanklı Hacı İbrahim de isyancılara elindeki kuvvetleri katarak destek verdiler. Omarlı Kasım Ağa ise isyana destek vermemiş ve bütün kuvvetleri ile devlet kuvvetlerinin yanına katılmıştır.¹⁷⁸ Oramar'a birçok yönden isyancılar tarafından saldırılıyordu, devletin kuvvetleri birçok defa zor durumda kaldı. İsyancılar engebeli ve uçurum kayalıklarla dolu bölgenin avantajlarından istifade ediyorlardı. Durum 28 Temmuzda devletin bölgeyi uçakla bombalaması ve Oramar'a devlet güçlerinin baskın düzenlemesi ile söndürülebildi. İki tarafta da kayıplar oldu. Ayaklanmaya katılanlar tasfiye edildi bazı isyancılar Irak, İran ve Suriye'ye kaçtılar.¹⁷⁹ Oramar ayaklanmasından sonra 4-5 yıllık huzurlu ve isyansız bir dönem yaşandı ta ki 1934 Buban Ayaklanması baş gösterene kadar.

Buban Ayaklanmasının sebebi getirilen 'yol vergisi' ne karşı çıkmak ve vergi vermemek için başlamıştı. Hakikaten de buralarda yol yapılmamıştı, yol yoktu ama devletin vergisi vergiydi. Kişi başı 3 lira olan bu vergiyi vermeyenlerin malından tahsil edilecek, malı olmayan ise devlet yollarında bir hafta taş kıracaktı.

¹⁷⁶Bozdağ, a.g.e. , s.111.

¹⁷⁷Bozdağ, a.g.e. , s.111.

¹⁷⁸Bozdağ, a.g.e , s.112.

¹⁷⁹Bozdağ, a.g.e , s.113.

Vergiye vermemek için Buban aşiretinden Reşit , Abdülaziz, Çeçen ayaklandılar.¹⁸⁰ Jandarma taburu halkın da desteğini alarak isyanı bastırdı. 1935 Sason İsyanı, Saon Dağları iki bin üç bin metrelik ıssız kayalık ve adeta yer yüzünde bağımsız bir görüntü çizen devletin de pek uğramadığı bir yerdı. Burada yaşayanlar tütün kaçakçılığı ile uğraşıyorlardı. Birkaç kişi jandarma ve kolcuların eline geçmişti. Üstelik kolcuyu vurup kaçmayı da başarmışlardı. 2. Alay ve 2. Seyyar Jandarma Taburu bölgeye asayiş kurmakla memur edilmişti¹⁸¹. Fakat ahali bunlara isyan etti hayvan sayımına gelen memuru kovunca, kaymakamı öldürünce ve müftüyü yaralayınca başkaldırı başladı.¹⁸² Çatışmalar yaşandı ve ‘Yasak Bölge’ ilan edilirken bölgeden halk çoluk çocuk batıya nakledildi, bölgede kalan isyancılar ise çarpışmalarda hayatını kaybettiler.

2.6 1937-1938 Dersim Ayaklanması

Ayaklanmanın sebepleri tarihçilere göre farklılık göstermektedir. İlber Ortaylı’ya göre İsyân Şeyh Said’in Nakşilik ile olan bağı ile ilgili olsa da isyanın ana nedeni Kürt Milliyetçiliğidir¹⁸³. İsmet Bozdağ’a göre daha çok isyanda bazı sebeplere eski geleneklere dayanıyordu bu gelenekler dış mihrakların da kışkırtması ile birleşince isyan güçlü bir boyut kazandı.¹⁸⁴ Dersim şeyhleri, ‘Kol’ denilen silahlı eşkıya çetelerini civardaki illere gönderiyor ve büyük çapta soygunlar yapıyordu, bu durum geçim kaynağı haline gelmişti, bu durum Osmanlı İmparatorluğu döneminden bu yana kronik bir sorun olmuştur.¹⁸⁵ Cumhuriyet dönemindeki reformlar yapılmaya karar verilmişti, Dersim şeyhleri bundan rahatsızlık duymuştu Dersim(Tunceli) ve civarının dış mihrakların bölgede cirit atıyor olması ve burada çalışmalar yapıyor olmaları da bir diğer sebebi.

¹⁸⁰ Bozdağ, a.g.e. , s.116.

¹⁸¹ Bozdağ, a.g.e. ,s.118.

¹⁸² Bozdağ, a.g.e. ,s.118.

¹⁸³ İlber Ortaylı & İsmail Küçükkaya, 1923 Cumhuriyetin İlk Yüzyılı 2023, İstanbul, 9.Baskı, Timaş Yayınları, 2014, s.76.

¹⁸⁴ Bozdağ, a.g.e. , s.29.

¹⁸⁵ Şimşir, a.g.e. , s.33.

Ayaklanmanın planlaması uzun dönem almıştı.1933-34 yılları arasında Türkiye'ye sokulan Ermeni Nuri Bagos ile Mehmet Dersim ve civarında iki yıla yakın hazırlık çalışmalar yapmışlar ve bölgede Kürtçülük bilincini uyandırmışlar ve halkı devlete karşı doldurmuşlardı¹⁸⁶. Fransız ajanları doğuda cirit atıyordu. Fransız ve İngilizler aşiretleri silahlandırıyor ve kışkırtıyorlardı. İngilizler Musul yüzünden, Fransızlar da Hatay'ın Türk topraklarına katılmasını engellemek için çalışıyorlardı. Atatürk ise bu esnada Hatay'ı Fransızlardan kurtarmak için çalışıyor ve doğudaki gelişmeleri gözlemliyordu.

Hükümet Doğu'ya bir genel müfettişlik kurmaya karara verdi ve başına Abdullah Alpdoğan'ın tayin edildiği Dördüncü Genel Müfettişliği kuruldu.¹⁸⁷ Ayaklanmalar 21-22 Mayıs 1937 tarihinde yoğun bir şekilde başladı. Dersim'de Kureyşan, Muş'ta Haydaran, Demenan ve Yusufhan aşiretlerinden oluşan dört bin kişilik bir kuvvet hükümete karşı başkaldırmıştı.¹⁸⁸ İsyancılar Darboğaz köprüsünü yıktı ve telefon hatlarını kesti,80 kadar isyancı Kalan ilçesinin Pah nahiyetine girmişti,130 isyancı da Şir köyündeki askeri birliklere saldırmıştı. İsyancıların başını ise Seyit Rıza çekiyordu.¹⁸⁹

İsmet İnönü'nün başkanlığında başlayan isyan Celal Bayar'ın başkanlığında bitti. İnönü savaşlar, ayaklanmalar görmüş ve yönetmiş asker kökenli biriydi. Celal Bayar ise aksine bu konularda çok tecrübeli değildir. İsyanı çabuk bastırmak ve kendini ispatlamak istegindeydi. Bu da bu ayaklanmanın en çok kan akıtılan ayaklanma olmasında büyük bir etken oldu.¹⁹⁰ İsyanın büyüklüğü ve isyanı bastırılmasındaki acemilikler isyanın bir buçuk yıl sürmesine sebep oldu. Yaşanan bu ayaklanma sonrasında 1937 yılında Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabat Paktı imzalandı¹⁹¹ Böylece İran ve Irak ile sınırlarda da güvenlik ve asayiş pekiştirildi. Bu dönemde tek sorunlu sınır Suriye sınırıydı. Fransızların

¹⁸⁶ Bozdağ, a.g.e. , s.120.

¹⁸⁷ Bozdağ, a.g.e. , s.121.

¹⁸⁸ Bozdağ, a.g.e. , s.121.

¹⁸⁹ Bozdağ, a.g.e. , s.121.

¹⁹⁰ Bozdağ, a.g.e. ,s.122.

¹⁹¹ Şimşir, a.g.e., s.33.

yönetimindeki Suriye ile ilişkilerin düzenlenmesi zaman almıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Kürtçülük Türkiye’de aktif olarak beslenmiştir.¹⁹² Devlet bursu ile İstanbul Üniversitesi’ne gönderilen ve ‘Dicle Talebe Yurdu’nda kalan öğrenciler Suriye’den gizlice Türkiye’ye geçen kuryelerin getirdiği Kürtçülük yayınları ile beslenecek ayrıca Kürtçülük kursları alacaklardır.¹⁹³ Fransa’nın Suriye üzerinden yetiştirdiği bu Kürtçüler çok partili dönemde Türkiye Politikası içinde olmuşlardır.¹⁹⁴ Bu isyan sonrası uzun dönem bir ayaklanma gerçekleşmemiştir. Yurtdışındaki Kürtçülük faaliyetleri ise hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Genel olarak Bölge bu tarihlerden itibaren Cumhuriyet tarihinde genel olarak reformlar ve siyasi yönelimlere ayak uyduramamıştır. Laiklik reformları esnasında şeriat talebinde diretilmiş, sonraları kapitalist sisteme yüzünü dönen ülkeye rağmen Marksist fikirlere tutunulmuştur ve bir çok kişi bu nedenlerle dağlara çıkmış ve bu sebeple hayatlarını kaybetmişlerdir. Ayrıca bölgede ortaçağ feodal yaşam şeklini andıran dini liderlik ve toprak sahiplerinin otoritesi ve bunlara biat etme anlayışı; şeyh ağa ve aşiret anlayışı, akıl almaz bir şekilde değişmeden günümüze kadar süregelmiştir.

Yukarıdaki Cumhuriyet’in ilk kuruluş yıllarında gerçekleşen isyanları nedeni bir sebep ile ortaya koymak mümkün değil. Bazı tarihçiler isyanı sadece Kürtlüğe dayandırır ve Kürt isyanı olarak tanımlarken bazıları isyanların diğer ana sebeplerini Kürtçülük bilincinin üzerinde tutar. Bu isyanları Kürt isyanları olarak nitelendirmek bu çalışmada bu isyanı ve bölgeyi Anadolu’nun tamamında o dönem gerçekleşen diğer isyanlardan ayırt etmek amacıyla. Kısacası tek parti döneminde gerçekleşen isyanların genel havasını özetlemek gerekirse isyanlar 1923 yılında Yunanistan ile gerçekleştirilen savaşlar döneminden itibaren başlar ve Kürtler Ankara’nın siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel reformlarına karşı direnişlerini bugün de devam ettirirler.¹⁹⁵ 1938 yılından sonra Kürtler arasında birleştirici bir milliyetçiliğin olmaması sebebiyle isyanlar durdu ve sakin bir siyasi hayat dönemi başladı. Bu dönemi değerlendirirken Atatürk’ün ve halefi İnönü’nün dini ve feodal bir

¹⁹² Şimşir, a.g.e. , s.33.

¹⁹³ Şimşir, a.g.e. , s.33.

¹⁹⁴ Şimşir, a.g.e. , s.33.

¹⁹⁵ Graham E. Fuller& Henri J. Bakey, Türkiye’nin Kürt Meselesi, çev. Hasan Kaya, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2011, s.36.

imparatorluktan kalma bir devleti devralıp Atatürk'ün CHP'nin altı okuyla belirlediği ideolojilere göre yeni demokratik bir ülke yaratma çabasını göz önünde bulundurmamak gerekir. Toplumun dini ve feodal yapısından kaynaklanan sorunların yanı sıra bu dönemde hala Yunanistan ile savaş içerisinde olunması daha sonraları Hatay ilini Türkiye'ye bağlanması meselesi, Kurtuluş savaşından çıkan ülkenin sınırlı ekonomik kaynakları ve ülkenin temelini oluşturan yatırımlar göz önünde bulundurulduğunda ülkenin o dönem tek işinin Güneydoğu İsyanları olmadığını açıkça ortadadır. Ayrıca mücadeleler bugün eleştirilen isyanlar ile mücadelelerin ne gibi şartlar altında ve ne amaçla yapıldıklarını daha da açık ortaya koyar. Bu dönemde Türkiye'de Kürtçülük faaliyetleri sona ererken İran ve Irak'ta Kürtçülük faaliyetleri ise tepe noktasına ulaşmış hatta kısa bir dönem için dış güçlerin desteğiyle 11 ay ayakta kalan 'Mahabad Cumhuriyeti' adında bir Kürt devleti kurulmuştur.¹⁹⁶

2.7 1950'li yıllardan günümüze ve sonrası 'Kürtçülük' hareketleri

Bu döneme kadar Cumhuriyet ve temel ideolojilerini yerleştirmek isteyen siyasiler bu ideolojilerden taviz vermeden bunları gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet'in gereği olarak demokratik seçimlere ve çok partili hayata geçilmiştir. 1950 yılında Demokrat Partinin seçimle iş başına gelmesi ve çok partili siyasi hayatın başlaması ve iktidarı parti demokrasinin yerleşmesine yönelik çalışmalardan uzaklaşmış ve aksine Atatürkçü reform ve ideolojiden taviz dönemine dönüşmüştür. Demokrat Parti döneminde Kürtler ve bölge artık Türk siyasi tarihin en önemli seçim malzemelerinden birisi olarak kullanılmaya başlandı. Demokrat Parti, Atatürk ve İnönü döneminde gerçekleştirilen reformları sürdürmemiş aksine laikçi politikaları azaltmayı vaat ederek yapılan taze reformların tutunamamasına zemin hazırlamıştır. Demokratlar seçim kampanyalarında kültürel reformların bir kısmını ortadan kaldırmayı ve doğuda jandarmanın etkisini azaltmaya söz verdiler.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Kaya, a.g.e. , s.137.

¹⁹⁷ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e. , s.38.

Dönem iktidarı Atatürkçü ideoloji bir tarafa bırakarak kapitalistleşen toprak ağaları ile birlikte geri teknolojisine rağmen kapitalist bir ideolojiye yöneldi ve bu durumda Türkiye'yi uluslararası kapitalist dünya ilişkileri içinde sömürülen durumuna getirdi.¹⁹⁸ Demokrat Parti döneminde Ağrı operasyonunda yer alan başarılı komutanlar emekli edilmiş, genel olarak şeyhler ve tarikatlara ödünler verilmiş ve jestlerde bulunulmuştur. Demokrat parti döneminde Sait Nursi'nin kurduğu Nurculuk da güçlenmiştir. Başbakan Menderes'in Sit Nursi'yi sürgünde bulunduğu Emirdağ'da ziyaret etmesi¹⁹⁹ bu kişilere verdiği önemin bir göstergesi sayılabilir. Bu dönemde bölücülüğün önünü açan önemli başka bir değişimde 21 Kasım 1952 tarihinde Umumi Müfettişliklerin kaldırılması²⁰⁰ olmuştur.

Bölgede asayiş ve inzibatın sağlanmasından sorumlu olan Umumi Müfettişliklerin kaldırılması ciddi bir boşluğu sebep olmuştur. Bu dönemde Avrupa'da Kürtçülük faaliyetleri gelişmeye başladı. Parti döneminde ayrıca Türkçe ezandan ödün verilmiş ve Şeyh Sait Ayaklanmasının ardından batıya gönderilen şeyhler ve ağalar geri gönderilmiştir²⁰¹. 1956'da Federal Almanya'nın Wiesbaden şehrinde kurulan Avrupa Kürt Öğrenci derneği, ileriki yıllarda Londra, Münih, Viyana gibi Avrupa'nın farklı şehirlerinde kongreler düzenlemiştir.²⁰² 1950-1960 dönemi ekonomik gelişmelerin soruna tesiri ekonomik sebepler kısmında ele alınacaktır. 1960 yılında demokratların askeri darbe ile dönemlerinin bittiği esnada Kürt Lideri Molla Mustafa Barzani'nin Irak'a dönmesi ve Kürtçülük milliyetçiliğini yeniden alevlendirmesi²⁰³ ise bu dönemin manidar rastlantılarından biriydi. Barzani'nin Irak'a döndüğü yıl yani 1958'de Türkiye'de de gizli bir şekilde 'Kürt İstiklal Partisi' kurulmuştur²⁰⁴. 1960'lı yıllar ve 80'li yıllar boyunca İran ve Irak'ta Kürtçülük ayaklanmaları ve Kürtçülük ile ilgili siyasi oluşumlar devam etti.²⁰⁵ 1960'lı yıllarda siyasi gerginlikler üst seviyeydi bu yıllarda Türkiye İşçi Partisi (TİP)

¹⁹⁸ Emre Kongar, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul, 17. Basım, Remzi Kitabevi, Mart 2013, s.354.

¹⁹⁹ Şimşir 1924-1999, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010, s.533.

²⁰⁰ Şimşir, a.g.e. , s.510.

²⁰¹ Şimşir, a.g.e. , s.519.

²⁰² Şimşir, a.g.e. , s.514.

²⁰³ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e. , s.38.

²⁰⁴ Şimşir, 1924-1999, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010, s.515.

²⁰⁵ Kaya, a.g.e. , s.140.

kurulmuş ve o dönemki simiyle Şark Meselesine yoğunlaşacaktır. Parti Kürt üyelerin girişimi sonucu Türkiye’de ‘etnik’ sorun olduğunu ilan eder ve ardından 1971 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından ‘etnik’ ifadesi gerekçesi ile parti kapatılır.²⁰⁶ Aralık 1959’da gizli partinin kurucuları 40 kişi yakalandı ardından sanıklara 10 kişi daha eklendi, sanıklardan birisinin ölmesi sebebiyle dava ‘Kırkdokuzlar davası’ olarak bilindi.²⁰⁷ Sanıklar ‘Kürtçülük amacıyla toplantılar düzenlemek ve Irak’ta bulunan bazı Kürt örgütler ve kadrolar ile ilişkilerinden dolayı yabancı devlet yardımı ile Türkiye’yi bölmekle’ suçlanmışlardır. Bu arada 1960 askeri darbesi Demokrat Parti’nin çoğunluğun diktatörlüğünü üstlenmesi ve demokrasiyi yozlaştırmasına tepki olarak ortaya çıkmış²⁰⁸ ve sonrasında oluşturulan 1961 darbe anayasası günümüzde bile bilinen en demokratik anayasalardan birisi olarak bilinir.²⁰⁹

Ne yazık ki 10 yıl sonra bu anayasa yine askerler tarafından daha kısıtlayıcı bir anayasa ile değiştirilecektir. Ülkede 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçim yapılmış ve Demokrat Parti’nin devamı olan Adalet Partisi 158, Cumhuriyetçi Köylü Demokrat Parti (CKMP) 65, CHP 173, Yeni Türkiye Partisi de 54 milletvekili ile temsil hakkı kazanmıştır.²¹⁰ Bu arada 13 Aralık 1961 tarihinde Barzani aşiretinden 80 kişinin Türkiye’ye iltica etmesi sınır güvenliği sorununu yeniden gündeme taşımıştır.²¹¹ 13 Aralık 1961 - 13 Mart 1974 tarihleri arasında²¹² Irak ordusundan kaçan Barzani yandaşları birçok defa Türkiye’ye iltica etti ve iltica talebinde bulunmuştur. 13 Mart 1974 yılında Türkiye sınır güvenliğini sağlamak ve sızmaları önlemek için Irak sınırını kapatmıştır.

1960’lı yıllar Türkiye’de solcu grupların siyasette aktif olduğu ve emperyalist ve kapitalist boyunduruğa direndiği dönemde Kürtler de geri kalmış bölgelerde yaşamaları sebebiyle bu görüşe daha yakındılar. Kürtler, Türk solu ile işbirliğine girmeye çalıştılsa da solun da Kürtlere onlara kayıtsız kalması ile siyasi olarak bir

²⁰⁶ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e. , s.38.

²⁰⁷ Şimşir, a.g.e. , s.515.

²⁰⁸ Emre Kongar, Tarihimize Yüzleşmek, İstanbul, 65. Basım, Remzi Kitabevi, Ekim 2006, s.191.

²⁰⁹ Kongar, a.g.e. ,s.196.

²¹⁰ Şimşir, a.g.e. , s.536.

²¹¹ Şimşir, a.g.e. , s.536.

²¹² Şimşir, a.g.e. , s.538.

kayıp olmuştur. 1940'lı, 1950'li ve 1960'lı yıllarda aktif Kürt hareketleri yaşanmasa da 1960 yıllarda şehirlerde yaşayan Kürtler Kürtlerin Türkiye'de varlığının kabul edilmesi bölgenin az gelişmişliği ile ilgili mitingler Türkiye İşçi Partisi inisiyatifi ile başlamıştır.²¹³ Bu dönemde Kürtçülük bilincini geliştirilecek pek çok kuruluş baş gösterecektir. Türk solunun kayıtsızlığı başta sol görüşlü Kürt üniversite gençleri arasında gruplaşmalara sebep olmuştur.²¹⁴ 1965 yılında Irak Kürt Demokratik Partisini andıran Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi kuruldu.²¹⁵ Irak'ın Kuzeyinde yaşananlar ve sızmalar ile Türkiye'de Kürtçü hareketlerde canlanma yaşandı, üyelerinden bazıları Iraklı öğrencilerden oluşan Türkiye Kürtçü Öğrenci Derneği bu dönemde gizli olarak kurulmuştur.²¹⁶ Bu derneğin üyelerinden beraat etmiş bazı Kürt öğrenciler sonra 1965 yılında Avrupa Kürt Öğrenci Derneğinin İsveç kolunu kurarlar.²¹⁷

1965-1980 arası dönemi gerek sağ ve sol ilişkileri gerekse dernekleşme olarak verimli yıllardır. Bu verim demokratikleşmeden ziyade demokrasiyi onarmak ve yaşatmak yerine siyasilerin kendi kafasına göre otoriter bir rejim yaratma mücadelesine dönüşmüştür. Dönem gerek sağ gerekse sol her iki görüşün savunucularının devletin kurumlarına, askeriyesine, eğitimine ve üniversitelerine sızma yarışıyla belirgindir.²¹⁸ 1969 yılında kurulan sol görüşlü bir Kürt grup da 1969 Devrimci Doğu Kültür Ocaklarıdır(DDKO).²¹⁹ 1980'li yıllar da Kürt sorunu açısından önemli yıllar olmuştur. Irak'ta saldırılardan kaçan özellikle Halepçe'de kimyasal saldırılardan kaçan Kürtler ve Güneydoğuda şiddet olaylarının yaşanması meseleyi gözler önüne seriyordu, olaya basın da müdahil oldu ve buradaki olaylardan ve gruplardan ayrılıkçılar olarak değil basında Kürtler olarak bahsediyordu.²²⁰ Saddam Hüseyin'in saldırılarından kaçan Kürtlerin Türkiye'den sığınma talebinde bulunduğu Körfez Savaşı ile konu Türkiye'nin gündemine oturmuştur. Bu dönemde

²¹³ Kaya, a.g.e. , s.142.

²¹⁴ Graham E. Fuller& Henri J. Bakey, a.g.e. ,s.39.

²¹⁵ Graham E. Fuller& Henri J. Bakey, a.g.e. , s.39.

²¹⁶ Şimşir, a.g.e. , s.538.

²¹⁷ Şimşir, a.g.e. , s.538.

²¹⁸ Kongar, a.g.e. , s.202.

²¹⁹ Graham E. Fuller& Henri J. Bakey, a.g.e. , s.39.

²²⁰ Graham E. Fuller& Henri J. Bakey, a.g.e. , s.40.

cumhurbaşkanı Turgut Özal konuya çözüm oluşturabilecek fikirler yürütmüşse de uygulamaya dair bir girişim olmamıştır. Bu arada ülkede ikinci bir darbe 12 Mart 1971 tarihinde gerçekleşir ve 1973 yılında seçimlerde Ecevit'in partisi CHP Erbakan'ın Milli Selamet Partisi MSP koalisyonu oluşturulur. Oldukça sorunlu bir koalisyon kısa zamanda bozuldu ve yerine milliyetçi sağ ve dinci sağ partiler birleşerek yerine Demirel başkanlığında Birinci Milliyetçi Cephe hükümetini kurdular.²²¹

Türk siyaseti Ecevit-Erbakan koalisyonu ve Birinci Milli Cephe hükümeti ile siyasal İslam ile tanışmış ve siyasi İslam Türk siyasetinde bu tarihten itibaren güç kazanmaya devam etmiştir. Bu arada siyasetteki sağ-sol kavgaları taban seviyeye ulaşmış ve bu kavgaların yarattığı terör üniversiteler başta olmak üzere tüm ülkeye yayılmıştır. Soğuk Savaşında 1977 seçiminde Ecevit'in kurduğu hükümet başarısız oldu ve yerine Demirel'in azınlık hükümeti geldi²²². Demirel'in ekonomik sıkıntıları geniş halk kitlelerine yükleyen ekonomik restorasyon programının yürütülmesindeki başarısızlıklar ve günde 30 terör kurbanına varan bir tablonun olduğu dönemde asker 12 Eylül 1980 darbesini gerçekleştirmiştir.²²³

Anayasa yine yenilenir ve yerine 1981 Anayasası diğer yasalara göre daha kısıtlayıcı ve sert bir anayasa gelir. Bir yönüyle bu tarihe kadar gerçekleşen 1960, 1971 ve 1980-81 darbeleri Türkiye içinde Kürtçülük oluşum ve faaliyetlerini engellemişlerdir.²²⁴ Buna karşın yurtdışında ve komşu ülkelerde Kürtçülük faaliyetleri tam hızıyla devam etmiştir. Bu dönemde gerçekleşen yurtdışındaki Kürtçülük faaliyetleri tezin dış destekler bölümünde ele alınmıştır. ANAP; Amerikalıların desteğiyle de 1983 yılında Özal seçimlerin galibi oldu ve 1991 yılına kadar devamını sağladı. 1983 yılında ayrıca PKK gerilla savaşlarına başladı, Türk polisi, askeri ve sivillerine yönelik doğuda bir çok saldırı ve bombalama faaliyeti

²²¹ Kongar, a.g.e. , s.204.

²²² Kongar, a.g.e. , s.206.

²²³ Kongar, a.g.e. , s.206.

²²⁴ Kaya, a.g.e. , s.141.

gerçekleştirmiştir. Çatışmalar yüzünden bölgedeki birçok kişi ülkenin farklı bölgelerine göç ettirmek zorunda kalmıştır.²²⁵

Özal dönemi ülke ekonomisi dışa bağımlı hale geldi, siyaset-mafya-medya ilişkileri kuruldu, yolsuzluklar kurumlaştı ve Hukuk Devlet'inin temeline ciddi olarak zararlar getiren bir dönem oldu.²²⁶ Ayrıca Özal'ın yüzünden yükselen PKK baskın sorun haline geldi²²⁷. Doğu komşularında ise Celal Talabani'ni partisi Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ile Barzani'nin Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) aralarındaki kabile ve ideolojik farklılıklar sebebiyle 1990'lı yıllarda silahlı çatışma içine girdiler.²²⁸ 1991 Kuveyt Savaşı Kürt grupların gücünün yeniden artmasına sebep oldu, bu da Irak hükümeti tarafından başka bir taarruz ile karşılaşmalarına sebep oldu. Çok sayıda Kürt'ün komşu ülkelerin sınırlarına yığılmasına sebep oldu. Bu komşular içerisinde ise sadece Türkiye insani felaketler çerçevesinde Kürt vatandaşlara sınırlarını açmıştır.²²⁹ Bu durumda bölgenin Kürtleşmesinde bir katkı olmuştur.

Bölgede 1960'lı yıllardan beri İran'ın Irak Kürtlerine özellikle KDP'ye askeri ve lojistik destek sağlaması ve Suriye'nin KYB'ye destek sağlaması; KYB ve KDP'nin de Türkiye'de 1990'lı yıllardan itibaren üst düzey temsilcilerinin bulunması²³⁰; Türkiye'de PKK'nın Suriye ve İran'ın desteğini aldığı açıklar. Sonrasında 1997 yılında meydana gelen Erbakan-Çiller koalisyonu da halk için huzur ortamını getiremedi. Bu dönem Susurluk olayı patlak verdi ve koalisyonun laikliği tehlikeye atan uygulamaları 'Türkiye laiktir laik kalacak' sloganlarının atıldığı ışık yakıp söndürme eylemleri ile protesto edildi.²³¹ Asker ise ayrılıkçı etnik akımlara ve siyasal İslam'a destek veren bazı yazarlardan rahatsızdı.²³² 1997 yılında İran-Türkiye ilişkileri, İran'ın PKK militanlarının eğitim ve lojistik destek

²²⁵ Kaya, a.g.e. , s.143.

²²⁶ Kongar, a.g.e. , s.210.

²²⁷ Kongar, a.g.e. , s.206.

²²⁸ Kaya, a.g.e. , s.142.

²²⁹ Kaya, a.g.e. , s.142.

²³⁰ Kaya, a.g.e. , s.145.

²³¹ Kongar, a.g.e. , s.211.

²³² Kongar, a.g.e. , s.20.

sağladığı ve bunun yanında İran'dan sızan PKK'nın sınır ihlalleri, saldırı ve mayın döşeme eylemleri mecliste Sınır Güvenliği Komitesi tarafında açıkça kamuya sunulmuştur.²³³ Ardından Türkiye aynı yıl Kuzey Irak'a girerek PKK ve KYB taraflarına askeri saldırı düzenlemiştir. Tahran, Türkiye'yi ve müdahalesini uluslararası hukukun ihlali ve Iraklı Müslümanlar toprak bütünlüğü ve egemenlik hakkına saldırmakla itham etmiştir.²³⁴ 1999 yılında PKK lideri Öcalan'ın yakalanmasının²³⁵ ardından kısa süreli silahlı çatışma olmasa da PKK'nın eylemleri günümüze dek sürdü. 2000'li yıllardan günümüze ise Türk siyaseti gerek Güneydoğu gerek ülke genelinde AKP'yi ilk parti ilk olarak çıkarmıştır. 2000'li yıllarda Kuzey Irak'ta otonom Kürt bölgesi oluşturuldu ve yine paralel olarak Türk siyasetinde PKK'nın otonomluk talepleri politik gündemde en çok konuşulan konular arasında yer aldı.²³⁶

Bugün süreçte ise AKP Türk muhalefetinden ciddi destek göremese de AKP ile eski solcu İkinci Cumhuriyetçi yazarlar ve Avrupa Birliği arasında tam bir ittifak görüntüsü mevcuttur.²³⁷ AKP, Parti günümüze dek çizgisinde bir değişiklik yapmamış ve gücünü kuruluşundan itibaren seçimlerden birinci parti olarak çıkmasından alarak günümüzde de en çok oy alan parti olarak varlığını sürdürmektedir.

03. 11. 2002 seçimlerinde; AKP: 363 MV, CHP 178 MV, BAĞIMSIZ:9 MV²³⁸

22. 07. 2007 genel seçimlerinde; AKP:341 MV,CHP:112,MHP:71,BAĞIMSIZ:26 MV.²³⁹

²³³ Michael M.Gunter, "Turkey and Iran face off in Kurdistan", Middle East Quarterly, Volume 5, 1 March 1998, ss.33-40.

²³⁴ Gunter, a.g.m. , ss.33-40.

²³⁵ Kaya, a.g.e. , s.143.

²³⁶ Kaya, a.g.e. s.145.

²³⁷ Kongar, a.g.e. , s.22.

²³⁸ Yüksek Seçim Kurulu resmi internet sitesi , 11.06.2015 (Erişim)

http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444010920&_afLoop=72797966686748&_afWindowMode=0&_afWindowId=w39arv48o_1#%40%3F_afWindowId%3Dw39arv48o_1%26_afLoop%3D72797966686748%26training_id%3DYSKPWCN1_4444010920%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dw39arv48o_107

²³⁹ Yüksek Seçim Kurulu resmi internet adresi (Erişim)

11.06.2015,,http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444010920&_afLoop=72797966686748&_afWindowMode=0&_afWindowId=w39arv48o_1#%40%3F_afWindowId%3Dw39arv48o_1%26_afLoop%3D72797966686748%26training_id%3DYSKPWCN1_4444010920%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dw39arv48o_107

22 06 2011 seçimleri: AKP: 327 MV, CHP:135 MV, MHP:53 MV, BAĞIMSIZ:35 MV.²⁴⁰

7. 06. 2015 seçimlerinde halk yine AKP'yi ilk parti olarak çıkarmıştır.

Bu seçimde AKP 258, MHP 80 MV, HDP 80 MV, CHP 132 MV, BAĞIMSIZ 0 MV²⁴¹ çıkarmıştır.

2015 seçimlerinde daha önce seçim barajı nedeniyle mecliste sandalye kazanamayan etnik partiler, bu sefer ilk kez HDP adında %10'luk barajı aşarak meclise girmeyi başarmıştır. HDP'nin ve Kürt halkı temsil eden diğer partilerin(DEHAP-HADEP) etnik parti olup olmadıkları ve seçim başarıları üçüncü bölümde incelenecektir.

2.8 PKK ve İlk Kürt etnik partilerinden günümüze

Kürt sorunu ve PKK, Kürt halkının bağımsızlığını amaçlayan son isyan PKK 1984 yılından itibaren varlığını günümüze dek devam ettirmiştir. Örgüt silahlı mücadele gücünü sadece iç öğelerden değil dış öğelerden de almıştır. Özellikle yukarıda bahsedilen sınır güvensizliği ve ya komşu desteğinden iyi faydalanmıştır. Sadece PKK'nın varlığını sürdürmesi değil Kürt Sorununun bugünkü halini almasında yakın çevresi etkili olmuştur. Terör örgütü ile mücadelede çerçevesinde 45,000 kişni üzerinde kurban verildiği ve devletin terörle mücadelede 150 ila 400 milyar dolar arası harcadığı tahmin edilmektedir.²⁴² İran-Irak, Körfez Savaşları ve Ortadoğu'da yaşanan diğer olaylar örgüte siyasi ve askeri manevra sahası

[d%3Dw39arv48o_1%26_afLoop%3D72797966686748%26training_id%3DYSKPWCN1_4444010920%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dw39arv48o_107](http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444009335&_afLoop=72008292947476&_afWindowMode=0&_afWindowId=w39arv48o_1#%40%3F_afWindowId%3Dw39arv48o_1%26_afLoop%3D72008292947476%26training_id%3DYSKPWCN1_4444009335%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dw39arv48o_107)

²⁴⁰ Yüksek Seçim Kurulu resmi internet adresi, (Erişim), 11.06.2015,

http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444009335&_afLoop=72008292947476&_afWindowMode=0&_afWindowId=w39arv48o_1#%40%3F_afWindowId%3Dw39arv48o_1%26_afLoop%3D72008292947476%26training_id%3DYSKPWCN1_4444009335%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dw39arv48o_80

²⁴¹ Yüksek Seçim Kurulu resmi internet adresi, (Erişim)

11.06.2015, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Secmenlsllemleri/Secimler/2015MV/E.pdf>

²⁴² Yılmaz Ensaroğlu, "Turkey's Kurdish Question and the Peace Process", SETA, 21.02.1014, s.1.

sunmuştur.²⁴³ Örgütün gösterdiği direnç ve bu coğrafyadaki değişikliklerden faydalanması, destek görmesi uzun ömürlü olmasında da etkili olmuştur. PKK'yı diğer isyanlardan ayıran bir başa özellik de diğer isyan ve milliyetçi Kürt partilerinden farklı olarak sol kökenli bir örgüt olmasıdır.

PKK bölgesel ya da aşiret temeline dayalı bir örgüt olmaktan uzak 1970'lerde anarşi ve kargaşanın hüküm sürdüğü ve birçok Türk sol grubun da ortaya çıktığı bir dönemde oluşmaya başlamıştır. 1973 yılında sol görüşlü Kürt öğrenciler içinde Ankara'da örgüt planlanmaya başlandı ve 1978'de ilk kongresini planlayarak Abdullah Öcalan önderliğinde gizli bir şekilde kuruldu.²⁴⁴ Örgütün ilk eylemleri toprak ağalarına yönelikti ve hakları elinden alınan kişilerin savunucusu olarak ve en etkili Kürt grubu olarak güvenlik güçlerinin dikkatini çekmeyi ve ün yapmayı başardı. 1980 darbesi ile Öcalan ve partinin bazı üyeleri Suriye ve Lübnan'a kaçarken bir kısmı askeri yönetim tarafından hapse atıldı.²⁴⁵

Öcalan ve beraberindeki grubu Suriye istihbaratı ve bazı Filistinli gruplar ile ilişki geliştirmeyi başardı ayrıca partiye yeni katılan üyelere ilk eğitimlerini Lübnan'da alıyordu.²⁴⁶ PKK Türkiye'de de güçlenmeye ve tecrübelenmeye devam ediyordu. Küçük Kürt gruplarla mücadelelerinde zaferle çıkmıştı ve devlet karşı ilk eylemimi ise 1984 yılının Ağustos ayında gerçekleştirmiştir.²⁴⁷ Devlet başlangıçta örgütü önemsememiş ve tecrübe kazanmasına zemin hazırlamıştı bu eylem karşısında boş bulunmuştu.

Bu tarihten itibaren parti planlı kendi içinde farklı unsurlara bölünen bir örgüt halini almıştır. Partinin kendisi yani PKK, örgüte istihbarat sağlama, yandaş kazandırma ve yurtdışı ve Türkiye'de propaganda yapmakla görevli Kürdistan Ulusal

²⁴³ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e. , s.45.

²⁴⁴ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e. , s.47.

²⁴⁵ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g. e. , s.46.

²⁴⁶ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e. , s.46.

²⁴⁷ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e. , s.46.

Kurtuluş Cephesi ve üçüncü organı ise 1986'da kurulan Kürdistan Kurtuluş Ordusu²⁴⁸ olmuştur.

Ankara örgütle askeri mücadelesinde kısmen ve dönem dönem başarılı olsa da özellikle İran-Irak Savaşı'nın başlaması ve yine sonrasında gelişen 1991 Körfez Savaşı örgüte Ankara ile mücadelesinde ciddi güç kazandırmıştı.²⁴⁹ Bunun nedenleri ise Bağdat yönetimin ülkenin kuzeyinde asker sayısını önemli ölçüde azaltmaya zorlamış olması, Körfez Savaşı esnasında da Irak birliklerinin Kuzey Irak'tan çıkması bölgede güç boşluğu yaratmıştı.²⁵⁰

En önemlisi de ABD, Fransa ve İngiltere himayesinde bölgede özerk Kürt bölgesi oluşturulması²⁵¹ bölgede askeri bir güç olmaması PKK'nın burada gelişi ve faaliyetlerine olanak sağlamıştı.

PKK başından beri amacının birleşik, bağımsız bir Kürt devleti kurmak olduğunu belirtmiştir.²⁵² Örgüt 1970 yılında Türk solu tarafından içine alınabilecek bir vaziyetteyken ve sorunlu yapısı ortadan kaldırılabilir iken dışlanmış olması iki taraf içinde ciddi bir fırsat kaybı olmuştur. PKK, 1980 yılında gerçekleşen darbe sayesinde fazla faaliyet gösteremedi. 1980-83 tarihleri arasında eylemleri yalnızca sınırda nadiren asker öldürmek oldu²⁵³. Ayrıca 12 Eylül 1980 zamanlama olarak dünyada Soğuk Savaşın tam hızıyla devam ettiği bir döneme rastlıyordu. Türkiye bu dönemde 1950'lerden bu yana kendisini kayıtsız şartsız ve kesintisiz teslim ettiği Batı Dünyası ve Amerika'nın öncülüğünde son derece ciddi bir anti komünizm savaşı içerisindeydi.²⁵⁴ PKK'nın 1980'lerde Alevi Kürtler arasında da etkisi artması resmi otoritelere Aleviliğin gelişmesi ve yeni alternatif 'etnik' kimlik olarak belirmesine katkı sağlamak için inisiyatif yaratmıştır. Bu durumda Başka bir deyişle Kürt kimliği içinde Aleviliği ayrıca destekleyerek ve PKK'yı zayıflatmayı

²⁴⁸ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e., s.47.

²⁴⁹ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e., s.47.

²⁵⁰ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e., s.47.

²⁵¹ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e., s.47.

²⁵² Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e., s.48.

²⁵³ David McDowall, Çev. Neşenur Domaniç, Modern Kürt Tarihi, Ankara, Doruk Yayıncılık, 2004, s.556.

²⁵⁴ Kongar, a.g.e., s.206.

amaçlanmıştır.²⁵⁵ PKK'ya karşı desteklenen alternatif Alevi kimliği ise sonradan Sivas ve Gazi olayları gibi olaylarda devletin açıkça sağcı ve Sünni gruplardan yana taraf tutması gibi sebepler yüzünden zamanla kendini öncelikle Alevi ve sonra Kürt olarak tanımlayan grupların PKK'ya sempati duymasına sebep olmuştur.²⁵⁶

Gerek emperyalist uluslararası güçler gerek mevcut iktidar her zaman işe yarayan dincilik ve milliyetçilik öğelerini komünizm karşıtı savaşında kullanmıştır.²⁵⁷ Bu durum sorunun ileride etnik bir sorun gibi algılanmasına katkı sağlamıştır. Kendince zaten tehlikesi çoktan ortadan kalkmış olan komünizm ile savaşılan ülke ise bu savaşta kullandığı 'milliyetçilik ve 'dincilik' enstrümanları ise gelecek dönemde Türk demokrasisinin ve siyasetinin en ciddi sıkıntılarına dönüşecektir. Örgütün Türk solu tarafından görülmezden gelinmesi de sağın aktif olduğu dönemde askeri mücadele de örgütle mücadelede başarısız yöntemler olmuştur.

Bölgede 1990'lı yıllarda örgüt özellikle karanlık çöktüğünde köy, kasaba, yol kontrollerini tutar hale gelmiştir. 1995'e gelindiğinde ise Türk hükümeti ile müzakerelere daha fazla ağırlık verme kararı almıştır.²⁵⁸ Geçici de olsa bir sükunet ortamı sağlamanın maliyetleri de devlet açısından ağır olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana her zaman Kürt asıllı kişilerin milletvekili olarak mecliste olmasına rağmen Kürt eğilimli partiler ilk kez bu dönemde ortaya çıkmıştır. Dönem terör örgütün oldukça aktif olduğu bir dönemdir. 1984-1997 yılları arasında 4.239 güvenlik görevlisi, 20.822 PKK'lı ve 4.276 vatandaş hayatını kaybetmiştir.²⁵⁹ Terörün bölge hayatına tesiri de oldukça olumsuz olmuştur . Bu dönem içerisinde 3.223 okul kapandı, 156 öğretmen öldürüldü, 370.000 kişi köylerinden ayrılıp şehre göç etmek zorunda kaldı, okul çağında okula gitmeyen çocuk sayısı 117.000'i buldu, öğretmen açığı 7.760 vardı, yarım bırakılan tesisi

²⁵⁵ Martin van Bruinessen, "Kurds, Turks and the Alevi revival in Turkey", Middle East Reports 200, 1996, ss.7-10. (Erişim) 20.06.2014

http://www.hum.uu.nl/medewerkers/m.vanbruinessen/publications/Bruinessen_Kurds_Turks_and_the_Alevi_revival.pdf

²⁵⁶ Bruinessen, a.g.m. , s.9.

²⁵⁷ Emre Kongar, a.g.e. , s.207.

²⁵⁸ Graham E. Fuller & Henri J. Bakey, a.g.e. , s.53.

²⁵⁹ Emre Kongar, a.g.e. , s.297.

sayısı 134,işsizlik oranı %40,topraksız köylü oranı da %60'tı.²⁶⁰ Bu dönemde terörün mali ve toplumsal boyutunun yanı sıra ilk siyasi örgütlenmeler de başlamıştır.

Halkın Emek Partisi halefi Demokrasi Partisi ve ardından kurulan Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) bunlardan ilkleri olmuştur ve kısa dönem içinde bölücülük sebebiyle kapatılmışlardır.²⁶¹ Ardından gelen 1997'de kurulan Kürt partisi DEHAP seçime örgütlenmesini tamamlamadan seçime girdiği gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi kapatma davası açınca kendini 19 Kasım 2005'te feshetmiştir.²⁶²

9 Kasım 2005'te kurulan Demokratik Toplum Partisi (DTP) hakkında açılan 121 sayfalık Başsavcılık iddianamesinde partinin "*devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhine eylemlerin odağı haline gelmesi*" sebebiyle ayrıca da DTP'nin terör örgütü tarafından kurdurulduğu ve yönetildiğine dair bilgiler parti üyelerinin açıklamaları ve eylemleri, kesinleşmiş mahkeme kararları ve yerel savcılıkların açtığı soruşturmalar davada delil gösterilerek 2007 yılında Yargıtay Cumhuriyet başsavcılığı tarafından partiye kapatma davası açılmıştır.²⁶³

Yine 1997 yılında PKK terörü ortaya çıkmış ve 30 asker ve sivilin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Türkiye bunun üzerine Irak sınırına asker göndermiştir. AB başkanlığı olayı 'terör eylemi olarak tanımlamış ve Türkiye'ye kırılgan bölgenin destabilizasyonundan korkarak askeri eylemden uzak durması tavsiyesinde bulunmuştur.²⁶⁴ 2002 seçimlerinde DEHAP/SHP oylarının %25'ten %19'a düştüğünü görüyoruz. Bölgede AKP oyları ise % 30'dan %39'a çıkmıştır. Bu da siyasi partilerin seçim stratejileri ve bölge seçmenin tercihinin etnik elementleri dini elementlere tercih etmesi olarak yorumlanabilir.

AKP'nin başarısı bölgenin sıkı sıkıya Kürt milliyetçiliğine bağlı olmadığını göstermiştir. Bu durum AKP'nin başarısı büyük ölçüde istikrarlı bir hükümet ve

²⁶⁰ Emre Kongar, a.g.e. s.297.

²⁶¹ Fuller& Bakey, a.g.e. , s.148.

²⁶² Milliyet Gazetesi, (Erişim), 11.12.2009 ,<http://www.milliyet.com.tr/hep-dep-ve-hadep-br-de--font-color-darkblue-kapatilmisti--font-/siyaset/siyasetdetay/11.12.2009/1172724/default.htm>

²⁶³ <http://www.milliyet.com.tr/hep-dep-ve-hadep-br-de--font-color-darkblue-kapatilmisti--font-/siyaset/siyasetdetay/11.12.2009/1172724/default.htm>,

²⁶⁴ Mirela Bogdani, Turkey and The Dilemma of EU Accession, When Religion Meets Politics, New York, I.B. Tauris& Co. Ltd., 2011, s.35.

muhafazakarlık vaatlerine dayanır.²⁶⁵ Bu başarı Türkiye tarihinde bir ilk değildir, aynı başarı bir ölçüde 1950’li yıllarda Demokrat Parti, 1960’larda Adalet Partisi, 1980’li yıllarda Özal’ın partisi ANAP ve kısmen de DYP, 90’lı yıllarda da Refah ve Fazilet partileri tarafından da gerçekleştirilmiştir.²⁶⁶ 2002 seçimlerinden itibaren muhafazakar AKP ülke genelinde seçimlerde birinci parti olarak çıkma başarısını 2015 seçimlerinde halen sürdürmektedir. Bu dönemler arasında gerçekleşen seçimlerde ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde %10’luk seçim barajını aşabilen etnik bir parti olmamıştır. AKP, Kürt sorunu ile ilgili olarak demokratikleşme reformları çerçevesinde bir çok AB reformu gerçekleştirmiş ve sorun çözmek için ‘Demokratik Açılım’ projesi ve buna ek olarak Akil İnsanlar Komisyonu’nu geliştirmiştir. Kürt halka birçok özgürlük tanıyan politik , kültürel ve eğitsel reformlar 1999 -2002 yılında tam hızla gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu reformlar oldukça geniş özgürlükleri kapsar. Türkiye’nin bu kapsamlı reformlarını ima eden parti lideri Gül 2001 reformlar için :“*Bu Avrupalıları şoke edecek.*” İfadesi ile reformların boyutunu özetler.²⁶⁷ Parti bu yönüyle Türk siyasi tarihinde Kürt sorunu ile en aktif ilgilenen parti sayılır. AKP reformlara rağmen sonradan 2015 genel seçimlerinde ise Kürt seçmenini etnik parti HDP’ye kaptıracaktır.

7 Haziran 2015 genel seçimlerinde ilk kez Halkın Demokrasi Partisi Yüksek Seçim Kurulu geçici sonuçlarına göre HDP Türkiye geneli oyların %13,12²⁶⁸’sini alarak %10’luk barajı aşan ilk parti olmayı başarmıştır. Kürt halkın temsilciliğini üstlenen etnik partilerin yapısı üçüncü bölümde incelenecektir. AKP iktidarı 2009 yılından itibaren Kürt sorununa yönelik açık bir tartışma ortamı oluşturmuş, sorunun çözümüne yönelik sivil toplum örgütleri, üniversiteler, medya ve toplum entelektüelleri ile birlikte soruna çözüm arayan ‘Kürt Açılımı’ projesini başlatmıştır.

²⁶⁵ Mustafa Akyol, Kürt Sorunun yeniden Düşünmek, Yanlış Giden Neydi? Bundan Sonra Nereye? , İstanbul, 1.Baskı, Doğan Kitap, Mart 2006, s.247.

²⁶⁶ Akyol, a.g.e. , s.247.

²⁶⁷ Cody Kahoe , “The New Ottoman Citizen: Moderate Islamism and Kurdish Reforms in The Context of Neo-Ottoman Citizenship” , The Yale Rewiev of International Studies, Haz. 2015, s.12.

²⁶⁸ Yüksek Seçim Kurulu resmi internet adresi, (Erişim)10.08.2015,http://www.ysk.gov.tr/cs/groups/public/documents/document/ndq0/mdev/~edi sp/yskpwcn1_4444012594.pdf

Sonradan 2010 yılında AKP sitesinde soru-cevap şeklinde 134 sayfalık 30 soruda projeyi açıklayan bir kitapçık yayınlamıştır. Projenin ismi tepkilerden dolayı ‘Demokratik Açılım²⁶⁹’ olarak değiştirilmiş ve en son olarak ‘Demokratik Açılım Süreci ve Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi’ olarak değişmiştir.

Demokratik Açılım çerçevesinde Milli İstihbarat Servisi, Abdullah Öcalan görüşmeleri belirli bir düzeye getirince PKK’nın kurucu lideri Abdullah Öcalan ile 3 Ocak 2013’ten itibaren o dönem mecliste bulunan vekiller Ahmet Türk ve Ayla Akat aracılığı ile görüşmelere başlanmış ve ikinci tur görüşmelere Pervin Buldan, Altan Tan ve Sırrı Süreyya Önder aracılığı ile sürdürmüştür.²⁷⁰

Demokratik Açılım çerçevesinde ayrıca ‘Akil İnsanlar’ olarak 63 tanınmış artist, akademisyen, sivil toplum temsilcileri ve entelektüel kişiden komisyon oluşturulmuş ve komisyon ilk toplantısını başbakan Erdoğan ve kabine üyeleri ve bürokratlar ile 4 Nisan 2013’te ilk toplantısını gerçekleştirmiştir.²⁷¹

Komisyon farklı sosyal gruplar arasında bir aracı olmakla ve verimli bir barış sürecine katkı sağlamak amaçlı oluşturulmuştur. Çözüm süreci projesi PKK terör örgütünün silah bırakması ile yakından ilgilidir. Projenin başarısını etkileyecek olan başka bir unsur da ülke genelinde tüm tarafları memnun etmesine bağlıdır. Demokratik Açılım süreci rağmen PKK varlığı da günümüzde devam etmektedir.

3.TÜRKİYE VE BULGARİSTAN ETNİK PARTİLERİ

3.1Etnik Parti Tanımı

Bir grubu ‘etnik grup’ olarak tanımlamak oldukça güçtür. Dolayısıyla bir partiyi etnik bir parti midir değil midir diye tanımlamak da güçtür. Konun uzmanları partileri ‘etnik parti’ olarak sınıflandırırken belirli başlı ayırt edici noktalardan

²⁶⁹ Yılmaz Ensaroğlu, “Turkey’s Kurdish Question and The Peace Process” ,Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı (SETA), C.15, S.2. ,21.02.2014 , (Erişim) <http://setav.org/en/turkeys-kurdish-question-and-the-peace-process/opinion/14486-2013>, ss.7-17

²⁷⁰ Ensaroğlu, a.g.m. , ss.7-17.

²⁷¹ Ensaroğlu, a.g.m. , ss.7-17.

hareket etmişlerdir. Bir partiyi ‘etnik parti’ olarak adlandırmakta Chandra çoğunlukla ‘partinin verdiği mesajları’ ve bunun yanında diğer etnik parti tanımlayıcıları temel alır.²⁷²

Horowitz partiyi destekleyenlerin kompozisyonu temel alır. Mozaffar ve Scarrit yine Horowitz’in izinden hareket ederek etnik parti tanımını ülke içinde kendini bir şekilde ayırmış olan gruptan gelen destek varsa etnik bir parti olduğunu ileri sürerler. Eğer parti destekçileri kendini ayrı gören ya da ayrılmış birden fazla gruptan destek alıyorsa partiyi ‘multi-etnik’ parti olarak tanımlar.²⁷³

Konun başka bir uzmanı Van Cott ise ‘ parti lider ve üyelerinin kendilerini ülke içinde dominant olmayan başka bir gruba ait olduklarını ileri sürmelerini ve parti seçim platformunda parti taleplerinin temelde etnik veya kültürel temalı taleplere dayanması’ kriterine göre etnik parti olarak sınıflar.²⁷⁴

Bu parti sınıflama listesini uzatmak mümkün. Genel olarak toparlayacak olursak; partilerin mesajları, politik mücadele sahaları, parti isimleri, kampanya mesajlarında açıkça savunuculuklarını üstlendikleri grup ve ya gruplar, kampanya mesajlarında savundukları meseleler, partinin örtük mesajları, partinin oy aldığı gruplar, parti oylarının kompozisyonu, parti liderlerinin kompozisyonu ve partinin mücadele sahası gibi sekiz alanda özetleyebiliriz.²⁷⁵

Bu nedenle biz de araştırmamızda etnik partiyi kitle tabanlı partiden ayıran sekiz kriterlerini temel alarak sınıflıyoruz. Bu sınıflamada etnik partiler sekiz kriterden tamamının taşıyabilecekleri gibi sadece birini ya da kaçını da taşıyabilirler. Araştırmamızda kullanılacak her iki parti çoğunlukla ‘kampanya mesajları ve oy aldıkları destekçi gruplar’ göz önünde bulundurularak etnik parti olarak adlandırılmıştır.

²⁷² Kanchan Chandra, “What is an ethnic party?, Party Politics” New York, SAGE ,C.17 ,S.2, 2011, ss.151-169.

²⁷³ Chandra, a.g.m. , ss.151-169.

²⁷⁴ Chandra, a.g.m. , ss.151-169.

²⁷⁵ Chandra, a.g.m. , ss.151-169.

Etnik partileri genel olarak aşağıdaki eğilimlere sahiplerdir: Etnik tabanlı partiler adından da anlaşılacağı üzere belirli bir etnik gruba hitap ederler. Organizasyon olarak ulusun tamamına seslenen partiler kadar kapsayıcı yapıları değillerdir. Ülkenin tamamına yönelik ekonomik ve sosyal problemlerin çözümü için çözüm önerileri ya da planları yoktur. Temsil ettikleri topluluğun menfaatleri ve korunmaları için varlardır.

Etnik partilerin ise en temel amacı temsil ettikleri gruba ve ya gruplara ekonomik, kültürel ve siyasi haklar kazandırmaktır. Bu partiler temsil ettikleri grubun ihtiyaçlarına göre işlerler ideolojik ve program olarak bağlı kaldıkları bir ajanda yoktur. Bu partileri belirleyen önemli bir unsur da seçim stratejileridir.

Bazı düşünürler bu etnik partilerin varlığını ve siyaseti daha da etkinleştirdiğini bazı düşünürler ise bu partilerin varlığının istikrarsızlık yarattığını ve var olan demokrasinin çökmesine olanak sağladığını ileri sürerler. Diğer grup düşünürler ise etnik partilerin siyaset dışında kalma olasılığı olan farklı fikirlerin fırsat zenginliği yarattığını ve son görüş olarak üçüncü etnik partilerin isteklerinin siyasi sistem içinde yönetileceğinden etnik çatışmaları ortadan kaldıracağı sosyal yaklaşımına dayanır.

Sonuç olarak etnik partilerin toplumda temsil ettikleri grubun ve ya grupları kimliğini veya ayrılığını nasıl koruyacakları ve aynı zamanda bu grubun kolektif toplumun bir parçası olarak nasıl kalmasını nasıl dengeleyecekleri ve buna yönelik ev sahibi ülkede talepleri ve müzakereleri tamamen değişken ve belirsizdir.

Etnik partilerin etnik grubu çoğunluk içinde eritmeden ve aynı zamanda dominant kültürden koparmadan yaşatabilmelerini ve taleplerinin her iki uçta farklılaşmasını etkileyen bir çok etken bulunur. Bu süreci etkileyen belirli başlı etkenler ise grubun gücü ve karakteristiği, grubun tarihi, ev sahibi halkın atmosferi, ülkelerin anayasaları, uluslararası hukuk, çok kültürlülüğe karşı liberalizm politikaları vb. etkenler²⁷⁶ gibi sıralanabilir.

²⁷⁶ Prof. Petar Atanasov, PhD and Ass. Bojana Naumovska, PhD, Institute for Sociological, Political and Juridical Research University 'Ss Cyril and Methodius' Skopje, Republic Of Macedonia,

3.2 Türkiye' deki ve Bulgaristan'daki Etnik Partiler ve günümüzde talepleri

Son 20 yılda Kürtleri temsil eden birçok parti kurulmuştur bunların çoğu genellikle kısa ömürlü partiler olmuşlardır. Kısa ömürlü olmalarının sebebi ise bölücülük ve çeşitli sebeplerle ile kapatılmalarıdır.

Halkın Emek Partisi (HEP),Özgürlük ve Eşitlik Partisi (ÖZEP), Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP), Demokrasi Partisi (DEP),Halkın Demokrasi Partisi (HADEP),Demokratik Halk Partisi (DEHAP),Demokratik Toplum Partisi (DTP), Barış ve Demokrasi Partisi BDP, Halkların Demokratik Partisi (HDP) sırasıyla Kürt halkı temsil etmek için kurulan partilerdir.

HDP %10'luk seçim barajını aşarak 2015 yılındaki genel seçimlere göre AKP 258, MHP 80 MV, HDP 80 MV, CHP 132 MV, BAĞIMSIZ 0 MV²⁷⁷ çıkararak mecliste temsil hakkı elde eden ilk de etnik parti olmayı başarmıştır.

HDP'nin açılım çerçevesinde talepleri ise kısaca aşağıdaki 10 ana başlıkta toplanmıştır.

Demokratik Açılım ve Milli Birlik Projesi ve görüşmeler çerçevesinde ve barış için gerekli görülen 10 madde Dolmabahçe'de Sırrı Süreyya Önder tarafından okunurken; HDP yetkililerinden Sırrı Süreyya Önder, eş başkan Selahattin Demirtaş, HDP Grup Başkanvekilleri Pervin Buldan ve İdris Baluken temsil etmiştir. Hükümeti ise Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan, İç İşleri Bakanı Efkân Ala, Ak Parti Grup Başkanvekili Mahir Ünal ile Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı Muhammed Dervişoğlu temsil etmiştir.²⁷⁸

International Virtual Conference,Section 6. Psychology,Sociology and Pedagogy,Social Science, Advanced Research in Scientific Areas C.3.S.7. , December 2012, s.718.

²⁷⁷ Yüksek Seçim Kurulu resmi web adresi,

(Erişim)12.07.2015,<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MV/E.pdf>

²⁷⁸ Milliyet gazetesi, 28 Şubat 2015,(Erişim) <http://www.milliyet.com.tr/dolmabahce-de-tarihi-aciklama/siyaset/detay/2021055/default.htm>, 28.08.2015

Bu toplantıda ayrıca Yardımcısı Akdoğan ile HDP'den Önder, Buldan ve Baluken'in yaptığı ortak açıklamada, Öcalan'ın, PKK'ya "silah bırakma kararına ilişkin kongre toplama" çağrısı okunmuştur.

Barış için değişimin gerekli görüldüğü ve ya talep edildiği 10 madde aşağıdaki ana başlıklarla özetlenmiştir:

1. Demokratik siyaset tanımı ve içeriği
2. Demokratik çözümün ulusal ve yerel boyutlarının tanımlanması
3. Özgür Vatandaşlığın, yasal ve demokratik güvenceleri
4. Demokratik siyasetin devlet ve toplumla ilişkisi ve bunun kurumsallaşmasına dönük başlıklar
5. Çözüm sürecinin sosyo-ekonomik boyutları
6. Çözüm sürecinde demokrasi güvenlik ilişkisinin kamu düzenini ve özgürlükleri koruyacak şekilde ele alınması
7. Kadın, kültür ve ekolojik sorunların yasal çözümleri ve güvenceleri
8. Kimlik kavramı, tanımı ve tanınmasına dönük çoğulcu demokratik anlayışın geliştirilmesi
9. Demokratik cumhuriyet, ortak vatan ve milletin demokratik ölçütlerle tanımlanması, çoğulcu demokratik sistem içerisinde yasal ve Anayasal güvencelere kavuşturulması
10. Bütün bu demokratik hamle ve dönüşümleri içselleştirmeyi hedefleyen yeni bir anayasa²⁷⁹

Sırrı Süreyya Önder'in okuduğu büyük barış projesinin 10 maddesi yukarıdaki gibidir.

²⁷⁹ Milliyet Gazetesi haberi,(Erişim) 28. Şubat 2015,<http://www.milliyet.com.tr/dolmabahce-de-tarihi-aciklama/siyaset/detay/2021055/default.htm>

Milliyet gazetesinin haberine göre: Sonradan Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın geçen günlerde bir televizyon programında okuduğu 10 madde arasında bazı farklılıklar olduğu görüldü. Barış süreci için öne sürülen 10 madde içinde, 6, 8 ve 9. maddelerde değişiklik oldu.

Demirtaş'ın televizyon ekranında okuduğu metindeki “Çözüm sürecinin yol açacağı yeni güvenlik yapısı” ifadelerinin yer aldığı 6. madde, “Çözüm sürecinde demokrasi güvenlik ilişkisinin, kamu düzenini ve özgürlükleri koruyacak şekilde ele alınması” şeklinde değiştirildi.

Taslak metindeki 8. maddede “eşit mekanizmaların geliştirilmesi” ifadesi ise “çoğulcu demokratik anlayışın geliştirilmesi” olarak yazıldı. “Demokratik cumhuriyet, ortak vatan, milletin demokratik ölçülerle tanımlanması” denilen 9. maddeye de, “çoğulcu demokratik sistem içerisinde yasal ve anayasal güvencelere kavuşturulması” eklenmiştir.²⁸⁰

Bugüne dek ise saptanan 10 maddeye dair herhangi bir çalışmaya başlamamıştır. Süreç tıkanmış görünmektedir.

Kısacası çözüm sürecine yönelik beklentiler askıda kalmış ve henüz yeni hükümetin kurulmaması sebebiyle beklemededir. Yeni kurulacak hükümetin süreci nasıl yöneteceğini ileriki günler gösterecektir.

Bugün Bulgaristan'da etnik parti DPS'nin talepleri ise kısaca şu şekilde sıralanabilir:

DPS parti başkanı Mestan'ın etnik azınlıklara ‘Avrupa Azınlık Statüsü’ verilmesini istedi.

Mestan bu statünün özellikle multietnik yapılı Balkan ulus toplumlarında entegrasyonu kolaylaştırmak için gerekli olduğunu ve özellikle Güneydoğu Balkanlardaki güçlü ırkçılığın ülkedeki farklı kültürel birası ulusal çıkarlara tehdit olarak algıladığını ve entegrasyonu zorlaştırdığını ve asıl entegrasyonun

²⁸⁰ Milliyet Gazetesi haberi, (Erişim) 28 Şubat 2015, <http://www.milliyet.com.tr/dolmabahce-de-tarihi-aciklama/siyaset/detay/2021055/default.htm>

olmamasının ulusal çıkarları tehlikeye atacağını ifade etmiştir. Mestan bu statünün Balkanlarda entegrasyon mekanizması için bir araç olacağını belirtmiştir. Bu talep daha önce de partinin eski başkanı A. Doğan tarafından dillendirilmiştir.²⁸¹

Avrupa Parlamentosu için aday vekil seçiminde dil olarak sadece Bulgarcanın kullanılmaması için mücadele vermektedir. Avrupa Parlamentosu'na sunulacak dilekçede DPS Pyce (Ruse) Avrupa Parlamentosundaki temsilcisi Илхан Ключюк (İlhan Küçük) Avrupa Parlamentosuna partisinin bu konuda dilekçe götüreceğini ve Avrupa Parlamentosuna adaylık başvurusun tüm dillerde yapılabilmesi gerektiğini ve böyle bir kısıtlamanın sadece Bulgaristan'da olduğunu belirtmiştir.²⁸²

BSP vekili Georgi Kadiev'in seçim kampanyalarında Bulgarca haricinde dillerin kullanılmasına izin veren yasa tasarısı sunuştur. 2014 yılı seçim kampanyalarında Bulgarca haricinde dil kullanmaktan para cezasına çarptırılan DPS lideri Lütfi Mestan ise Kadiev'in girişimini 'daha demokratik Bulgaristan için büyük bir adım' olarak nitelendirmiştir. BSP yasa tasarısının reddedilmesiyle birlikte azınlık dillerinin seçim kampanyalarında kullanılmasına yönelik yasa tasarısını desteklemekten vazgeçmiştir.²⁸³ Her iki partinin talepleri yukarıda bahsettiğimiz gibi birbirinden farklıdır.

3.3 Avrupa Birliği'nin Günümüzde Azınlıklar konusunda Türkiye'den Beklentileri

Avrupa Birliği'nin bahsettiğimiz gibi azınlıklar konusunda standartlar olmasa da politik şartlar altında azınlıklara yönelik aday ülkelerden yerine getirmesini

²⁸¹ Novinite Sofya Haber Ajansı, (Erişim) 4 Şubat 2013, <http://www.novinite.com/articles/147508/Bulgaria's+Ethnic+Turks+Demand+'European+Minority'+Satus'> 4Şubat 2013

²⁸² News BG Politics internet sitesi, (Erişim) http://news.ibox.bg/news/id_1614968218 14.03.2015

²⁸³ Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurumu resmi web adresi, (Erişim), 03.02.2015 <http://beta.trtworld.com/news.php?q=europe-bulgaria-rejects-minority-language-use-in-elections-2411>

beklediği reformlar bulunmaktadır. Bu reformlar aday ülkenin eksiklik ve ihtiyaçlarına göre belirlenir ve ilerleme raporlarında belirtilir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'den beklediği azınlıklara geniş haklar tanıyan ve birçok aday ülke tarafından imzalanmaya çekinilen Ulusal Azınlıkların Korunması konusundaki Çerçeve Sözleşmeyi imzalamasıdır.

Diğer beklentiler: Türkçe dışında eğitim ve yayın olmasını yasaklayan yasanın kaldırılması, ülkenin Güneydoğusundaki vatandaşların kültürel ve sosyo-ekonomik sorunlarının çözülmesi, Heybeliada Ruhban Okulunun açılması, azınlık okullarının kurulması ve bu okulların kendi idaresinde olması, yabancıların kültürel hakların kısıtlanmaması, azınlıklara yönelik yayınlarda süre sınırının kaldırılması, Lozan Antlaşması'nın sınırlı yorumlanmaması, Alevilerin sorunları ve Kürt sorununun çözülmesidir.

Burada dikkati çeken bir önemli nokta Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin Kuruluş antlaşması niteliğinde olan Lozan Antlaşması'nın yorumuna değinmesi, 1923'te imzalanan Lozan Antlaşmasına dair hukuken geriye dönük bir müdahaleyi talep etmesi veya yorumlanmasını kendi isteklerine göre esnetilmesinin istenmesidir. İkinci önemli hususta Kürtlerin azınlık politikaları çerçevesinde ele alınmasıdır.

Avrupa Birliği bu sorunlar arasında özellikle 1999-2004 yılları arasında özellikler Kürtler ile ilgili konulara eğilim göstermiştir. Kürtçe yayın yapma, Kürtlerin sosyal sorunlarına çözüm getirme ve Kürtlere demokratik haklar tanıma konusuna önem vermiştir. Türkiye reformları kabul ederken reformların AB, 2005 ve 2007 yılları arasında azınlıklar ile ilgili daha fazla talepte bulunmuştur. Siyasi partilerin farklı dilleri de kullanabilmesi, kimlik kartlarından 'din' bölmesinin çıkartılması, göçe zorlanmış ya da yeri değiştirilmiş kişilerin sorunlarının çözümü, Gayr-i Müslimlerin askeri ve idari makamlara katılabilmesi, okul kitaplarından ayrılıkçı ifadelerin çıkarılması ve reformların somut göstergelerine bu dönemde önem verilmiştir.

2008 ve 2009 Komisyon raporlarında ise AB'nin bu dönemde ülkenin gerçekleştirdiği reformların fiili uygulamalarını nasıl gerçekleştireceği daha net

tasvir edilmiştir. Yabancıların mülkiyet hakkı edinme konusuna ve Kürt sorununa ağırlık verilmiştir. AB'nin diğer reformlara göre azınlık haklarına yönelik azınlık reformlarına daha fazla özen göstermiştir. Sadece azınlık reformlarının kabulüne değil somut uygulamalarına da dikkat etmiştir. Günümüzde azınlıklar ile ilgili reformlar hızla devam etmektedir.

Ülkenin kuruluş tarihi kadar eski olan bazı sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları çözülmesi için çalışılmaktadır. Bu reformlar ile bu sorunların çözülüp çözülmeyeceğini ya da ne gibi yarar ve zararlara sebep olacağını ise zaman gösterecektir.

Avrupa Birliğinin özellikle Lozan Antlaşması'ndaki azınlık tanımının genişletilmesine yönelik talebi ise meşru bir istek değildir. AB, daha geçerliliğini sürdüren Lozan Antlaşmasının azınlıklarla ilgili maddesini amaçları doğrultusunda geniş yorumlayarak aslında zımni (gizli) olarak sözleşmeye illegal olarak yeni ve ya ek maddeler getirmeyi hedeflemektedir.

3.4 2014 yılı İnsan Hakları Raporuna Göre Türkiye'nin Azınlıklar Konusundaki Eksikleri

Bu eksiklikler kısaca konumuz ile ilgili olarak sınırlandırılmıştır. Temel olarak Türkiye İnsan Hakları 2014 raporu temel alınmıştır. İnsan Hakları geniş bir alanı kapsamından dolayı konumuzla ilgili olarak raporda Türkiye'nin insan hakları ile ilgili tüm eksiklikleri ve reform taleplerine yer verilmeyecek. Sınırlı olarak konumuz ile ilişkisinden dolayı rapordaki PKK, Kürt Açılımı ve diğer azınlıklar ile ilgili konu değerlendirmeleri ele alınacaktır.

İnsan Hakları çerçevesinde Demokratik Açılım Sürecinin değerlendirmesinin özeti aşağıdaki gibidir:

Kürt açılım süreci Türkiye'deki insan hakları açıklığını gidermek için bir fırsat olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye, Kürtlerin insan hakları çerçevesindeki eksiklikleri gidererek sorunun sebebini iyileştirmeli ve konuya insan hakları temelinde yaklaşarak daha kapsayıcı bir yaklaşım sergilemeli ve ülkedeki Alevilere de eşitlik sağlamayı bu çerçevede algılamalıdır.

Raportör, öğrenci, gazeteci ve legal Kürt siyasi parti destekçilerinin şiddet olaylarına karışması sebebiyle yetersiz kanıtla hapsedilmesi ve Terör yasalarının kötüye kullanması ve 1990'lı yıllarda PKK ile mücadele de hesap verilebilirlik konularında endişelerini belirtir.

İnsan Hakları adına en geniş gelişme hükümetin Kürt Barış Süreci'ni ele almasıdır. Hükümet 2013 yılında yıllarca süren Kürt sorununu sonlandırmak için hapisteki PKK lideri Abdullah Öcalan ile görüşmeler başladığını beyan etmiştir.

Rapor Türkiye'deki Kürtler, diğer etnik ve dini azınlıklar için daha geniş haklar sağlanmasının sürece olumlu etki edeceğini bildirir. En önemli insan hakları endişesi dil ve kültür korunması ile ilgilidir.

Anti terör yasasının kötüye kullanılması ve legal parti destekçilerini kapsamaması, 1990'lı yıllarda PKK ile mücadelede şeffaflık diğer endişeler arasındadır. Rapor bu eksiklikler doğrultusunda aşağıdaki alanlarda değişikliğe gidilmesini önermektedir.

Öncelikle, 1982 Anayasası'nın tam revizyonunu talep etmektedir. İnsan hakları ve özgürlüklerinin ve hukukun üstünlüğünü engelleyen unsurları bulundurmamasını önerir.

Kürt Barış Sürecinin işleyişi ve diğer azınlıklara yönelik çalışmalar ve öneriler ise şu şekildedir:

İllegal gruplara yer ve yataklık sağlayan kişilere Türk Ceza Kanunu ve Anti Terör Yasası gereğince yeteri kanıt olmadan uygulanan cezaların kötüye kullanılmasını önlemesi gereği belirtilmiştir.

Hükümet parlamentodan barış süreci yasasını geçirerek çözüm sürecinin ilk tohumlarını attığı belirtilmektedir.

Son yıllarda Kürt dil ve kültürünü tanımaya yönelik önemli adımlar atılmıştır. Özel okullarda ana dili Kürtçe eğitimi sınırlayan yasalar kısıtlanmış, Kürtçe ve diğer azınlık dillerinde yayına başlanmış,

Kürtçe ve diğer azınlık dillerinde seçim kampanyası yapılması sağlanmıştır. Devlet okullarında ise henüz Kürtçe eğitim yoktur. Hükümet insan haklarını güçlendirmek için kapsamlı ayrımcılıkla mücadele yasası tanınmalıdır.

Hükümet oyların %10'nu alamayan ve parlamentoda temsil edilemeyen partiler için %10 olan seçim barajını düşüreceğini taahhüt etmiştir. Henüz bu yönde bir adım ise yoktur. Pratikte azınlık adayları bağımsız olarak seçime girmekte ve seçilince parti grubu oluşturabilmektedir. Hükümet bu barajı en az %5'e indireceğini üstü kapalı olarak ifade etmiştir fakat bu da henüz raportöre göre yerine getirilmeyen eksiklikler arasındadır.

Türkiye'deki mevcut seçim barajı Avrupa Konseyi ülkelerinin barajlarından yüksektir ve siyasi katılımı engellemektedir. Hükümet diğer genel seçimler gelene kadar baraj konusunda faaliyette bulunmalıdır. Türkiye'nin azınlık tanımında Lozan'ı kullanmasına gönderme yapan bir sonraki madde ise 'Türkiye'nin azınlık koruma konusunda uluslararası standartlara ulaşabilmesi için bazı antlaşmaların maddeleri ile sınırlı kalmayı bırakmalıdır ifadesi yer almıştır.

Daha geniş olarak ele alınınca Kürt barış sürecinin Türkiye'deki tüm azınlıkları kapsayacak potansiyelde olduğu belirtilmiştir. Alevilerin ibadethanelerinin (cem evi) resmi olarak tanınmasının da anlamlı bir adım olacağı belirtilmiştir. İnsan Hakları Raporunda Türkiye'deki birçok problem, azınlık problemi olarak ele alma eğilimi bulunmaktadır. Kürt sorununa ve Alevilik mesleğine de azınlık sorunu olarak yaklaşma eğilimi bulunmaktadır.

3.5 2014 Yılında İnsan Hakları Raporuna Bulgaristan'ın Azınlıklar Konusundaki Eksiklikleri

Aşağıdaki eksiklikler 2014 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Azınlıkların Korunması Bulgaristan Raporu esas alınarak ülkedeki bu konudaki eksiklikler kısacası aşağıdaki gibidir.

Rapor 2014 yılında ulusal azınlıklara karşı hoşgörü ikliminin ülkede kötüleştiğini raporlamaktadır. Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi Danışma Komitesi raporunda ülkedeki Roman vatandaşların kültürel farklılıklarını ortaya çıkarmak için yapılan strateji, aksiyon planı ve programları takdir etmektedir. Ülkedeki Roman vatandaşların daha iyi eğitim aldıkları yönünde bulgular iyi yönde olduğunu belirtmiştir.

Ülkenin 2012-2020 tarihleri arasında öngörülen Bulgaristan Cumhuriyeti Romanların Entegrasyonu için Ulusal Strateji kurumunu kurmamıştır.²⁸⁴ Bu durum Roman vatandaşların sosyo-ekonomik durumu ve geleceği için endişeli yaratan bir eksiklik olarak kalmaya devam ettiği belirtilmiştir.

Rapor Bulgaristan'daki etnik azınlıklara yönelik genel iklimin kötüleştiğini vurgulamaktadır. Irkçı söylemlerin politik söylemlerde ve medyada arttığını ve radikal partilerin çoğaldığını belirtmektedir.²⁸⁵

Raporda mülteci ve sığınmacılara özellikle Romanlara ve azınlıkların ibadet yerlerine özellikle camilere yönelik artan fiziki saldırıların endişe verici olduğunu belirtmektedir.²⁸⁶ Ülkedeki nefret söylemleri ve nefret cinayetleri için alınan yasal çarelerin pratikte etkili olmadığı belirtilmektedir.

Kendi ana dilinde okuyan azınlık öğrenci sayısı oldukça düşüktür ve daha da düşen bir eğilim seyretmektedir. Azınlıkların kamusal alanda kendi dillerini konuşma ihtiyaçlarına yönelik değerlendirmeler yoktur ve hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir.²⁸⁷

²⁸⁴ Avrupa Konseyi resmi internet adresi (Erişim) 12.08.2014
<http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/> 12.08.2014

²⁸⁵ Avrupa Konseyi resmi internet adresi, (Erişim), 12.08.2014,
<http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/>, 12.08.2014

²⁸⁶ Avrupa Konseyi resmi internet adresi, (Erişim), 12.08.2014 ,
<http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/12.08.2014>

²⁸⁷ Avrupa Konseyi resmi internet adresi, (Erişim), 12.08.2014 ,
<http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/12.08.2014>

Roman azınlık yasama ve yürütme kürelerden uzaktır. Etnik ve Entegrasyon Konularında İşbirliği Ulusal Konseyi tam yetki ve azınlıklar arası meşruiyet sıkıntısı yüzünden görevini verimli olarak yerine getirmemektedir. Böylece azınlığın karar alma sürecinde etkisi azalmaktadır.

Rapor ulusal otoriteler Romanların entegrasyonu için özel bir bütçe hazırlamayı, ulus çapında bölge ve belediyeler boyutunda aksiyon planları ve stratejiler geliştirmeyi ve bunların Romen temsilciler ile beraber ne ölçüde gerçekleştiğini izlemeye yönelik uygulamalar geliştirmesini önerir.

Ulusal makamlar, nefret söylem ve cinayetlerini sistematik bir şekilde kınamaları, radikal unsurlu saldırıların tespiti soruşturma, kovuşturma ve yaptırımlarla cezalandırılmasına yönelik adımlar atmalıdırlar.²⁸⁸

Raporda azınlıkların kendi dilinde eğitim alma haklarının korunması için önlem alma ,bu yönde kendi dilinde eğitim alma yönünde talepleri detaylı olarak tespit etme ve kendi dilinde eğitim almak istemeyen aile ve öğrencileri yıldırان sebepleri tespit etmek için uygulamaların gerçekleşmesi için ısrarla çağrıda bulunmaktadır.

Ulusal azınlıkların üyelerinin de karar alma sürecine katılımları etkin olarak de mümkün olmalı bu da Etnik ve Entegrasyon Konularında İşbirliği Ulusal Konseyi'nin yetkilerinin açıklığa kavuşturulması ve güçlendirilmesi yolu ile gerçekleştirilmelidir.

Ulusal makamlara, azınlıkların karşılaştıkları barınma, işsizlik ve sağlık gibi sosyoekonomik problemleri tespit ve takip etmek için ısrarla çağrıda bulunmaktadır.²⁸⁹ Rapor bu yönde talep olmamasına rağmen azınlık dilinde eğitim için ısrarcıdır.

²⁸⁸ Avrupa Konseyi resmi internet adresi, (Erişim), 12.08.2014 , <http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/12.08.2014>

²⁸⁹ Avrupa Konseyi resmi internet adresi, (Erişim), 12.08.2014, <http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/12.08.2014>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Ulusal Azınlıklar hakkındaki son raporu doğrultusunda ise Bulgaristan'ın özellikle Roman vatandaşların barınma, sağlık, işsizlik ve eğitim hayatına entegre edilmesi ile ilgili sorunlar yaşadığını göstermektedir. Bu konuda ülkeyi aktif eylemler almaya çağırda bulunmaktadır. Raporda Türk azınlığa yönelik direk bir uyarı ise bulunmamaktadır. Bu durum Türk azınlıklar ile ilgili ülkede şuanda endişe verici bir durumun olmadığını göstermektedir.

Türk azınlıkları kapsayacak şekilde ibadethanelere yönelik saldırılar için önlem alınmasını önermektedir. Yine Türk azınlığı ve diğer azınlıkları kapsayan azınlık okullarının açılması ve azınlıkların kendi dilinde eğitim almadığını belirtmektedir. Bulgaristan'ın AB üyeliği olan 2007 tarihinden 2014 günümüze dek bu yönde bir adım atılmamıştır.²⁹⁰

Aksine azınlık dilinde eğitim ve derslere yönelik azınlık öğrencilerinin giderek azalan katılım gözlenmektedir. Ülkenin en genel sorunu ise radikal ve etnik ırkçılık söylemleri ve nefret cinayetleri ve yükselen aşırı sağ partiler sorunudur.²⁹¹

Bu partilerin ırkçı ve ayrılıkçı söylemlerinin halkı etkilemesi sorunların büyümesine sebep olacağından bu söylemler için legal süreç izlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Azınlıkların karar alma sürecinde aktif temsili de artırılması gerekenler arasındadır. Bulgaristan'da bu dönemde daha çok kontrolsüz biçimde çoğalan ve okula gitmeyen Roman halkının problemlerine öncelik verilmektedir.²⁹²

3.6 Bulgaristan'ın Azınlıkların Korunması Konusundaki Çerçeve Sözleşmesine Uyumu

²⁹⁰ Avrupa Konseyi resmi internet adresi, (Erişim), 12.08.2014 , <http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/>

²⁹¹ Avrupa Konseyi resmi internet adresi, (Erişim), 12.08.2014 , <http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/>

²⁹² Avrupa Konseyi resmi internet adresi, (Erişim), 12.08.2014 , <http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/>

Bulgaristan'ın Çerçeve sözleşmeye uyumu 2012 Bulgaristan'ın Çerçeve Sözleşme²⁹³'ye göre uyumu ve eksiklikleri 2012 Değerlendirmelerine göre kısaca aşağıdaki gibidir:

Pozitif Gelişmeler: Ayrımcılığa Karşı Koruma Sözleşmesi'nin (Protection against Discrimination Act) kabulü ve Ayrımcılığa Karşı Koruma Komisyonun kurulması (Commission for Protection Against Discrimination)²⁹⁴. Kurumsallaşma alanları dahil her alanda ayrımcılıkla mücadele için hukuki temel oluşturur.

Azınlıklara mensup kişiler Bulgaristan'ın ulusal ve yerel siyasi hayatında görev almayı sürdürmektedir. 2009 seçimlerinde ilk Roman bayan aday meclise girmeyi başarmıştır. Makamlar azınlıkları temsil eden organizasyonlar ile ilişki içerisinde olmayı sürdürmektedirler.

Bulgaristan öncelik alanları eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri, fakirlikle mücadele, ayrımcılık ve cinsiyet eşitliği ile ilgili çok sayıda program başlatmıştır. Bu çalışmalar gözle görülür şekilde Roman halkın sosyal ve ekonomik durumunu iyileştirmiştir.

Ülkede endişe sebebi eksiklikleri ise şunlardır: Öncelikli sorun Bulgaristan'ın Çerçeve Sözleşme'mi oldukça kapsayıcı bir şekilde benimsemesine rağmen azınlık kriterleri taşımayan kişilerin kendini azınlık olarak ifade etmesi ve Çerçeve Sözleşmenin koruyucu maddelerinden yararlanmak istemeleridir.

Bu istek ilginçtir ki aynı şekilde Türkiye'deki etnik partide de mevcuttur. Henüz Çerçeve Sözleşme'yi imzalamayan Türkiye'deki bazı kişilerinde Avrupa Birliği'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri çerçevesinde kendilerini azınlık olarak görme ve azınlık haklarından yararlanma eğilimi mevcuttur. Bu durum ise AB'nin azınlık vatandaşlara sağladığı avantajların vatandaşlar arasında pozitif ayrımcılığa dönüşmesi ya da öyle bir etki yaratmasıdır. Ülkelerde normal vatandaş statüsünde olan kişilerin de kendini bu haklardan yararlanmaya yönelmesi bu durumun

²⁹³ Avrupa Konseyi resmi internet adresi, (Erişim), 12.08.2014 , http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/2_monitoring/PDF_ACFC_8th_ActivityReport_en.pdf,12.08.2014

belirtisidir. Bu kişiler AB'nin gerçek ulusal azınlıklara yönelik iyi niyetli yardım ve çalışmalarını istismar etmektedirler.

Bu ayrıcalıklardan yararlanmaya çalışan gruplar sayı olarak ülke nüfusuna göre oldukça fazla olabilmekte ve ulusal devletleri gerek maddi gerekse de AB nezdinde sıkıntıya sokmaktadırlar. Burada AB'nin muallak azınlık tanımı oldukça tahrik edici bir etkidir. Azınlık tanımının net olmaması hangi farklılıkların azınlık unsurunu oluşturduğu, azınlıkların ülke nüfusuna oranına göre ne kadar olabileceği ve çoğunlukla kıyaslandığında azınlık grubun gerçekten belirli haklardan mahrum olup olmadığının tespiti azınlık tanımında netleştirilmesi gereken eksiklikler olarak kalmaktadır.

Aksi takdirde bugün Türkiye'de ve bazı eski üyelerdeki azınlık grupların ulusal devletlerin AB sürecindeki çalışmalarını kendi ülkelerine karşı bir bağımsızlık mücadelesine dönüştürme riskleri oldukça yüksektir ve yaşanmaktadır. AB'nin ısrarla azınlık tanımını iyileştirmemesi ise AB'nin asıl amacının ulusal azınlıkları korumak mı yoksa asıl çıkış amacı olan Jean Monnet' nin sınırsız ve engelsiz liberal ekonomi amacı için ulusal devletlerin sınırlarını ortadan kaldırmak mı spekülasyonlarını da sürdürmektedir.

Bulgaristan'da polisin aşırı güç kullanımına yönelişi (özellikle Roman vatandaşlara yönelik) ise başka bir sorundur. Bu yönde iddialar devam etmekte ve bu iddiaların soruşturulmamasına yönelik vakalar raporlarda yer alamaya devam etmektedir.

Bulgaristan'da makamlar tarafından alınan önlemlere rağmen hoşgörüsüzlüğü ve bazen de nefret söylemlerini körükleyen açıklama ve söylemler basında ve elektronik medyada yer almayı sürdürmektedir.

Roman vatandaşlara barınak sağlamaya yönelik programlar kısıtlı bir başarı sağlamıştır. Bazı Roman vatandaşlar hala sağlıksız koşullarda ve izole mahallelerde yaşamaya devam etmektedir.

Roman vatandaşların tıbbi hizmet alma konusunda ayrımcılığa uğradıklarına dair vakalar raporlanmıştır. Roman vatandaşların eğitim sistemleri makamların ilgisine

muhtaçtır. Bazı bölgelerde Roman çocuklar ayrı sınıflarda eğitim almayı sürdürmektedir.

Özellikle Roman çocukların okula devamlılığı, düşük not (özellikle kızlar) önemli sorunlar arasındadır. Bazı okullarda özellikle Romen çocuklarının eğitim gördüğü okullarda alt yapı, teknik ekipman ve eğitim kalitesi sorunları giderilmelidir.

Azınlık dillerindeki televizyon programları bazı azınlıklar için yetersiz görülmektedir. Azınlık aktiviteleri için ulusal mali destek sınırlıdır. Bugün Bulgaristan'daki azınlıklar ile ilgili eksiklikler ve gözlemler gerek Gözlem Komitesi gereğince gerek Çerçeve Sözleşme hükümlerinin uygulanmasında eksiklikler ve yapılması beklenen öneriler aşağıdaki gibidir:

Çerçeve Sözleşmenin hükümleri uygulanmaya devam edilmelidir.

Polis tarafından kötü muamele iddialarına karşın şahsi şikayet sistemini teşvik eden geliştiren idari ve hukuki mekanizma geliştirilmelidir. İhtiyaç sahibi Roman azınlık için barınma çalışmaları artırılmalıdır.

Roman halkın mal ve hizmet alımında karşılaştığı ayrımcılıkları önleyen ve bu ayrımcılığı gerçekleştirenlere yönelik yaptırımlar getirilmelidir.

Medyada kendini azınlıklarla bir şekilde negatif olarak özdeşleştiren ya da ilişkilendiren yazılı ve elektronik ortamdaki söylemler önlenmeli ve yaptırımlar getirilmelidir.

Ulusal azınlıkları kendi dillerinde radyo ve televizyon programlarına erişimi sürdürülmeli ve Türk azınlığın günlük Türkçe haber alma hizmeti sürdürülmelidir.

Roman çocuklar ayrı sınıflarda değil karışık sınıflarda eğitim alması ve entegre olması için çalışmalar arttırılmalı ve ayrı sınıflardaki roman öğrencilerin sayısının azalması takip altına alınmalıdır.

Ulusal Aksiyon Planının gerçekleşmesi için kaynak garantisi sağlanmalıdır. Gözlem Komitesi ile paralel hareket etmeye devam edilmelidir. Bu eksiklikler

bugün AB adaylığı sonrası Bulgaristan'ın yerine getirmeye çalıştığı eksiklikler olarak yer almaktadır.

4. ETNİK PARTİLERİN FARKLI TALEP VE TUTUMLAR GELİŞTİRMESİNİN SEBEPLERİ

Etnik Partilerin tutumlarını etkileyen sebepler çeşitli sebeplere dayandığını yukarıda bahsetmiştik. Bu nedenlerin tam tespiti her ülke için derin sosyal ve ekonomik araştırmalar gereken konulardır. Alan uzmanlarının etnik parti taleplerinin şiddetini belirleyen şema ve ya modellerinin bazılarının Türkiye ve Bulgaristan etnik partileri için uyguladık. Modellerin genellikle Batılı ülkeler için geliştirilmiş olması ve etnik parti taleplerini açıklamada Reform hareketleri ve Endüstri Devrimi gibi Batı toplumunun yapısını derinden etkileyen büyük değişkenlere dayandırması modelleri Türkiye ve yine Doğu Avrupa ülkelerine uygulamakta zorlaştırmaktadır. Bu nedenle sınırlı sayıda modeli Bulgaristan ve Türkiye için uygulamak mümkündür. Bu modellerden Stein Rokkan'ın merkez ile çevre arasındaki ilişkilere dayanarak geliştirdiği 'Centre/Periphery' modeli olarak adlandırdığı modelini, Erin Jenne'nin dış aktörlerin ve etnik grubun merkezi algı şeklinin etnik parti taleplerine etkilerini ölçen 'Dış Aktörler Modelini' ve de Antoine Roger'in etnik grubun konuşlandığı bölge ve merkez ile ekonomik farklılıktan kaynaklanan ve güçlü akraba devlet ilişkisini ele aldığı 'Ekonomi ve Etnik Parti Tutumu' modelleri ile açıklamaya çalışacağız.

4.1 Merkez ve Çevre (Centre/Periphery) İlişkileri ve Ekonomik Gelişmişlik modelinin Etnik Parti Tutumlarına Etkileri – Stein Rokkan & Antoine Roger Modeli

Stein Rokkan'ın geliştirdiği teori partilerin azınlık bölgesi ekonomisinin ve ülke ekonomisine göre durumunun etnik grubun taleplerini nasıl değiştirdiğini inceler. Bu etnik partilerin ulusal partilerle iletişim, ittifak, koalisyon ya da sınırlı iletişimde olmalarını açıklar. Etnik partilerin iyi ülke ekonomisine bağlı olarak (merkeze yakın ilişkiler) diğer ulusal partilerle uzlaşmacı bir tutum geliştirdiklerini

ya da olumsuz ekonomik şartlarda merkezden uzak kalma eğilimi geliştirdikleri savına dayanır. Merkezîyetçi ve ya Adem-i Merkezîyetçi (Center/Periphery). Bu teori Bulgaristan'daki DPS ve Türkiye'deki HDP'nin tutumunu açıklamakta oldukça etkilidir.

Hipotezin en etkili tarafı ise ekonomiye göre şekillenen etnik partilerin iletişim stratejilerini iyi açıklamasıdır. Etnik partiler hükümet ya da partilerle iyi ya da kötü ilişkiler geliştirerek ulusal yönetimi belirlerler. Etnik partiler ülke ekonomisinin durumuna göre Merkezîyetçi ve ya Adem-i Merkezîyetçi (Center/Periphery) eğilim geliştirirler.

Rokkan'ın modeli üç adımdan oluşur. Öncelikler Reform Hareketi Endüstriyel Devrim ve ya Ulusal Devrimden kaynaklı sebepler²⁹⁵ ile merkez ile çevre arasındaki farktan dolayı tepeden inme veya merkezden gelen zihniyete bölgesel olarak konuşlanmış etnik grup kaçınılmaz bir şekilde merkeze karşı tutum alır (Seviye 1).

Merkez ve Çevre arasındaki eksendeki ilişkileri dengeleyecek özel bir parti oluşturulur. Bu parti merkezi ilgilendiren konulara veya çıkarılara genellikle kayıtsız bir partidir.(Seviye 2).

Kurulan bu etnik parti geniş siyasi yelpazedeki partilerle müzakere içine girer.(koalisyon ve ya destekleme vb.) ve böylece bu işbirliği çatışmaların iç savaşa dönüşmesini önler(Seviye 3).²⁹⁶ Yani kısacası çatışma meclise taşınmış olur ve daha demokratik bir ortamda müzakere yoluyla sorunlara çözümler aranır.

Rokkan'ın Modeli Bulgaristan ve DPS örneğinde kusursuz işler.

Bölgesel olarak konuşlanmış azınlık egemen merkeze karşı haklarını savunur. Aracı parti DPS bu talepleri taşır ve taşırken tüm partiler ile ilişki içerisinde kalarak

²⁹⁵ Antoine Roger, "Economic Development and Positioning of Ethnic Political Parties: Comparing Post Communist Bulgaria and Romania", Southeast European Politics, Institut d'Etudes Politiques, C.III,S.1, Bordeaux, 2002,ss.20-42.

²⁹⁶ Roger, a.g.m. , ss.20-42.

ve ulusal politikada taraf tutmadan görevini yerine getirir ve diğer ulusal partilerle işbirliği içinde hareket ederek çatışmaları bertaraf eder.²⁹⁷

Türkiye ve HDP örneği ise Rokkan'ın Modelinin üçüncü Seviyesinde tıkanır.

Şöyle ki: Bölgesel olarak konuşlanmış etnik partinin grubu egemen merkeze karşı haklarını savunur. Grubun taleplerini iletecek ve merkez ile çevre arasında dengeyi sağlayacak etnik parti kurulur. Üçüncü seviyede ise etnik partinin ulusal politikada taraf almadan ve geniş yelpazede ulusal partiler ile işbirliği içerisine girmesi gerekirken HDP özellikle MHP ve AKP ile koalisyona yanaşmayacağını belirtir. Partin sağ ve iktidar parti ile daha önce talepleri için işbirliği içerisine girdiğini belirttik. Partinin yeni olması önceki tutumları ile benzerlikler kurmayı zorlaştırır ve bu nedenle bu tutumunu ileride koruyup korumayacağını söylemek ise şuanda zor. Yine de Partinin ulusal politik konularda AKP ve MHP ile koalisyondan çeşitli sebeplerle uzak durması Rokkan'ın Modelinin üçüncü seviyesinde takıldığını gösterir. Yani çatışmaları engellemek adına geniş yelpazede ulusal siyasi parti ile işbirliği geliştirme eğiliminde görünmemektedir.

DPS, 1992 yılına kadar Union of Democratik Forces (UDF) ile daha sonrada 'Revival Process' sürecinin sorumlusu görülen eski komünist partinin devamı niteliğindeki Bulgar Sosyalist Partisi (BSP) ile dahi yeni hükümetin oluşumunda ittifak oluşturmuştur.²⁹⁸ DPS ekonomik reformlar gerçekleştirecek ve Türk azınlığın kültürünü koruyacak partilerle iş birliği geliştirir.

DPS esnek bir politika izlemektedir. DPS'nin istekleri de ılımlı ve kültürel reformlardır. Türkiye'deki Kürt partisi ise özellikle milliyetçi parti ile çekişen bir yapısı vardır. Genel olarak sağ partilerle ile çelişen bir ilişkisi var. Kürt temsilcisi parti sadece kendi isteğini yapmaya meyilli bir müttefiklik gütmektedir ve daha radikal kültürel değişimler talep etmektedir.

İki parti örneğinin diğer ulusal partiler ile ilişkilerini kıyasladığımızda ortak bir zihniyet etrafında hareket etmediklerini görüyoruz. Etnik Partilerin her zaman

²⁹⁷ Roger, a.g.m. , ss.20-42.

²⁹⁸ Roger, a.g.m. , ss.20-42.

aynı ideolojiyi benimsemediğini görüyoruz. Etnik partiler, Stein Rokkan'ın görüşüne göre Merkezci ve ya Merkezden uzak kalma eğilimi ile kendini ifade ediyorlar.

HDP'nin günümüzde meclisteki diğer iki parti olan CHP ve MHP ile ilişkileri oldukça sınırlıdır ve uzlaşmacı yönde değildir. Parti Demokratik Açılım sürecinde daha çok AKP'yi muhatap alma ve tek parti ile işbirliği eğilimi göstermektedir. Özellikle çözüm süreci AKP ile sıkı bir çalışma şeklinde yürütülmekte diğer partiler süreç içine direkt olarak dahil olamamaktadır. Diğer partiler, A. Öcalan ile diyaloglar içerisinde temsilci bulundurmamaktadırlar ve süreçte aktif ajanlar olarak yer almamaktadırlar.

Etnik partilerin tutumlarını belirleyen önemli unsurlardan bir etmen de hükümetin etnik partinin isteklerine cevap verme hızıdır. Hükümet etnik partinin taleplerine geç cevap verdiğinde etnik partiler protesto, tehdit ve koalisyondan çekilme tehdidine yönelirler. Bu yönelim özellikle merkezden uzak kalmayı 'periphery'yi benimsemiş partiler tarafından daha çok kullanılıyor.²⁹⁹

Bu durumun örneğimizde işlediğini kolaylıkla görüyoruz. Demokratik Açılımın donma noktasına gelmesiyle HDP ve AKP arasındaki sınırlı ilişki de zarar görmüştür. Demirtaş ' Demokratik Açılım sürecin seçime yakın barış hayali olarak pazarladıkları belirterek AKP'ye güvenmediklerini ifade etmiştir.³⁰⁰ Yine parti liderlerinden Sırrı Süreyya Önder 'AKP ile bozulan ilişkiler sonrası AKP ile koalisyona gitmeyeceklerini belirtmiştir. Çözüm sürecini sürdüren her hangi bir parti ve ya koalisyona katkı vereceklerini belirtmiştir.³⁰¹ HDP'nin ilk kez mecliste yer almasından dolayı genel tutumunun bu yönde devam edip etmeyeceğini zaman gösterecektir. Bu nedenle partinin merkezle müzakere gücünü değerlendirmek için yeterli sayıda örneğe sahip değiliz. Yine de partinin müzakere gücünü Çözüm

²⁹⁹ Antoine Roger, a.g.m., ss.20-42.

³⁰⁰ Hürriyet Gazatesi resmi internet adrsi, (Erişim) 03 Mart 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/28348450.asp>,03Mart 2015.

³⁰¹ Kanal D resmi internet adresi, (Erişim) 22 Mayıs 2015,<https://www.kanald.com.tr/5n1k/ozel-klipler/hdp-ak-parti-ile-koalisyon-yapar-mi#/55d72f5786857615dcd53ea9> ,22 Mayıs 2015.

Sürecinden mütevellit tüm partilere eşit mesafede olmadığını ve tüm partilerle işbirlikçi tutumdan uzak olduğunu gözlemliyoruz.

Rokan, Centre/Periphery (merkezle ilişkileri gelişmiş partilerin ve merkezden uzak kalmayı tercih eden sınırlı ilişkiler geliştiren etnik partilere göre ulusal birlik için önemli bir rol oynadıklarını altını çiziyor. Rokkan etnik partilerin ulusal dengeyi oluşturduğunu söyler. Etnik partiler ise diğer ulusal çapta partiler ile iyi ilişkiler geliştirerek bu dengeyi oluşturabilir veya oluşturmayarak dengesizliği derinleştirebilirler.

Rokkan'ın Modeline DPS'nin intikamcı bir siyaset anlayışını gütmemesi ve ılımlı taleplerde bulunmasını çevre ile merkez arasında Bulgaristan'da bir bölgesel ekonomik bir uçurum olmamasına bağlar. DPS'nin aşırı talepkar tutumun olmama sebebi ülkede Reform ve Endüstriyel Devrim gibi önemli etkenlerden etkilenmemiş bölge olması dolayısıyla da merkez ve çevre arası yada şehir kır arasında ülkenin ekonomik gelişmişlik farkının az olması ve Merkez ve Doğu Avrupa'da komünist sistemin üretim araçlarını kamulaştırması ve kapitalist burjuva sınıfı elimine etmiş olmasıdır.³⁰² Bu durum kısacası toplumun teknolojik ve ekonomik temelini yarattığı çatışmayı ortadan kaldırmıştır. Bu da DPS'nin daha ılımlı tutumlar benimsemesinde önemli bir etkendir.

Rokkan'ın etnik parti liderlerinin iletişim ve merkezle işbirliği geliştirme eğilimi seviyesinde de DPS yukarıda bahsettiğimiz gibi sıkıntı yaratmamaktadır. Parti Merkez ile müzakere ederek çatışmaları ortadan kaldırır. DPS Parti Başkan Yardımcısı Lütfi Yunal partinin amacını: 'Ulusal nihilizm yaratan grup ve değerler karşısında ulusal kimliği ve kültürü savunmak' olarak açıklar.³⁰³

Yunal, 1989'da Bulgaristan'ın Bosna ve Kosova'nın yolundan gitmesi için tüm koşulların mevcut olduğunu ve bir kıvılcımın yeterli olduğu bir ortam olduğunu

³⁰² Roger, a.g.m. , ss.20-42.

³⁰³ Roger, a.g.m. , ss.20-42.

altını çizmiş ve DPS'nin azınlığın haklarının restore edilmesi ve çatışmaların önlenmesinde büyük bir çaba sarf ettiğini belirtir.³⁰⁴

Bu nedenle Türkiye'de çevre ve merkez arasındaki ekonomik ve teknolojik fark da toplumsal çatışmaları artırır.³⁰⁵Türkiye örneğinde bu durum taleplerin sertleşmesinde önemli bir etmendir. Bu ekonomik farklılık Devletçilik ilkesinin terk edilmesiyle özellikle 1950'li yıllardan derinleşir ve günümüze kadar sürer.

Bu dönemde yabancı sermayenin gereği ise halka 'Türkiye'nin büyümeye ihtiyacı olduğu, bunun için yatırım yapması gerektiği ama yatırım için yeterli kaynağı olmadığı, yabancı sermayenin gelmesi için de bazı isteklerinin olduğu ve bunların kabul edilmesinin zorunlu olduğu' şeklinde ifade edilir. Liberalizm ekonominin siyasetten bağımsız, teknik bir süreç gibi görünmesini ister, sürece müdahale edilmemesi gerektiğini savunur ve 'görünmez el'in dengeyi sağlayacağına inanır. Bahsedilen 'görünmez el' ise devletin ekonomiye müdahalesini ve homojen ekonomik yatırımlar yapmasını ortadan kaldırır.

Böylece özel teşebbüs çıkarları doğrultusunda yatırım bölgelerine yönelir. Doğu ve Güneydoğu Bölgesi'nin de tarıma elverişsiz ve sınai yatırım için maliyetli olması yatırımcıyı bu bölgeden uzak tutmaktadır. Bu durum bölgesel gelişmişlik farkını açmakta ve etnik partinin oy aldığı bölgenin ekonomik ve teknolojik farklılıklardan kaynaklı çatılmaya meyilli olmasını artırmakta ve dolayısıyla talepleri de artırmaktadır.

Türkiye İkinci Dünya Savaşından sonra ABD'nin yapılarını, kültürünü esas almaya baladı ve Türkiye'nin kapital ekonomiyle ilişkisi 1946 devalüasyonu ile başladı. 5 Eylül 1946 yılında Bakanlar Kurulunda gizli kararlar alındı. 6 Eylülde kararlar TBMM'nin gizli oturumunda başbakan Recep Peker tarafından açıklandı. 8 Eylülde kararlar uygulamaya konuldu ve TL'nin değeri %117 düşürüldü, halka

³⁰⁴ Roger, a.g.m. , ss.20-42.

³⁰⁵ Roger, a.g.m. , ss.20-42.

kararları şirin göstermek adına toz şeker 150 kuruştan 100 kuruşa düşürüldü, Sümerbank basması 130 kuruştan 100 kuruşa düşürüldü³⁰⁶...

Maden ihracatı serbest bırakıldı. Bu tarihte Türkiye ABD'den kredi alabilmek için kararlar almış ve uygulamaya girmişti. Başka bir deyişle bu kararlar ve uygulamalarla dönemde Türkiye 'devletçilikten' vazgeçmişti.³⁰⁷ Günümüze kadar devam eden ekonomik yaklaşım, üretimden değil para kazanmayı değil paradan para kazanmayı öngörür ve merkez ile çevre arasındaki farkın açılmasında önemli bir ekonomik etkidir. Bu dönem merkez ve çevre ilişkisinin korunmasında önemli bir dönemdir fakat sorun tamamen bu döneme ait değildir. Karl Marx'tan başlayarak bir çok düşünürün fark ettiği Batı toplumundan farklı olarak 'segmenter toplum yapısı' farklı bir toplum ortaya çıkarır. Merkez ve çevre geriliminin bu denli önemli bir dinamik oluşu toplumun yapısını şekillendirir³⁰⁸. Doç.Dr. Erol Göka'ya göre de segmenter toplumsal yapı Türk toplumunun tarihi boyunca da süregelmiş olan alamet-i farikalarından birisiydi. Segmenter toplum yapısı ise merkez ve çevre arasında sürekli çatışma ve ikililik yaratıyordu, bu durum otorite, ahlak ve hukuk düzenine yansıyan bir fark oluyordu. Bu durum Türk boyları arasındaki savaşlar eksik etmiyordu, merkezi otorite çok güçlü olduğunda ona itaat ediliyor aksi durumda ise otorite, hukuk ahlak gibi alanlarda yerel yapı etkisini kendi belirliyordu.³⁰⁹ Böylesi ikili düzen de ortaya çıkan ayrıcalıklı güç odakları ise sonradan kolayca eşkıyalığa ve mafya vari delikanlılık, külhanbeylik tipolojisinin gelişmesine ve her çeşit yasadışı, zorbalık, yolsuzluk ve çıkarıcılığa zemin oluştuyordu.³¹⁰

Antoine Roger'in Modeli azınlık grubun içinde yaşadığı ülke ile azınlık grubun anayurdu ekonomileri arasındaki ilişkiye dikkat çeker. Ekonomik açıdan ele alındığında AB'nin birinci genişleme dalgasından uzak tutulan Türkiye ve Bulgaristan'ın aynı sebeplerden ötürü uzak tutulduğunu belirtir. Üçüncü genişleme kriterini yerine getiremeyecek olmalarından, Bu 1993 Kopenhag zirvesinde 'AB

³⁰⁶ Ertuğrul, a.g.e. , s.195.

³⁰⁷ Ertuğrul, a.g.e. , s.195.

³⁰⁸ Göka, a.g.e. , s.252.

³⁰⁹ Göka, a.g.e. , s.252.

³¹⁰ Göka, a.g.e. , s.252.

içinde rekabet ortamı ile başa çıkabilmek ülkelerin bütçe açıkları ve işsizlik oranları diskalifiye edici faktörlerdir' olarak açıklanmıştır.

Roger, Bulgaristan'daki Türk azınlığın ülkesi ve anayurtları Türkiye'nin göreceli benzer ekonomik seviyelerde olmasından dolayı Bulgaristan'daki Türk azınlığın ve ya etnik partinin ayrılıkçı ve ya Türkiye ile birleşme yönünde bir politika izlememesinde etkili olduğunu belirtir.³¹¹ Roger, etnik partinin akrabalığının bulunduğu ya da anavatanın kendi içinde bulunduğu ülkeden daha iyi ekonomik bir durumda olduğunda etnik partinin outward-looking (dışa dönük) bir eğilim izleyeceğini, aksi veya iki ülke arasında benzer ekonomik koşullar var ise etnik partinin inward-looking (içe dönük) müzakere edici bir tutum benimseyeceğini belirtir.³¹²

Bu durumu Türkiye ve Kürt halkı için uygulamak güçtür. Öncelikle Kürt halkın bir anavatan ülkesi yoktur. Kürtler, Türkiye'de birçok grup gibi aynı topraklarda uzun süre birlikte yaşayan bir halktır. Yalnızca kendileri ile benzer Kürt kimliği mücadelesi içinde olan komşu devletlerdeki akrabalıkları ve ya kader birliği yaşadığı topluluklar mevcuttur. Irak'ın kuzeyindeki özerk Kürdistan Bölgesel Yönetimi buna örnek olarak gösterilebilir.

Yine de bölgedeki Kürt halkı barındıran ülkelerin ekonomik gelişmişlik olarak Türkiye'den daha üst düzeyde olmamaları Türkiye'deki etnik partinin şimdilik açık açık buradaki akrabalarıyla birlikte hareket etmemesinde önemli sebeplerden biridir. İlişkileri özellikle Demokratik Açılım sürecinde görüldüğü gibi bir rol model alma ilişkisi halindedir. Demokratik Açılım paketinde mutabık kalınan 10 maddeden de özerklikten açıkça bahsedilmese yukarıda daha önce bahsettiğimiz gibi yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve beledi yönetimde daha çok söz sahibi olması gibi idari talepleri mevcuttur. Bu nedenle şimdilik etnik partinin akraba topluluklarla ilişkileri sınırlıdır ve birleşme yönünde bir talebi yoktur.

Özetle, HDP'nin Irak Kürtleri veya Suriye İran Kürtleriyle sıkı bir dayanışma içerisinde olmaması ve ya bu coğrafyanın kimliğinden yararlanmama eğilimi bugün

³¹¹ Roger, a.g.m. , ss.20-42.

³¹² Roger, a.g.m. , ss.20-42.

bu ülkelerdeki Kürt kimliğinin güçsüzlüğündendir. Buradaki Kürtlerin bir Amerikan üst kimliği gibi uluslararası alanda ya da ülkelerinde birçok ayrıcalık tanıyan bir kimliklerinin olamamasıdır. Yani dış gücün ekonomik gücü ne denli güçlü ise etnik partinin ona yönelişi dış gücün ekonomik gelişmişliği ile doğru orantılıdır. Bu nedenle dış güçlerin ulusal azınlığa ilgileri ve ekonomik durumları ve etnik partilerin kendi ülkesine kaynaşan bir eğilim izleme ve ya ayrılıkçı bir tutum izlemelerinde önemli iki etkidir.

4.2 Dış Güçler ve Etnik Partilere Etkileri

Etnik Partilerin ulusal dengeyi sağlamada önemli bir görevi olduğu kadar uluslararası dengeyi sağlamada da görevleri büyüktür. Etnik partiler ulusal partilerle birlikte hareket eden politika benimseyebilecekleri gibi diğer devletlerle bireysel ilişkiler de geliştirebilirler. Bu bazen uluslararası bir örgüt, devlet ya da azınlığın uzantısını barındıran devlet olabilir. Etnik partinin içe ve ya dışa dönük bakış içinde olmasında azınlığın içinde yaşadığı ulusun ekonomik şartlar ve kendi yaşadığı bölgedeki şartlar belirleyici olmaktadır.

Azınlığın yaşadığı bölge ekonomisi ile ulusal ekonomi arasına büyük bir uçurum yoksa Bulgaristan örneğinde olduğu gibi etnik parti de dışa dönük bir eğilim izlemez, radikal taleplerde bulunmaz. İçeriye ve koalisyona yönelir. Zorluklarla mücadele ederek işbirliği ile isteklerini gerçekleştirme eğilimi izler.³¹³

Dış güçlerin Etnik Partilere etkileri bazen partiyi bütünleştirici bazen de ayrılıkçı bir yol izlemesine sebep olur. Bugün DPS için iki aktif dış güçten bahsedilebilir. Türkiye ve AB genişleme politikaları.

DPS'nin temsil ettiği azınlığın uzantısı olan Türkiye, Bulgaristan topraklarındaki azınlıklarına yönelik yayılmacı bir politika izlememiştir. Türkiye'nin buradaki Türklere aktif bir ilgi beslememesi DPS'nin de birleşmeci bir politika benimseyememesini beraberinde getirmiştir. Türkiye, Bulgaristan'daki azınlığa 'Revival Process' sürecinde dahil sınırlı destek vermiştir. Sınırlarını Türk azınlığına Bulgar Hükümet ile işbirliği içerisinde ve sınırlı bir süre açmıştır.

³¹³ Roger, a.g.m. , ss.20-42.

DPS, Avrupa Birliği reformları sürecinde ise Türk azınlığı korumak için mücadele etmiş ve bu politikaları kötüye kullanmamıştır. Bugün AB adaylık sürecindeki Türkiye’de BDP, AB kültürel reformları çerçevesinde Kürt halkın kültürel kimliğinin tanınmasına yönelik geliştirilen reformlar yapılmaya devam ediliyor ve sürecin destekçisi durumundadır. BDP, reformların sıkı destekçisi reformlarla sınırlı kalınıp kalınmayacağı ya da bölgesel özerklik taleplerine dönüşeceğinin sinyallerini veriyor.

Dış güçler ve etnik parti ilişkilerinin sıkı ya da olup olmayacağını en çok belirleyen etken Roger’a göre dış gücün ekonomik gücüdür. Bu durum özellikle etnik grubun tutumu üzerinde etkilidir. Bulgaristan ve Türkiye’nin benzer ekonomilere sahip olması DPS’yi içeride koalisyona yönelten önemli bir etkidir.

Dış destek ile etnik parti tutumlarınının ayrılıkçı talepler arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır.

4.3 Avrupa Birliği’nin politik tesiri ve Ülkelerin Seçim Sistemlerinin Etnik Partilere tesiri

Günümüzde etnik partilerin faaliyet ve taleplerini etkileyen önemli bir kuruluş da Avrupa Birliği haline gelmiştir. Antoine Roger dış güçler altında Avrupa Birliği’nin de artık katılması gerektiğini ileri sürer. Avrupa Birliğinin genişleme sürecinde etnik partilerin tutumları dikkatli izlenmelidir. Avrupa Birliği’nin etnik gruplara ve hükümete azınlıklar ile ilgili düzenlemelerde ne gibi avantaj ve dezavantajlar yarattığı bilinmelidir.

Öncelikle Avrupa Birliği azınlıklara yönelik reformlar sayesinde etnik parti ve hükümeti iş birliğine sürüklediği için demokratik olarak bir kazanımdır.

Avrupa Birliği ekonomik olarak büyük bir dış güçtür ve etnik partilerin de tutumunu muhakkak etkiler. Bugün AB üyesi ve AB aday ülkelerini AB’nin teşvikiyle ulusal ülke modelinden çok kültürlü ülke modeline doğru itildiğini veya teşvik edildiğini görüyoruz. Bu nedenle AB artık üye ve aday için ülkelerin iç politikalarında reformlar yapmasını sağlayan için ittirici bir dış güçtür. Ülkeler içindeki değişimler sadece dış güç olarak AB’nin empoze etmesiyle değil ülkelerin iç

değişimler ile etkileşime geçerek meydana gelir.³¹⁴ AB'nin birçok politikasının net tasvir edilmiş olmaması özellikle de Kopenhag Politik Kriterleri çerçevesindeki azınlık politikalarının azınlıkları korumakta yetersiz olması sebebiyle AB bireysel insan haklarına vurgu yapması azınlık politikaları ile bazı durumlarda çelişkilere sebep olmaktadır.³¹⁵ AB içinde azınlıkları net tanımlayan bir yasa olmaması ne de korumayı garantileyen bir mekanizma bulunur. Bunun yanı sıra AB üye adaylarının azınlık politikaları arasında da farklılıklar bulunur. Özellikle Yunanistan ve Fransa'nın ülkelerindeki azınlıkları tanımaması sebebiyle tabiatıyla Türk yetkililer durumu çifte standart olarak algılar.³¹⁶

AB entegrasyon politikaları çerçevesinde desteklenen özellikle çok kültürlülük politikası ve desteği ise yine gruplar ve etnik partileri üzerinde etkili bir politikadır. her kültüre eşit haklar sağlayarak etnik ve kültürel gruplar arasında farklılıkların dominant kültüre karışmadan korunmasını amaçlar. Çok kültürlülük liberal bir ülke yaratmak için: genel olarak kabul edilen politik model, herkese aynı anayasal haklar, çok kültürlü genel kültür (kültürlerarasılık), çok kültürlü eğitim ve kapsayıcı yurttaşlık ilkeleri esas alınmalıdır. Bu sayılan esaslar dominant olmayan grupların ayrımcılığa maruz kalmasını önlemeyi amaçlarken etnik gruba kaynaklar ve ayrıcalıklar sağladığından grup üzerinde de doğrudan etkilidir. Çok kültürlük buna benzer bir ülke örneği olmaması ve de iyi tanımlanmış ve çok tutarlı bir ideoloji olmaması yüzünden çok önerilmez.³¹⁷ Kısacası politikanın az liberal toplumu nasıl daha liberal yapacağı açık ve etnik çatışmaları bu sayede nasıl önleyeceği değildir. Yine de fikir politik bir araç olarak bazı grupların politikada ve karar alma mekanizmasında yer almak için uğrunda savaşacakları bir araçtır.

Sonuç olarak Kopenhag politik kriterleri çerçevesinde yaratılmaya çalışan göreceli daha demokratik bir toplumdur. İnsan Haklarının ihlal edilmediği, az demokratik uygulamalardan uzak, ırkçılık ve yabancı düşmanlığından uzak bir

³¹⁴ Nathali Tocci, "Europeanization in Turkey: Trigger or Anchor for Reform", South European Society & Politics C. 10, S. 1, Nisan 2005, ss. 73–83.

³¹⁵ Tocci, a.g.m. , ss. 73–83.

³¹⁶ Tocci, a.g.m. , ss. 73–83.

³¹⁷ Atanasov & Naumovska, a.g.m. , s.714.

toplum amaçlanan demokratik toplumdur.³¹⁸ Aday ülkeler için AB'ye entegrasyon süreci zevkli ve keyfi bir süreç değildir. Bu nedenle AB politikaların getirileri ve götürüleri aday ülkelerce iyi hesaplanmalı ve çelişki yaratan durumlar için çözümler geliştirmek de tabiatıyla ülkenin kendi görevi olacaktır.

4.4 Bulgar ve Türk Ülkelerin Seçim Sistemleri

Daha önce de bahsettiğimiz gibi etnik grup ve partinin siyasetteki temsilini belirleyen en önemli etkenlerden birisi de ülkelerin kendine ait seçim sistemi ve seçim barajıdır. Avrupa Birliği'ne aday ve Bulgaristan ve üye aday Türkiye'nin seçim sistem ve barajları ve Anayasalarına birlikte bakalım.

Bulgaristan Anayasasının birisi 11. maddesi ' Etnik, radikal ve dini çizgide politik parti olamaz ne de devletin gücünü şiddetle ele geçirmeye çalışan partiler kurulamaz' maddesidir. Bulgaristan seçim sistemin kuralları post komünist dönem boyunca değişmemiştir. 1991 meclis seçimlerinden bu yana Bulgaristan seçim sistemi oransal temsili tek ulusal bölgeye dayalı kapalı listeli seçim sistemidir ve ayrıca parlamento için % 4 seçim barajı bulunur. Bu 2009 yılında değişti ve bölge için 31 tek adaylar eklendi.³¹⁹ Bulgaristan'da en geniş etnik ve ya azınlık grup Türkler ve Romanlardır. Az sayıda diğer gruplarda mevcuttur. Bulgaristan'ın seçim sistemi azınlıkların siyasette temsiline sınırlı bir şekilde izin verir. Küçük etnik grupların parlamentoda temsili teorik olarak mümkün değildir çünkü demografik hesaplamalara göre 30 000 vatandaş parlamentoda tek 1 koltuğa tekabül eder.³²⁰

Bu nedenle Türk vekiller, DPS listesi vasıtasıyla girmişlerdir. DPS'nin kendine ait bir ekonomik programı yoktur. Parti farklı etnisitelerden adaylara da şans tanır. İlimli kültürel taleplerde bulunur ve politik olarak esnek bir partidir.³²¹ DPS, Liberal Union of Democratic Forces (SDS) hükümetine destek vermiştir ve yine hükümetin oluşturulması konusunda Bulgarian Socialist Parti (BSP) ile ittifak içerisine girmiştir.³²² Bu ittifakta Bulgar seçim sisteminin koalisyona teşvik eden

³¹⁸ Tocci, a.g.m. , ss.73-83.

³¹⁹ Atanasov & Naumovska, a.g.m. , s.716.

³²⁰ Atanasov & Naumovska, a.g.m. , s.716.

³²¹ Atanasov & Naumovska, a.g.m. , s.716.

³²² Atanasov & Naumovska, a.g.m. , s.716.

yapısının etkisi büyüktür. Bunun yanında arada sırada oy amaçlı ve seçmene yaranmak için ‘milliyetçilik kartını’ oynamadıkları anlamına gelmez yine de iki ana parti BSP ve UDF’nin kendilerini anti-Türk gruplardan uzak tutmaları etnik çatışmayı önlemede önemli bir etken olmuştur.³²³ Koalisyona açık milli partilerin etnik çatışmaları önlemede pozitif katkısı etnik partiler kadar önemlidir.

Bulgaristan yasaları politik bir partinin kaydının gerçekleşmesi için 5,000 üyesi olması gerektiği şart koşar. DPS kuruluşundan bu yana ülke içinde parlamentoda sandalye sayısını artıran tek partidir. Türk azınlığı temsil konusunda sorun yaşamasa da %4’lük baraj nedeniyle ülke nüfusunun sadece %4.68³²⁴ini oluşturan Romanlar ve diğer etnik grupların mecliste temsili kısıtlanmaktadır.

Türkiye’nin Haziran 1983 Seçim Kanunu (2839 sayılı Kanun) kısmi temsil (D’Hondt) sistemini ve ayrıca %10’lu seçim barajını öngörür. Kısacası ülke genelinde toplam oyların %10’unu ve daha fazlasını alan partiler parlamentoya girebilir. Bu sistem etnik partilerin veyahut küçük partilerin aleyhine büyük partilerin ise lehinedir. Bu nedenle 2015 parlamento seçimleri de kapalı siyasi parti listeleri ve bağımsız adaylar ile 85 çok üyeli seçim şeklinde yapıldı. Bu seçimlerin kazananı da toplam oyların %13. 1’ni alan HDP olmuştur.³²⁵ Barajı geçmeyi başaran etnik Kürt partisinin önceki temsilcisi BDP ise 2011 seçimlerinde, seçimlere baraj yüzünden bağımsız adaylar ile katılarak ancak toplam oyların % 6. 7’sini alabilmiştir.³²⁶

HDP, Türkiye’nin %10’luk seçim barajını aşan ilk etnik parti olmayı başarmıştır fakat seçimlerden bu yana izlediği siyaseti müzakereci ve ya ittifakçı olarak yorumlamak zor. Partinin şuanda MHP ve AKP ile koalisyona şimdilik uzak

³²³ Nihat Çelik, “The Political Participation of Turkish Minority in Bulgaria and the Public Reaction: The Case of Movement for Rights and Freedoms (1990-1994)”, Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 6, Sayı: 22, Yaz 2009, ss.1-19.

³²⁴ Çelik, a.g.m. , ss.1-19.

³²⁵ Prof. Selin Esen, “Analysis: the 2015 Parliamentary Elections in Turkey”, Blog of the IACL, AIDC,(Erişim) 25.06.2015 <http://iacl-aidc-blog.org/2015/06/25/analysis-the-2015-parliamentary-elections-in-turkey/> 25.06.2015

³²⁶ Prof. Selin Esen, “Analysis: the 2015 Parliamentary Elections in Turkey”, Blog of the IACL, AIDC,(Erişim),25.06.2015,<http://iacl-aidc-blog.org/2015/06/25/analysis-the-2015-parliamentary-elections-in-turkey/> ,25.06.2015.

durmakta ayrıca farklı koalisyonları destekleyip desteklemeyeceği de henüz bilinmemektedir.

Özellikle Türkiye’de %10’luk seçim barajı tüm grupların mecliste temsilini kısıtlar. Seçim sistemlerinin ve barajların etnik partilerin kaderini etkilediği açık fakat etnik partilerin de ülke siyasetini etkilediği de bir o kadar açık. Bu nedenle Seçim sistemleri ve barajları hakkında uzmanların da farklı görüşleri bulunmaktadır. Genel olarak konu uzmanları etnik partiler konusunda ikiye ayrılır. İlk görüşü savunanlar etnik partilerin parti sistemini daha da etnik hale getireceğini savunur destabilizasyona sebep olarak var olan demokrasinin çöküşüne sebep olacağını savunanlardır. İkinci olarak da bu partilerin potansiyel olarak politik sistemden dışlanmış olacak farklı fikirlerin ve fırsatların zenginliğini yaratacağını savunanlar bulunur.³²⁷ Örneklerimizden hareketle her iki durumun da mümkün olduğunu görmek mümkün. Etnik partileri farklılaştıran diğer etkenleri incelemeye aşağıda devam ediyoruz.

4.5 Azınlık Grubun Miktar (sayı) ve Yoğunluk Faktörü Erin K. Jenne Modeli,

Azınlığın toplumsal özelliği ve hükümet ile iletişim faktörleri azınlık faaliyetlerini etkileyen faktörlerdir. Jenne’ye göre azınlık grubun ulus içindeki miktarı ya da sayısı ile yoğunlaşma şekli azınlıkların talep ve amaçlarını etkileyen faktörlerdir.

Etnik grubun yapısal karakteristiği ve talepleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Etnik grup tarafından talep edilen bölgesel özerklik ve ya tam bağımsızlık gibi ülkenin sınırlarını aşan talepler de olabilir. Etnik grubun hangi özelliklerinin taleplerinde değişikliğe ya da ileri taleplere sebep olan özelliklerine geçmeden önce aşağıdaki iki faktörün etnik grubu etkileyen diğer faktörleri sabit tutarak ya da aynı olduklarını farz ederek incelediğimizi farz ediyoruz.

Bu özelliklerden birisi:

³²⁷ Atanasov & Naumovska, a.g.m. , s.715.

Sayısal Miktarıdır: Etnik grubun sayısı ülke geneline nüfusuna göre büyüdükçe azınlığın içinde bulunduğu ülkeden ayrılma ya da farklılaşma talebi artmaktadır.³²⁸

Azınlık ülke liderlerinin tanımlamasına göre bir azınlıktır. Ülkenin içinde azınlığın sayısını belirten bir limit yoktur. Azınlığın sayısı düşünülen gibi hiç de az olmayabilir. Azınlığın sayısı ülke nüfusuna göre büyük bir sayı ise etkisi de o denli büyüktür. Dahası AB gibi kurumlarla grubun ülke yönetiminde ağırlığını arttırabilir ya da sadece sayısı ve seçtiği vekil sayısı fazla ise diğer liderler istemeseler bile etnik grup temsilcileri ile işbirliğine mecbur kalırlar.

Bu sav büyük olanın etkisi büyüktür görüşüne dayanır. Ayrıca azınlıklar ile ilgili şöyle bir düşünce de mevcuttur. Ulusal ya da etnik olmayan partiler iktidarda etnik bir partiyi çok görmek istemezler. Ulusal partilerin görüşü; etnik partinin ulusun tamamını uluslararası camiada etkili bir şekilde savunmayacağı görüşüdür.

Özellikle de mesele dış savunma olduğunda bu durumun tehlikeli olduğunun bilincindedirler. Örneğin yabancı bir ülke ile savaşa girildiğinde etnik parti liderinin ülkenin tamamına asker olmak için seslenemeyeceğini ve tamamını toplayamayacağını düşüncesi mevcuttur. Etnik grubun miktarı arttıkça ayrıca hükümet ile müzakereler yolu ile devlet kurumlarında da sözü de artar. Kısacası büyüklüğün etkisi şu şekilde ifade edilebilir: Büyük grup daha dominant bir siyaset ve çıkarlar izler.

Bölgesel Yoğunluk: Azınlık grubun ülke içinde belli bir bölgede yoğunlaşmış olması ya da ülke içindeki diğer bölgelerde dağınık olması taleplerini farklılaştıran bir etkendir.³²⁹

Yoğunluk; azınlık grubun bulunduğu bölgelerde taleplerinin seviyesinde önemli bir etkiye sahiptir. Azınlık grup ülke içinde dağınık bölgelerde yer alabileceği gibi ülkenin belli bir bölgesinde de yoğunlaşmış olabilir.³³⁰ Jenne' ye göre etnik grubun özellikle dikey ve yatay olarak sosyal ve ekonomik olarak potansiyel yeterli

³²⁸ Erin K.JENNE, "The Impact of Group Fears and Outside Actors on Ethnic Party Demands", Departement Of Political Science, Stanford University, USA, s.71.

³²⁹ JENNE, a.g.m. , s.72.

³³⁰ JENNE, a.g.m. , s.72.

bir bölgede konuşlanmış olması ve bölgenin de göreceli olarak etnik grupça homojen olması grubun siyasi bağımsızlık talebini artıran bir etkidir. Bu durumun aksini düşündüğümüzde neden bölgesel yoğunluğun talebi arttırdığını daha iyi anlarız. Öncelikle bir azınlık grubun ülke içinde dağınık bölgelerde var olması hangi bölgenin bağımsızlığının isteneceği sorunu yaratır ve böylece bir talebe dönüşemez.

İkinci olarak azınlık grubun dağınık bölgelerde olduğunda bulunduğu her bölge içinde gerçekten çoğunluğu oluşturamaz. Demokratik bir seçimde çoğunluğu sağlayamaz ve bağımsızlığı elde etme olasılığı düşüktür veya yoktur.

Grubun ülke içindeki dağılımı gördüğümüz gibi grubun kolektif hareket etmesini engeller ve ılımlı taleplerle sınırlı kalmasını sağlar. Ayrıca devletler, etnik grup sayı olarak azınlıkta ise o bölgeyi özerk olarak etnik gruba vermez. Çoğunluk belirleyicidir. Bir bölgede yoğunluk fazla olur ise o bölgenin çoğunluğu haline gelir ve etnik grup çoğunluk psikolojisiyle hareket eder. Yönetimi ele almak ister ve ileri taleplerde bulunur.³³¹

Devletin politik, ekonomik dengesi ve güvenilirliği, ülkelerin politik ve ekonomik istikrarı azınlıklar üzerinde doğrudan etkilidir. Etnik gruplar ya da partiler genellikle ekonomik ve politik taleplerde bulunurlar. Devlet, azınlığın ekonomik ve politik haklarını koruyamıyorsa, azınlık devlete karşı bağlılığını yitirir ve ekonomik ve politik haklarının devlet tarafından daha da kötüye kullanılmaması için ya da bu haklara kavuşmak için o devletin dışında kendi haklarını arama eğilimi geliştirir.

Devletin ekonomik ve politik olarak azınlığı ihmal etmesi azınlıkların kendisini üvey evlat olarak görmesine ve devlete karşı bağ hissetmemesine sebep olur.³³² Devlet azınlık grup karşısında ayrımcı bir duruş sergilememeye özen göstermelidir. Eşitlikçi yapısını korumalıdır.

Jenne'nin etnik grubun miktarı ve yoğunluğu arttıkça talepleri de artar hipotezi bizim örneğimizde işe yarıyor mu bakıp görelim:

³³¹ JENNE, a.g.m. , s.70.

³³² JENNE, a.g.m. , s.70.

Şekil 7.1 Etnik Parti Taleplerini Etkileyen Faktörler

Tablo 7.2 Türkiye Nüfusu içinde Kürt Halkının Yoğunluğu

Miktar

Türkiye'deki Kürtlerin genel nüfusa oranı tam olarak tartışmalıdır. Tartışmalar Kürt sayısını 10 milyon ile 14 milyon arası olduğunu ileri sürerler.

Yabancı kaynakların Kürt nüfusunu yerel istatistiklere göre daha fazla gösterme eğilimi izlediklerini görüyoruz.

Tablo 7.3 Bulgaristan Nüfusu içinde Türk Halkının Yoğunluğu

Bulgaristan'daki Türk azınlığın ülke içindeki sayısı Türkiye'de Kürt halka oranla daha azdır. Bunun yanı sıra Bulgaristan'daki Türk azınlığın nüfusu da tek bir bölgede yoğunlaşmamıştır. Türk azınlığı iki ana bölgede yoğunlaşmıştır.

Şekil 7.2 Türk Halkın Bulgaristan İçindeki Dağılımı³³³

Yoğunluğun bir kısmı Doburja (Doburca) ovası olarak bilinen Bulgaristan'ın Kuzeydoğusunda yer alan Shumen (Şumen)ve Razgrad (Razgrad) şehirlerinde yoğunlaşırken Türk azınlığın ikinci olarak yoğunlaştığı Bulgarisyan'ın Güneyindeki bölge; Rhodope (Rodop) Dağlarının yer aldığı Rodoplar Bölgesi'ndeki Kardzhali (Kırcaali)şehri ve çevresidir.³³⁴ Jenne'nin fikri DPS'nin tutumu ile doğrulanır.

Kısacası iki bölge bir birine uzak ve zıt bir konumda yoğunlaşmışlardır. Bu da Jenne'nin modeline göre daha ılımlı isteklere sahip olan bir etnik parti gelişmesini sağlar. Roger da Jenne'nin görüşünü yineler ve DPS'nin iki ayrı bölgede yoğunlaşmış olma sebebinin azınlık ile çevre arasında şiddetli bir çatışmayı

³³³ Google arama motoru Haritalar (Erişim), 10.05.2015, https://www.google.com.tr/search?q=bulgaria+map+dobrudja&espv=2&biw=1600&bih=799&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=j1GZVc7yDsihsgGr4JiQCw&ved=0CAYQ_AUoAQ&dpr=1#imgc=o0wcb9JXN5tb7M%3A

³³⁴ Antoine Roger, Economic Development and Positioning of Ethnic Parties: Comparing Post Communist Bulgaria and Romania, Institut d'Etudes Politiques de Bordeaux, Southeast European Politics, June 2002, Vol. III, NO. 1, p.20-24.

önlediğini ve kurumsallaşmayı sağladığını ileri sürer ve böylece de politika ehlileşir.³³⁵

Türkiye’de 2015 seçimlerinde etnik parti HDP’nin oyları ise aşağıdaki haritada gördüğümüz gibi yoğunluklu olarak tek bölgeden olmuştur. Oylar koyu renkle belirtilen ve ülkenin bir birine komşu Doğu ve Güneydoğu Bölgesinden gelmiştir. Jenne’nin hipotezine göre tek bölgede yatay ve dikey konuşlanmış etnik grubun talepleri de aşırı olacaktır savı burada desteklenir.

Şekil 7.3 TÜRKİYE 2014 Yerel seçim sonuçları³³⁶

HDP, yukarıda özet olarak bahsedilen ise kimlik tanımı, yerel yönetim gibi DPS’ye kıyasla daha ileri talepler geliştirmesinde Jenne’nin modeline göre parti seçmeninin

³³⁵Roger, a.g.m. , ss.20-24.

³³⁶ Sabah Gazetesi internet adresi, (Erişim)

06.09.2015 <http://www.sabah.com.tr/secim/2015/06/09/oylar-doguda-hdp-ic-anadoluda-mhpye>,
06.09.2015

tek bir bölgede yatay ve dikey olarak kompakt bir şekilde konuşlanmış olması etkendir.

4.6 Dış Etkenler ve Bulgaristan

Dış desteğin büyüklüğü ile etnik grubun ayrılma talebi ile doğru orantılıdır. Kısacası etnik gruba dışarıdan destek veren ülke ve ya kurumun verdiği destek ne kadar büyükse ve de vaat ettiği ödül ne kadar büyükse etnik grubun ayrılıkçı eğilimi de o denli büyüktür. Daha önce dış güçler konusunda Bulgaristan ve Türkiye'nin benzer ekonomiye sahip olmasının Türk etnik azınlık arasında siyasi bir baskı olmadığı sürece Türkiye'ye katılma eğilimi olmadığını görmüştük.

1980'li yıllarda Bulgaristan'da Türker'e uygulanan asimilasyon ve baskı politikaları sonucunda yaşananlar sonucunda Bulgaristan eliti, Bulgaristan'ın dış dünyada imajına zarar verdiğini hızlı ve sıkıca kavramıştır. Etnik düşmanlığın ve asimilasyon politikasının zararlarını görmüştür. Bunun yanı sıra etnik huzursuzluğun baş göstermesi halinde yanı başındaki Yugoslavya'nın parçalanma örneğinden hareketle de, Türk azınlığın da otonomluk ve Türkiye'ye birleşme talebi yaratacağı düşüncesi Bulgaristan elitinde korku yaratmıştır³³⁷ ve demokratikleşme yolundaki tutumuna yansımıştır.

Türkiye'nin bir vaatte bulunmaması ve Türk gruba destek vermemesi de bu huzur ortamının yaratılmasında önemli etkendir. Ayrıca etnik grubun destekçi ülkeye katılması büyük kayıplara sebep olarsa ya da maddi olarak değmeyecekse katılma talebi yine düşer.

Azınlığı barındıran ve azınlık adına lobicilik yapan ya da azınlık ile ilgilenen ülke ve ya kuruluşun iletişimi. Buradaki denge yukarıda bahsedilen ekonomik etkene de bağlı olarak ilerler. Öncelikle etnik grubu içinde barındıran ülke ile etnik grubu koruyan ülke ya da kuruluşun iletişimi iyi ise seperatist ve irredantist eğilim artar. Aksi durumda ise yani etniği barındıran ülke içindeki grup ile azınlık destekçisinin iletişimi düşükse etnik grubun talepleri de düşük seviyede kalır.

³³⁷ Asst. Prof. Of Economics Didar Erdinç, "The Bulgarian Model of Ethnic Peace During Transition to Democracy", American University of Bulgaria, Blagoevgrad, s.6.

Asimilasyon sonrası Bulgaristan'ın tarihi düşmanı Türkiye ile ekonomik, güvenlik vb. birçok alanda işbirliği içine girmesi DPS'nin kurumsallaşması ve politik kanallarla talepler geliştirmesine katkı sunmuştur.³³⁸ Aynı şekilde DPS'nin tutumu da Türkiye ile Bulgaristan'ın rahatlıkla işbirliği geliştirmesine fayda olmuştur. Yine de iki ülke arasındaki ilişkiler çoğunlukla sınırlı ve dikkatli bir şekilde ilerlemiştir. Türkiye'nin Bulgaristan'daki azınlığı yöneltten politikalar izlemesi ve Türkiye'nin etnik uzantısına mesafeli yaklaşımı Bulgaristan otoritesi için her zaman bir avantaj olmuştur.

Kısacası ülkelerin azınlıklar üzerindeki lobi faaliyetleri ya da çıkarları ülke azınlıklarının olumsuz yönde etkiler ve içinde buldukları ülkeden dışarıya yönelme eğilimlerine sebep olur. Ülkelerin uzantı azınlıklarına yönelik mesafeli bir korumacı eğilim izlemeleri o ülkenin azınlıkların haklarının tanınmasına sebep olurken aşırı müdahalesi ise azınlıkların ayrılıkçı taleplerine sebep olabilir.

Bunların yanı sıra komünizm sonra hızlı bir demokratikleşme yolculuğuna giren Bulgaristan'ın Euro-Atlantik yapılarla birleşebilmesi, Varşova Paktının bozulması ve sonrasında NATO genişlemesi Bulgaristan'ın Türkiye ile zorunlu iyi ilişkiler geliştirmesini sağlayan dış etkenlerdi ve bunlar da tabii Türk azınlığa kötü davranması ile mümkün olamazdı. Bu dış etkenlerde etnik huzurda önemli rol oynamıştır. Buna rağmen bu iyi süreç boyunca bile özellikle Varşova Paktının bozulması ile Bulgaristan çevrelerinde Türkiye'nin 'Revival Process' sürecinin öcünü alacağına dair bir algı mevcut olmuştur.³³⁹

Bulgaristan'da 1989'dan günümüze etnik barışı sağlamakta büyük başarı gösteren DPS'nin politik tutumunun arkasında Bulgaristan-Türkiye ile iyi ilişkileri, Türkiye'nin Türk azınlığa mesafeli duruşu başarınının temel taşlarından. Bulgar etnik barış modeli denen şeyin aslında etnik barış için gerekli olan dış güçlerden

³³⁸ Erdinç, a.g.m., s.3.

³³⁹ Nihat Çelik, "The Political Participation of Turkish Minority in Bulgaria and the Public Reaction: The Case of Movement for Rights and Freedoms (1990-1994)", Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 6, Sayı: 22, Yaz 2009, s.15.

soyutlanmış ‘Bulgar etnik istikrar adacığı’,³⁴⁰ modelinin yaratılmasıyla gerçekleşmiş olduğunu görüyoruz.

4.7 Dış Etkenler ve Türkiye

Türkiye’de Kürt milliyetçiliğinin gelişmesi ve bugünkü halini almasında dış güçlerin etkisi büyüktür. Bu dış etkenler başlıca Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Kürt milliyetçiliğine destek veren faaliyetlerdir. Ayrıca Türkiye’nin yakın coğrafyasındaki komşularının faaliyetleri ve SSCB’dir.

‘SSCB, özellikle İkinci Dünya Savaşının sonundan bu yana Kürtleri çıkarları doğrultusunda harekete geçirmekle ilgilenmiş ve İran’da kurulan ancak kısa ömürlü olan Mahabad Cumhuriyeti’nin gerisindeki itici güçlerden olmuştur.³⁴¹ 1960’lı yıllarda Moskova Irak’ta Kürt otonomisini etkin bir şekilde desteklemiş ve 1970’li yılların başında ise Sovyetler yakın ilişkiler geliştirdikleri BAAS rejimi ile Kürtler arasında arabuluculuk yapmaya çalışmışlar 1974’te Kürtler ile BAAS rejimi arasında anlaşmazlıkların çıkması ve ilişkilerin bitmesinden sonra ise Bağdat’a tam destek vermişlerdir.³⁴²

Türkiye-İran-İrak-Suriye ekseninde son yıllarda Kürtlerin oluşturduğu gizli örgütler ise aşağıdaki üç örgüttür, bu örgütler hakkında ise çok bilgi bulunmamaktadır: İlki 1920’lerin başından itibaren faaliyet göstermiş Hoybun Örgütü kısmen Türkiye kısmen Suriye’de faaliyette bulundu. İkincisi Komalia Kurd Örgütü (önceleri ismi ‘Jiana veya Genç Kürt Örgütü idi) İran ve Irak’ta faaliyet göstermiştir ve 1945’te Sovyet yanlısı oldukları meydana çıkmıştır. Üçüncü olarak Irak’ta bulunan Hewa Kurd örgütüdür.³⁴³

Öncelikle Kürt milliyetçiliğinin Türkiye’den daha hızlı bir şekilde Avrupa’da geliştiğini söyleyebiliriz. Bunu birazdan aşağıdaki örnekler ile açıklayacağız.

³⁴⁰ Erdinç, a.g.m. , s.6.

³⁴¹ Ömer Özkaya, Amerikan İstihbarat Belgeleriyle Kürtler, İstanbul, Pegasus Yayınları,2013, s.32.

³⁴² Özkaya, a.g.e. , s.223.

³⁴³ Özkaya, a.g.e. , s.48.

Uluslararası camia ile Kürt diasporasındaki Kürt milliyetçilerin Avrupa’da ve Amerika’daki faaliyetlerinin çapı bu etkeni daha iyi açıklayacaktır.

Daha açık bir ifade ile politik amaçları olan yurtdışındaki Kürtlerin amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirdiklerini anlamak için aşağıdaki faaliyetlerine göz atalım. Öncelikle Batılı liberal-demokratik ülkelerin Kürt milliyetçisi gruplar demokratik yönetiminden, insan haklarından ve teknolojisinden yararlanmayı bilmiştir.

Avrupa ve Amerika’da Kürt milliyetçilerin kurduğu bazı kuruluşlar ve faaliyetleri kısacası aşağıdaki gibidir. Bu çalışmalarını tam olarak ne zaman başladığını söylemek güçtür fakat ilk bilinen büyük oluşumlar 1949’li yıllar ile 1960 yıllarda başlamıştır. Türkiye’de 1980 darbesinin ardından birçok PKK üyesi Batı Avrupa’ya kaçtı ve burada bulunan binlerce Kürt göçmen işçiyle birlikte örgütlendiler.³⁴⁴

Bu kuruluşlardan birisi 1949’da kurulan Kamuran Bedirhan tarafından kurulan Centre d’Etudes of Paris’dir.

1950-60 yıllar arası Kurdish Students Society and National Union of Kurdish Students Berlin.

1960’lı yıllarda The Netherlands Kurdistan Society

International Society of Kurdistn (ISK) Amsterdam 1960; yayınları Kurdish Facts bülteni ve Kurdish Bibliography yayını bulunmaktadır.

Society of Advancement of Kurdistan (SAK) Birleşik Krallık; yayını Kurdica dergisidir.³⁴⁵

1980 yılına kadar olan bu yayın ve kuruluşların Kürt kültürü, dili ve kimliğini korumaya yönelik çalışmaları olmuştur. Siyasi amaçlı Kürt kuruluşlar ise Türkiye’deki faaliyetlere paralel olarak 1980’li yıllarda başlamıştır. Buraya işçi olarak gelen Kürtler arasında ilticacı fikirli olan ve hükümet karşıtı olan Kürtler

³⁴⁴ Özkaya, a.g.e. , s.242.

³⁴⁵Kaya, a.g.m. , s.159.

burada kısa sürede Kürt milliyetçiliğini 1970-1980'lerde gelen Iraklı ve Türkiyeli diğer işçi ve ya göçmen Kürtler arasında yaymayı başarmışlardır. Bu dönemde kurulan bazı kuruluşlar ise şunlardır:

Kurdish Institute of (KIP)1983

Kurdish Institute of Stockholm,1989

Kurdish Institute of Brussels 1989

Kurdish Institute of Berlin 1994

Kurdish Institute of Moscow 1996

Kurdish Institute of Washington DC 1996 (en aktif)

Kurdish National Congress 1985 (KNC)

Kurdish National Congress of North America (KNCNA)

Kurdish Human Rights Project 1992 Londra³⁴⁶

Bu dönem Kürt kuruluşları ve Kürt milliyetçileri teknolojiyi ve lobicilik faaliyetlerini etkin bir şekilde kullanarak diğer Irak, İran ve Suriyeli Kürt etnik soydaşları ile birlikte önemli çalışmalarda bulundular. En önemli başarıları ise Kürt kimliği ve Kürt anayurdu fikrini yaymayı başarmalarıdır. Buldukları ülkelerde birçok politikacı, gazeteci ve yayıncı ile ilişki kurmayı başardılar ve buldukları ülkelerde bu grupları etkilemeyi başardılar. Kürt diasporasının önemli bir çalışması da Kürt kimliği fikrini yaymak ve homojen bir Kürt dili yaratma çalışmaları oldu. Irak ve Suriye'de farklı bir Kürt ağzı konuşulması Türkiye'de farklı bir Kürt ağzı konuşulması soydaşlar arasında sorun teşkil ediyordu.

Çalışmalar tek bir Kürtçenin yaratılması yönünde yayınlar yapılarak yapılmıştır. Ayrıca 1970 ve 1980'li yıllarda Türkiye'den Avrupa'ya gelen özellikle daha çok İsveç'e gelen Kurmançi dilini kullanan Türk Kürtlerinin Kurmançi dilinde

³⁴⁶Kaya, a.g.m. , s.160.

yayınlarından sorumluydu. Kürtçe dersleri ve anadilde Kurmançi Kürtçe eğitimi sonucu Kurmançi dili konuşan sayısını Avrupa’da yıllar içerisinde arttırdı.³⁴⁷

Batılı Liberal-demokratik devletler etnik grupların örgütlenmesi için uygun ortamı hazırlamışlardır. Demokratik ortamların etnik topluluklara yönelik ‘siyasi çoğulculuk’ ve ‘self-determinasyon’ fikirleri buraya giden etnik toplulukların bilinçlenmesine ve örgütlenmesine katkı sağlamıştır. Demokratik toplumlarda sivil örgütler ve gruplar hükümet politikalarında oldukça etkilidir. Bu kanalların lobcilik faaliyetleri ile iyi kullanılması hükümetin düşünce ve kararlarını doğrudan etkiler.

Kürt milliyetçileri özellikle bu yolla 1970’li yıllarda Birleşik Devletleri’n ve Avrupa’nın dış politikalarını etkilemeyi başarmışlardır.

Kürt milliyetçileri ayrıca insan hakları kuruluşları ve uluslararası camiayı Türkiye, Suriye, Irak ve İran tarafından parsellenen ve işgale edilen büyük bir Kürdistan olduğu fikrine inandırmışlardır. Kürdistan haritaları geliştirmişler ve basında, akademik camiada birçok yerde bu fikri yaymamak için çabalamışlardır.1990’lı yıllarda ise PKK organizasyonları Avrupa’nın birçok şehrinde ülkelerin hükümetleri ile bağlantı kurdu. PKK ile ilgili kuruluşlar bazı Batılı ülkelerde kapansa da bazı ülkelerde etkili resmi bağlantılar kuruldu.

PKK komite üyeleri Alman hükümetinden yetkilileri Suriye ve Lübnan’da PKK lideri Abdullah Öcalan ile görüştü. Yabancı devletler kendi milli çıkarları doğrultusunda Kürt diasporası ve PKK organizasyonlarına destek vermişlerdir. Almanya gibi önemli sayıda Kürt vatandaş bulunduran ülkeler sorunla daha ilgili olmuşlardır.

Birleşik Devletler ise buradaki organizasyonların aktif çalışmalarına rağmen dış politikasına sadık bir politika izlemiştir. Yukarıdaki Kürt kimliği, kültürü ve Kürt topraklarına yönelik iddiaları savunan organizasyonların Avrupa’da ve Birleşik Devletlerdeki tarihçesini göze alınca Kürtlük bilincinin yurtdışından uzun zamandan beri beslendiğini görmekteyiz. Bu organizasyonları demokrasi sayesinde serbestçe

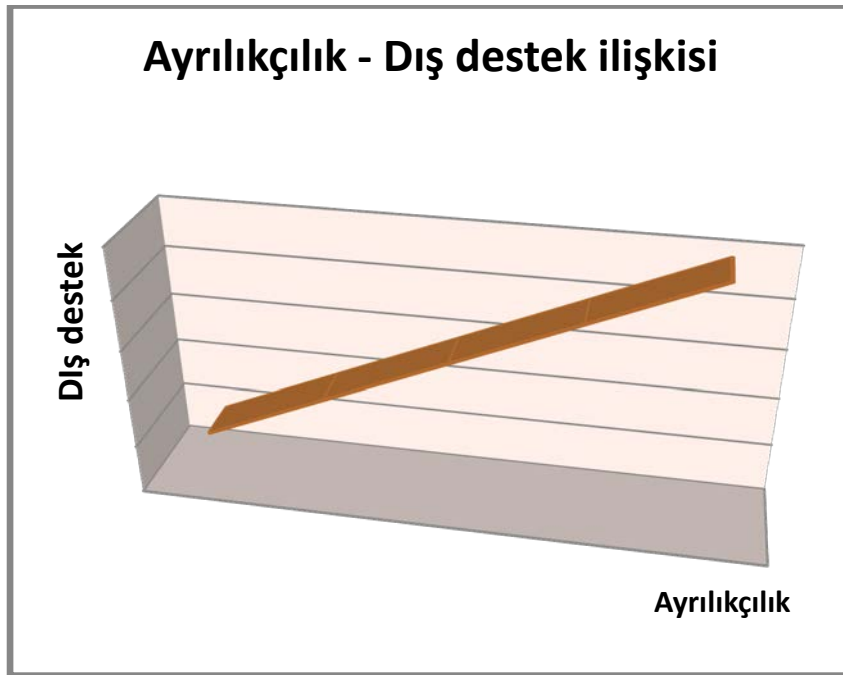
³⁴⁷Kaya, a.g.e. , s.161.

faaliyet göstermeleri bugün Kürt topluluğu temsil eden partilerin talep ve devamlılığında önemli pay sahibidir.

Türkiye'nin yakın komşularının da Kürtçülük sorununa bazı katkıları şöyle sıralanabilir: 1991 yılında yaşanan mülteci krizi, Türkiye'de Iraklı Kürtlerin var olması, Barzani ve Talebani'nin Ankara'yı ziyaret etmeleri ve KYB ve KDP'nin Ankara nezdinde görevlendirilmeleri ayrıca Iraklı Kürtlerin Türkiye'de radyo yayını yapabiliyor olmaları³⁴⁸ bazı desteklerdir.

Aralarında görüş farklılıkları bulunsa da İran, Irak ve Suriyeli Kürt milliyetçileri Türk Kürt milliyetçileri ile birlikte çalışmışlar ve onlar da kendi ülkelerinde bilinci canlandırmakta başarılı olmuşlardır. Türkiye'nin bu ülkeler ile sınırı olması da Kürt grupların yardımlaşmasını kolaylaştırmıştır. Böylece Türkiye'deki Kürt sorunu hem uzak yurtdışı ülkeler aracılığı ile hem de sınırdaş ülkeler tarafından desteklenmiştir.

³⁴⁸ Özkaya, a.g.e. , s.258.

Grafik 7.1 Ayrılkçılık - Dış Destek ilişkisi

4.8 Azınlıklar Konusunda Bir Dış güç olarak AB ve Uluslararası Kuruluşlar(Bulgaristan)

Şüphesiz ki AB politikaları azınlıkların korunması ve hakları konusunda üye ve aday ülkelerin azınlık politikaları önemli ölçüde etkilemektedir.

Örneğimizde AB ve bazı uluslararası örgütlerin konu ile ilgili Bulgaristan ve Türkiye üzerinde tesirlerini kısaca göz önüne serelim.

Bulgaristan'ın azınlık politikaları yukarıda bahsettiğimiz gibi kuruluşundan itibaren değişiklik göstermiştir. Ülkede sert asimilasyon politikalarının son bulmasıyla beraber azınlıkların haklarının yeniden restore edilmesi 1989 tarihinden itibaren başlar. Yeni hükümet yetkilileri baskılardan kaçanların mülkiyet haklarını düzenleye ve kendilerine Müslüman ve Arapça isimleri geri veren yasaları düzenlediler. Azınlıklara ait yayınlar ve azınlık toplulukları yeniden kuruldu. 1991 yılında milli eğitimde azınlık dilinde eğitime izin veren yasa kabul edildi. Ayrıca dini

özgürlük de bu anayasa ile sağlandı.³⁴⁹ Buna rağmen aynı anayasa eğitim hakkının ana dili Bulgarca olmayan azınlıklara tanındığını belirtiyordu.

1991 Anayasası ülkenin Doğu Ortodox Hristiyanlığını ülkenin ‘geleneksel dini’ olarak tanımladığı bir ifadeyi barındırarak ülkede dini özgürlüğü onaylamıştır.³⁵⁰ 1991 Anayasası ‘etnik, ayrımcılığa ve din tabanına dayalı siyasi parti kurulmasını yasaklıyordu.³⁵¹ Bu durum ülkede Türk azınlık partisi az kalsın seçim dışı bırakacak iken DPS bir parti değil hareket olduğunu belirterek kapanma tehlikesini atlattır ve bir çok defa hükümette yer almayı başarmıştır. Buna rağmen ülkedeki diğer azınlıklar siyasi temsil konusunda Türk azınlık kadar başarılı olamamışlardır. Özellikle ülkede 1999 yılında Makedon halkı temsil etmek amacıyla kurulan siyasi parti 2000 yılında yasaklanmıştır. Ülkede 2005 yılında DPS haricinde 240 vekil sandalyesinden sadece üçünü (biri Roman olmak üzere) azınlık milletvekili temsil ediyordu.³⁵²

Bulgaristan azınlık dillerinde eğitim sağlar, ancak yetersiz hükümet kaynakları yüzünden kısıtlıdır. Yasalara göre Türkçe, Ermenice, İbranice, Yunanca ve Romence ilköğretim ve orta öğretim düzeyinde seçmeli ders olarak sunulmaktadır. Yasaya göre yine kamu yayıncılığı Bulgarca dışındaki dillerde geçerli olsa da, pratikte kamu televizyon ve radyo programları Türkçe dilinde yayımlı sınırlıdır.³⁵³

³⁴⁹ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html,15.07.2015>

³⁵⁰ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html,15.07.2015>

³⁵¹ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html15.07.2015>

³⁵² Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html,15.07.2015>

³⁵³ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html,15.07.2015>

Bulgaristan, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesini Mayıs 1999'da onaylamıştır.³⁵⁴

Bulgaristan'ın Ocak 2007 yılında Avrupa Birliğine üye olmasıyla beraber azınlıklar konusunda bir çok gelişmeye imza atılmıştır. Bu tarihten itibaren özellikle en çok dışlanmış grup olan Romanlar üzerine yoğunlaşmıştır. Roman dili eğitimi nadir olarak mevcuttur. 2003 yılında da iki üniversite Roman dili öğretmenliği için program başlatmıştır.³⁵⁵ 2005 yılında hükümet dışlanmış Roman ve Türk azınlıklar için sağlık inisiyatifi başlatmıştır. Bulgar hükümeti ayrı Roman okullarını azaltmaya yönelik düzenlemeleri 2005 yılında kabul etmiştir. Ülkede Roman halkın şiddete maruz kalması, Roman hastaların tedavi edilmek istenmemesi sorunları halen mevcuttur. Ülke aynı zamanda UHRC'ye göre 2004 yılında bir vakaya göre polisın Roman vatandaşın ölümünü incelemede yetersiz kalması Sözleşme'nin 2.ci ve 14.cü maddesince belirlenen yaşama hakkı ve ayrımcılığın yasaklanması ile ilgili maddelerini Bulgaristan ihlal etmiştir.³⁵⁶

Bulgaristan Makedon halkı azınlık olarak tanımama konusundaki isteksizliğini sürdürmektedir. 2005 yılında İnsan Hakları Mahkemesi'nin Makedon partisi yasağının grubun parlamentoya ulaşımını kısıtladığını ifade etmesine rağmen Makedon halkla ilgili başka vakalardaki kararlarla adım atmaya yanaşmıştır. Buna rağmen Makedon halka kamu ve medyada saldırılar sürmektedir.³⁵⁷ 2006 Uluslararası Helsinki Komitesi Bulgaristan'ın Makedon etnik grubu azınlık olarak kabul etmek zorunda olmadığını ileri sürmekte ısrar ettiğini ve bu kararının arkasında

³⁵⁴ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html>15.07.2015

³⁵⁵ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html>,15.07.2015

³⁵⁶ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html>,15.07.2015

³⁵⁷ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi, (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html>,15.07.2015

ülkenin parlamentodaki tüm partilerinin olduğunu deklare etmiştir.³⁵⁸ Bugün Bulgaristan'daki Türk azınlığı 1989-90 yılındaki sınırlamalardan kurtulmuş ve DPS partisi ile siyasi olarak başarılı bir şekilde temsil edilmektedir. Ülkede Türkçe gazete ve medya yayımı ve yayını göreceli olarak sınırlı olsa da mevcuttur.³⁵⁹

4.9 Dış güç olarak AB ve Uluslararası Kuruluşlar (Türkiye)

Daha önce bahsedildiği gibi Türkiye'nin azınlık tanımının İslam'a ve Lozan Antlaşması'na dayanması sebebiyle Türkiye, Kürt halkı bu çerçevede ele almamaktadır. AB ve bazı yazarlara göre azınlık tanımında Lozan Antlaşmasında ısrar edilmesi ise uluslararası azınlık standartlarına uymakta Türkiye'yi geri bırakmaktadır. Bu şekilde davranan yani azınlık tanımını I. Dünya Savaşı ve Lozan Anlaşmasına dayandıran başka bir ülke de Yunanistan'dır. Yunanistan da Lozan Antlaşmasını Batı Trakya'daki Türkler'i azınlık olarak kabul etmemek için aynı antlaşmayı ileri sürer.³⁶⁰

Türkiye resmi olarak azınlık Lozan çerçevesinde Müslüman olmayan Yahudi, Rum ve Ermeni halkı azınlık olarak kabul eder.³⁶¹ Bununla beraber 1945 yılından sonra özellikle tek parti rejiminden sonra ülkede dini serbesti vaatlerinin arttığı bir döneme girilmiş ve bu sorunlu siyaset İslam ilişkisi 1990'lara dek ülkede sorun olarak gelmiştir. Ülkede azınlıklar ile ilgili Lozan Antlaşması haricinde bir yasal düzenleme yoktur.

2004 yılında Türkiye'nin AB adaylığının kesinleşmesi ile Kopenhag Kriterleri çerçevesinde etnik ve dini azınlıklar konusunda bir çok anayasal ve yasal düzenlemeye gidilmiştir. Özellikle Müslüman olmayan azınlıkların mülkiyet ve dil

³⁵⁸ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi, (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2426/bulgaria/bulgaria-overview.html,15.07.2015>

³⁵⁹ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi, (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/2430/bulgaria/turks.html,15.07.2015>

³⁶⁰ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi, (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/4387/turkey/turkey-overview.html,15.07.2015>

³⁶¹ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi, (Erişim) 15.07.2015
<http://www.minorityrights.org/4387/turkey/turkey-overview.html,15.07.2015>

hakları ile ilgili düzenlemelerde bulunulmuştur.³⁶² Türk hükümeti ayrı bir azınlık tanımı kabul etmemek için oldukça dikkatli davranmıştır. Bunun yanında Türk ulusal televizyonunda Kürtçe ve başka farklı üç dilde yayına başlanmıştır. Bunun yanında uydu imkanlarıyla bir çok yabancı Kürt kanalı izlenmeye başlanmıştır.³⁶³

AB çerçevesinde gerçekleştirilen yasal düzenlemeler azınlık ve olmayan gruplara da ayrımcılıkla mücadele yasaları çerçevesinde yeni düzenlemelerde bulunulduysa da AKP hükümeti azınlıklar konusunda düzenlemelerin yetersizliğini kabul etmiştir. Azınlıkları asimile etmeyen yeni bir Anayasa hazırlamayı 2011 seçimlerinden sonra taahhüt etmiştir.³⁶⁴

SONUÇ

Araştırma sonucunda, AB üyesi Bulgaristan'ın ülkesindeki Türk azınlığın Bulgaristan'dan ayrılma veya Türkiye ile birleşme isteğinin olmamasının bazı sebepleri elde edilmiştir. Bu sebeplerden ilki Bulgaristan'ın kuruluşundan itibaren Türk azınlıkla ilişkilerini incelediğimizde üç önemli ve kısa dönem haricinde uzun dönem sistematik bir şekilde Türk azınlığa baskı uygulamaması önemli bir sebeptir. Söz konusu baskı dönemlerinin 1 -2 yıl gibi kısa dönemler olması ve genel olarak Türk azınlığa baskıda bulunma veya asimile etmenin Komünist dönemin son yılları haricinde ülkede hiçbir zaman ulusal bir politika haline dönüşmemesi ve bilhassa etnik Bulgar halk ile Türk halkı arasında günlük hayatta çatışma olmaması Türk azınlık üzerinde pozitif ve entegrasyon yanlısı bir etki yaratan önemli etkenlerdir.

1990 yılında kurulan ve Türk azınlığı temsil eden DPS partisinin iyi merkez-çevre ilişkileri geliştirmesi ve ulusal partiler ile ayırım gözetmeden işbirliği içinde

³⁶² Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi, (Erişim) 02.04.2015
<http://www.minorityrights.org/4387/turkey/turkey-overview.html,02.04.2015>

³⁶³

Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi, (Erişim) 02.04.2015
<http://www.minorityrights.org/4387/turkey/turkey-overview.html,02.04.2015>

³⁶⁴

Uluslararası Azınlık Hakları Grubu resmi internet adresi, (Erişim) 02.04.2015
<http://www.minorityrights.org/4387/turkey/turkey-overview.html,02.04.2015>

olması iki grubu kaynaştıran önemli bir etkidir. DPS parti liderlerinin Türk azınlığı ayrılma veya Türkiye ile birleşme yönünde kışkırtmaması, söylemlerinde Bulgaristan'ın milli bütünlüğüne zarar vermemeye özen göstermesi sadece Türk azınlığın kültürel hakları için mücadele etmesi Türk azınlığın ayrılıkçı taleplere kapılmamasında lider etkisinin önemini açıklar. Türk azınlığın ülke içinde aşırı talepkar olmamasının başka bir önemli nedeni de ülkenin seçim sistemidir. Seçim sistemi ve %4'lük seçim barajı de facto etnik partiye kuruluşundan itibaren Türk azınlığı ülke siyaseti içinde siyasi temsil hakkı tanımıştır.

Bu durum Türk azınlığın çatışmaya, şiddete gerek duymadan problemlerine mecliste çözüm aramasına olanak sağlamıştır. Bulgaristan'ın Komünist dönem içerisinde millileştirilen kaynakları ve burjuva sınıfının ortadan kaldırılması da ülke içinde eşit bölgesel ekonomik kalkınmışlığı getirmiştir. Bölgesel teknolojik-ekonomik gelişmişliğin ülke genelinde benzer olması merkez ve çevre arasındaki farkları kaldırmış ve Türk azınlıkta tecrit edilmişlik ve daha arka planda olma gibi negatif algı olmamasını sağlamıştır. Bunun yanında Türk azınlığın uzantısı Türkiye ve Bulgaristan'ın da benzer ekonomilere sahip olmaları Türk azınlığın Bulgaristan'da kalmasında ve ayrılmak istememesinde önemli bir etkidir. Türkiye'nin Türk azınlığa ülkesinde burs, iş, vatandaşlık gibi daha iyi koşullar vaat etmemesi Türk azınlığın Bulgaristan'da kalması ve adapte olmasında etkilidir.

Bulgaristan'daki Türkler'in birbirinden uzak iki bölge olan ülkenin Kuzeyindeki Doburca Bölgesi'nde ve ülkenin Güneyinde Rodoplar Bölgesi'nde yoğunlaşmış olması ve sayı olarak ülke nüfusunun %11'ne tekabül etmesi de Türk azınlığın kolektif bir güç olarak hareket edememesini beraberinde getiren böylece de ılımlı talepler geliştirmelerini sağlayan önemli bir unsurdur. Bulgaristan'ın Türkiye ile ilişkilerini her zaman endişeli, mesafeli ve yüzeysel tutması ve Türkiye'nin Türk azınlık ile bağlantı kurmamasını sağlaması da ülke içindeki Türklerin soydaşları ile güçlü bağlantı geliştirmesini engelleyerek ülke içinde adaptasyonlarını kolaylaştırmıştır.

Bulgaristan, Türk azınlığı her türlü dış bağlantılardan kopararak ülke içinde Türk azınlık için adeta güvenli bir adacık yaratmıştır. Türk azınlığı Türkiye haricinde başka bir ülke veya sivil örgüt, diaspora benzeri başka dış güçler de ilişkisi olmaması yine gücünü sınırlı kılmış ve ülkesine entegre olmasında olumlu etkilemiştir. Bulgaristan'da bu koşullardaki Türk azınlığı AB süreci çerçevesinde kültürel haklarını elde etmeye devam etmektedir. Yukarıda bahsedilen etkenlerin katkısıyla ülkesine adapte olmuş Türk azınlıkta AB reformları daha ileri taleplere sebep olmamıştır.

Aynı etkenleri Türkiye için ele aldığımızda Kürt halk ve etnik partinin çatışma ve özerklik yanlısı tutumunun sebeplerini aşağıdaki gibi görüyoruz.

Türkiye ve Kürt halkın tarihi ilişkileri burada önem kazanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüz Türkiye Cumhuriyeti dönemine kadar bozuk merkez-çevre ilişkileri göze çarpan ilk etkindir. Bozuk merkez-çevre ilişkileri farklı sosyal sebeplerden kaynaklı olmasının yanı sıra özellikle dış ülkelerin desteği ile birleşmesiyle ayrılıkçılık taleplerinin kaybolmamasının temel nedenlerindedir.

Özellikle ülkenin kuruluşundan itibaren Kürt halkın dış bağlantıların da desteği ile Lozan görüşmelerinden başlayarak uzun dönem ayrılıkçı tutum göstermesi için desteklenmesi ve 1938'li yıllara kadar isyanlar geliştirmesinde dış güç desteği önemli bir etkindir. Bölgenin yeni Cumhuriyet sisteminin yeniliklerine ayak uydurmak konusunda ülke geneline göre daha uzak bir yaşayışı olması (aşiret-ağalık-şeyh varlığı) da devletin bölgede yerleşmesi önünde önemli engellerdir. Kürt halkı temsil eden ilk etnik partilerin de merkez-çevre ilişkilerini restore etmekten uzak olması ve ayrılıkçı tutum benimsemeleri ve de terör örgütü PKK ile bağlantılı olmaları yine merkez-çevre ilişkilerini kötü yönde etkilemeyi sürdürmüştür. Ülkenin seçim sistemi ve seçim barajının %10 olması uzun dönem Kürt halkın siyasi olarak temsilinin önünde bir set olmuştur. Bu barajı ilk aşan siyasi parti HDP'nin tutumu ise henüz yeni olmasına rağmen işbirlikçi görünümünden uzaktır ve bölge halkına barış getirmekte başarısız görünmektedir.

Parti lider ve üyelerinin özellikle terör örgütü ile tüm bağlarını koparma politikası benimsemesi, halkı ayrılıkçılık ve terörden uzak tutacak şekilde net tavırlar

ve söylemler edinmemesi aksine bölgesel özerklik vb. ileri idari talepleri dillendirmeleri temsil ettiği halkı bu yönde teşvik eder ve ayrılıkçı talebe katkı sunar. Ülke içinde Kürt halkın birbirine bitişik Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde enine ve dikine kompakt bir şekilde yoğunlaşmış tek coğrafi kısımda yer alması ve Kürt halkın sayısının ülke nüfusuna %17'lere yakın tekabül etmesi halkın ülkesiyle entegre olmasını engelleyen çok önemli bir etkidir. Bölge halkının ayrı bir kimlik geliştirmesini sağlayan ve de kolektif bir tutum ile ileri idari talepler geliştirmesinde bu bölgesel yoğunluk ve yüksek sayı etkilidir.

Kısacası etnik parti ve lider etkisinin, Kürt halkın bölgesel yoğunluğu ve ülke içi sayısının, ülke içinde bölgesel ekonomik gelişmişlik farkının, ülke seçim sistemi ve yüksek seçim barajının, Kürt halkın akraba dış ülkeler ile ilişkileri ve diğer dış etkenlerin ayrılıkçılığa desteği, bunların yanı sıra AB etkisi gibi etkenlerin Kürt halkın ayrılıkçı tutum geliştirmesinde belli başlı etkenler olduğunu görüyoruz.

Ayrıca ülkenin 1950'li yıllarda devletleştirme ilkesinden uzaklaşarak kapitalist ekonomiye geçmesi ve sermaye sınıfının da maliyetli bölgelerden uzak duyarak karlı bölgelere yönelmesi ülke içinde zaten coğrafi nedenlerden kaynaklı dezavantajlı ticari bölgeler ile diğer bölgeler arasında gelişmişlik farkını artırmıştır. Bu durum da dezavantajlı bölgede konuşlanmış olan Kürt halkın merkez-çevre ilişkilerine yine negatif yansımıştır. Ayrıca ülkenin Doğu komşularının da Kürt halk ile akrabalıklarının bulunması ve Kürt halkı temsil ettiğini ileri süren PKK terör örgütüne askeri eğitim, lojistik vb. maddi destekler sağlaması halkın ayrılıkçı tutum geliştirmesine sebep olan hem ekonomik hem de dış destek etkenleridir.

Türkiye, Kürt halk için Bulgaristan'ın aksine Kürt halk ve akrabalarının ilişkilerini ve dış destekleri kontrollü tutarak Kürt halk için Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana güvenli adacağı yaratamamıştır. Ayrıca Türkiye'deki Kürt halkın ve Avrupa'daki Kürtçülük faaliyetlerinin yoğun bir şekilde varlığı ve dış ülkelerce desteklenmesi ayrılıkçı talepte dış destek ilişkisini ne denli güçlü olduğunu ortaya koyar. Bir dış güç olarak Kürt diasporasının varlığı ve AB'nin reformlarının Türkiye'deki dezavantajlı Kürt ve diğer kültürel gruplara sağladığı destek ve reformlar yukarıda bahsedilen başlıca sebeplerden dolayı farklı tesir etmiştir. Söz konusu

kültürel reformlar başka amaçlar için kullanılarak Kürt etnik partinin ileri talepler geliştirmesine ve terör örgütünün güç kazanmasına dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Böylece bunlar da bölgeye yine kötü tesir eden etkenler haline dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akyol, M., (2006) Kürt Sorunun yeniden Düşünmek, Yanlış Giden Neydi? Bundan Sonra Nereye? İstanbul : Doğan Kitap

Bibina, ,Y. (2005) 20.Yüzyılın 70’li Yılların İlk Yarısında Bulgar-Türk İlişkileri,Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2005 Bildiriler Kitabı Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi Yayınları

Bogdani, M (2011) Turkey and The Dilemma of EU Accession, When Religion Meets Politics New York: B. Tauris& Co. Ltd.

Bozdağ, İ (2009) Kürt İsyanları, İstanbul: Truva yayınları

Coşkun, B (2011) Bulgaristan’la Yeni Dönem Soğuk Savaş Sonrası Ankara-Sofya İlişkileri Ankara : Avrasya-Bir Vakfı , Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları

Crampton, R.J. , (2007). İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Balkanlar,(Çev.) Emel Kunt, İstanbul: Yayıncılık Hizmetleri

Crampton, R.J. , (1997). Aconcise History of Bulgaria Cambridge :Cambridge University Press

Efendioğlu, İ. (1985) Bulgaristan’da Türkler Semineri Ankara :Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları

Ertuğrul N.İ, (2009) Cumhuriyet Tarihi el Kitabı 1923-2008 (2.Basım), Ankara ODTÜ Yayıncılık

- Eminov, A. There Are No Turks In Bulgaria:Rewriting History By Administrative Fiat (Ed.)Karpas, K.H. (1990) The Turks of Bulgaria:The History,Culture and Political Fate of a Minority İstanbul : The Isis Press
- Fuller G.E ve Bakey, H.J. (2011) Türkiye'nin Kürt meselesi (Çev.) Kaya,H. İstanbul : Profil Yayıncılık
- Göka,E. (2009) Türklerde Liderlik ve Fanatizm , İstanbul : Timaş Yayınları Psikoloji Dizisi
- Höpken , W (Ed.)(1997) From Religious Identity to Ethnic Mobilisation:The Turks of Bulgaria Before,Under and Since Communism , Poulton,H , Farouki,S (1997) Muslim Identity and The Balkan State, London : Hurst&Company
- Kongar,E (2006) Tarihimize Yüzleşmek. İstanbul : Remzi Kitabevi
- Kongar, E. (2006) 21. Yüzyılda Türkiye,2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Kongar, E. (2013) Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Nikite,B .(2010) . Kürtler, İstanbul: Örgün Yayınevi
- McDowall, D. (2004). Modern Kürt Tarihi(Çev.) Domaniç,N , Ankara : Doruk Yayıncılık
- Oran, B. (Ed.) (2013). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001 , İstanbul : İletişim Yayınları
- Oran,B. (2010). Türkiye'de Azınlıklar, Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İhtihat, Uygulama , İstanbul : İletişim Yayınları
- Ortaylı, İ. ve Küçükaya,İ. , (2014) 1923 Cumhuriyetin İlk Yüzyılı 2023. İstanbul Timaş Yayınları
- Özkaya, Ö. (2013). Amerikan İstihbarat Belgeleriyle Kürtler, İstanbul: Pegasus Yayınları
- Pazarıcı, H. (1985). Uluslararası Hukuk ve Antlaşmalar Yönünden Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü Türkler Semineri Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları
- Poulton, H. (1991) The Balkans Minorities and States In Conflict, London : Minority Rights Publication
- Sander, O.(1969). Balkan Gelişmeleri ve Türkiye Ankara : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları

Şimşir, B.N. (2010). Kürtçülük 1787-1923. Ankara: Bilgi Yayınevi

Ünal, H. ve Ekinçi, D. (2011). A Tale of Two Neighbors:Past,Present,and Future of Turkish –Bulgarian Relations

Tuğlacı, P. (1984). Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri İstanbul : Cem Yayınevi

Turan, S. (2005). Turan, S., “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenlerin Işığında Türk-Bulgar İlişkilerinin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme”, Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu, 297-312, Eskişehir

Yücel,Y. (1988). Bulgaristan’daki Türk İslam Azınlığa Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Makaleler

Atanasov, P ve Naumovska,B Ethnic’ political parties versus multicultural paradigm Advanced Research in Scientific Areas, Virtual Conference 2012, Section 6. Psychology,Sociology and Pedagogy,Social Science , December, 3. - 7. 2012, 714-719 <http://www.arsa-conf.com>

Bruinessen, M.v. (1996), Kurds, Turks and the Alevi revival in Turkey , Middle East Report , 1.7.1996 7-10 , http://www.hum.uu.nl/medewerkers/m.vanbruinessen/publications/Bruinessen_Kurds_Turks_and_the_Alevi_revival.pdf

Chandra, K ,(2011), What is an ethnic party?, PARTY Politics – SAGE volume 17 March 2011 , 151-169 , doi: 10.1177/1354068810391153

Çelik,N (2009) The Political Participation of Turkish Minority in Bulgaria and the Public Reaction:

The Case of Movement for Rights and Freedoms (1990-1994) , Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 6,

Sayı: 22, Yaz 2009, 1-19, http://www.karam.org.tr/Makaleler/171870046_celik.pdf

Ensaroğlu,Y. (2013) , Turkey’s Kurdish Question and the Peace Process, Insight Turkey Vol. 15 / No. 2 /2013, pp. 7-17, http://file.insightturkey.com/files/pdf/20130415155719_15_2_2013_ensaroglu.pdf

Ercan, Y (2008) Türkiye’de Azınlık Sorununun Kökeni (Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gayrimüslimler), Ankara :Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Uygulama Merkezi

Erin, K. J. (1999) The Impact of Group Fears and Outside Actors on Ethnic Party Demands: Comparing Sudeten Germans in Inter-war Czechoslovakia with the post-1989 Moravian Movement ,Czech Sociological Review, Vol. 7, No. 1 (SPRING 1999), 67-90, <http://www.jstor.org/stable/41133051>

Erdinç, D (2002). The Bulgarian Model of Ethnic Peace During Transition to Democracy, American University in Bulgaria,
https://scholar.google.com.tr/scholar?q=The+Bulgarian+Model+of+Ethnic+Peace+During+Transition+to+Democracy&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0CBkQgQMwAGoVChMIoq7Hs773xwIVATYaCh0VIQS5

Gunter, M.M. (1998). Turkey and Iran face off in Kurdistan, Middle East Quarterly. Volume5 Number1, March 1998, pp. 33-40 <http://www.meforum.org/384/turkey-and-iran-face-off-in-kurdistan>

[Хинкова , Д , \(2014 \) Turtsia като значим геополитически актьор: някои измерения на нейното влияние в България, Списание Дипломация, Дипломатически \(Hinova, D, \(2014\) Jeopolitik bir aktör aktör Türkiye ve Bulgaristan üzerindeki tesirine dair bazı ölçümler\) \[http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_12_2014.pdf\]\(http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_12_2014.pdf\)](http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_12_2014.pdf)

Kahoe, C (2015), The New Ottoman Citizen: Moderate Islamism and Kurdish Reforms in The Context of Neo-Ottoman Citizenship, Yale Review of International Studies, 2015 June , <http://yris.yira.org/essays/1537>

Мила Милева Маева, българските турци преселници в Република Турция, Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия, София, 2006, с.250 (Mila Mileva Maeva, Balgarskite Turtsi v Republika Turtsia, Mejdunaroden center za izledvane na Maltsinstvata i Kulturnite Vzaimodeistvia, Sofia, 2006, s.250 7 Mila Mileva Maeva, Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Bulgaristanlı Türk göçmenler, Uluslararası Azınlıklar ve Kültürel Etkileşim İzlemem Merkezi, Sofya, 2006, s.250)

Николова, Е, (2001) , българо-турските отношения през последното десетилетие не останаха безпроблемни (Nicolova, E, (2001), Balgaro-Turskite otnoshenia prez posledното desetiletie ne ostanaha bezprobleme/ Nicolova, E (2001), Bulgaristan-Türkiye İlişkileri son on yılda sorunsuz ilerlemedi)

http://www.expert-bdd.com/index.php?option=com_content&view=article&id=631:-----&catid=18:--&Itemid=37

Roger, A (2002) Economic Development and Positioning of Ethnic Political Parties: Comparing Post Communist Bulgaria and Romania,Southeast European Politics,Institut d'Etudes Politiques Bordeaux,2002, Vol.III,No.1,20-42
<http://www.seep.ceu.hu/archives/issue31/roger.pdf>

Tocci,N, 2005 South European Society and Politics: South European Society and Politics, 1.10.2005, 10, 1, 73-83 , <http://hdl.handle.net/1814/3542>

Tezler

Kaya, Z.N. (2012). Maps into Nations: Kurdistan, Kurdish Nationalism and International Society.(Yayınlanmamış Doktora Tezi) London School of Economics and Political Science, Londra.

Tahir, N. (2011-2012). Minority Rights of Bulgaria and Greece,And The Impack of European Integration.(Yayınlanmamış Doktora Tezi) Process University of Trieste and IUIES , Trieste.

BASIN Haberleri, Yorumlar ve İnternet Kaynakları

Al-Monitor (2015) Turkey Pulse, 11.06.2015 tarihinde

<http://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2015/05/turkey-elections-akp-losing-kurdish-support.html>

adresinden erişildi.

5N1K (2015), 26.06.2015 tarihinde

<https://www.kanald.com.tr/5n1k/ozel-klipler/hdp-ak-parti-ile-koalisyon-yaparmi/#/55d72f5786857615dcd53ea9>

adresinden erişildi.

Carey A 17.05.2015 tarihinde,

<http://courses.washington.edu/disisme/Our%20Encyclopaedia/84135754-B01E-4A3A-BBA4-8BD129E3C331.html>

[adresinden erişildi.](#)

Cumhuriyet (2014) 13 Kasım 2014 tarihinde

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/139980/Surec_Nedir_Neden_Tikandi_.html

adresinden erişilmiştir.

DPS (2012) 17.06.2015 tarihinde

<http://www.dps.bg/news/events/3280/lyutvi-mestan--etnicheskite--religioznite-razlichiya-ne-sa-osnovanie-nito-za-privilegii--nito-za-diskriminatsiya.aspx>

[adresinden erişildi.](#)

DPS (2011) 17.06.2015 tarihinde <http://www.dps.bg/about/regulations.aspx> adresinden erişildi.

Google (2015) 21.06.2015 tarihinde

https://www.google.com.tr/search?q=bulgaria+map+dobrudja&espv=2&biw=1600&bih=799&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=j1GZVc7yDsihsgGr4JiQCw&ved=0CAUQ_AUoAQ&dpr=1#imgrc=o0wcb9JXN5tb7M%3A

adresinden erişildi.

Esen, S ,Analysis: the 2015 Parliamentary Elections in Turkey, Blog of the IACL, AIDC, <http://iacl-aidc-blog.org/2015/06/25/analysis-the-2015-parliamentary-elections-in-turkey/>

Adresinden erişilmiştir

Human Rights Europe (2012) 23.12.2014 tarihinde

https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/2_monitoring/PDF_44th_ACFC_MtgReport_en.pdf

Adresinden erişildi.

Human Rights Europe (2014) 23.12.2014 tarihinde

<http://www.humanrightseurope.org/2014/08/bulgaria-national-minorities-report-highlights-deteriorating-climate-of-inter-ethnic-tolerance/>

Adresinden erişildi.

Hürriyet (2015) 13.04.2015 tarihinde

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/28348450.asp>

Adresinden erişildi.

News BG (2015) 13.04.2015 tarihide

http://news.ibox.bg/news/id_1614968218

Adresinden erişildi.

Milliyet (2009) , 15.06.2015 tarihinde

<http://www.milliyet.com.tr/hep--dep-ve-hadep--br-de--font-color-darkblue-kapatilmisti--font-/siyaset/siyasetdetay/11.12.2009/1172724/default.htm>

adresinden erişildi.

Miliyet (2015) 23.06.2015 tarihinde

<http://www.milliyet.com.tr/dolmabahce-de-tarihi-aciklama/siyaset/detay/2021055/default.htm>

Adresinden erişildi.

Novinite (2013) 4 Şubat 2015 tarihinde

<http://www.novinite.com/articles/147508/Bulgaria's+Ethnic+Turks+Demand+'European+Minority+Status'>

Adresinden erişildi.

Sabah (2015) 31.07.2015 tarihinde

<http://www.sabah.com.tr/secim/2015/06/09/oylar-doguda-hdpye-ic-anadoluda-mhpye>

adresinden erişildi.

TDK (2012) , 17.05.2015 tarihinde

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54de4bce0428a8.62685264

[adresinden erişildi.](#)

TDK (2012) , 17.05.2015 tarihinde

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55830f1e78d7c1.60642599

Adresinden erişildi.

TRT (2014) 13.04.2015 tarihinde

<http://www.trthaber.com/haber/gundem/yerel-secim-sonuclari-trtde-122521.html>

adresinden erişildi.

TRT WORLD (2015) 11.07.2015

<http://beta.trtworld.com/news.php?q=europe-bulgaria-rejects-minority-language-use-in-elections-2411>

Adresinden erişildi.

YSK (2015) 28.05.2015 tarihinde

http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444010920&_afLoop=72797966686748&_afWindowMode=0&_afWindowId=w39arv48o_1#%40%3F_afWindowId%3Dw39arv48o_1%26_afLoop%3D72797966686748%26_training_id%3DYSKPWCN1_4444010920%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dw39arv48o_107

adresinden erişildi.

YSK (2011) 28.05.2015 tarihinde

http://www.yzk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444009335&_afLoop=72008292947476&_afWindowMode=0&_afWindowId=w39arv48o_1#%40%3F_afWindowId%3Dw39arv48o_1%26_afLoop%3D72008292947476%26_training_id%3DYSKPWCN1_4444009335%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dw39arv48o_80

adresinden erişildi.

YSK (2011) 28.05.2015 tarihinde

<http://www.yzk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MV/E.pdf>

YSK (2015) 20.07.2015 tarihinde

<http://www.yzk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MV/E.pdf>

Adresinden erişildi.

YSK (2011) 28.05.2015 tarihinde

http://www.yzk.gov.tr/cs/groups/public/documents/document/ndq0/mdey/~edisp/yskpwcn1_4444012594.pdf

Adresinden erişildi.

Zdravko, P.(Ed.) 22.04.2015 tarihinde

http://bdi.mfa.government.bg/pdf/DJ_12_2014.pdf

adresinden erişildi.

Turnitin Orijinallik Raporu
Tez Behiye Karakaş tarafından
ÖDEV 2 (SBE TEZ 1) den

- 05-Oca-2016 16:08 EET' de işleme konu
- NUMARA: 618457049
- Kelime Sayısı: 28086

Benzerlik Endeksi

%8

Kaynağa göre Benzerlik

Internet Sources:

%7

Yayınlar:

%5

Öğrenci Ödevleri:

%4

ÖZGEÇMİŞ

Adı Ve Soyadı : Behiye KARAKAŞ

Doğum Yeri ve Tarihi : Kırcaali/Bulgaristan 13.04.1987

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Fransızca Mütercim Tercümanlık Bölümü İngilizce Mütercim Tercümanlık çift anadal	Hacettepe Üniversitesi	2011

İş Deneyimi :

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Endüstri Teknik Ltd. Şti.	Dış İlişkiler Uzmanı	2012 - Halen

Yabancı diller : İngilizce, Fransızca , Bulgarca

Email : behiyekarakas@gmail.com

Telefon : 546 656 07 00

Tarih : 2015

